

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 1999

Ir. C.J.A.M. de Bont (red.)

Januari 2000

Rapport 6.00.98

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Bedrijfsontwikkeling en omgevingsfactoren
- Emissie- en milieuproblematiek
- Concurrentiepositie en de Nederlandse agribusiness; Industrie en handel
- Economie van het landelijk gebied
- Nationale en internationale beleidsvraagstukken
- Bedrijven-Informatienet; Statistische documentatie; Periodieke rapportages

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 1999
Bont, C.J.A.M. de (red.)
Den Haag, LEI, 1999
Rapport 6.00.98; ISBN 90-5242-555-8; Prijs f 34,-(inclusief 6% BTW)
95 p., fig., tab., bijl.

Deze rapportage geeft inzicht in de actuele bedrijfsresultaten en inkomens op de verschillende agrarische bedrijfstypen.

Voor de melkveebedrijven, de varkens- en pluimveebedrijven, de akkerbouwbedrijven, de glastuinbouwbedrijven en de champignonbedrijven wordt ingegaan op de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomens in 1999/2000 respectievelijk 1999. Voor de groenteteelt in de open grond, de bloembollenteelt en de fruitteelt wordt een eerste zicht op de resultaten in 1999 geboden. Tevens wordt ingegaan op de ontwikkeling van bedrijven met vleesstieren, schapen en vleeskalveren. Voor de gehele agrarische sector wordt de netto toegevoegde waarde geraamd.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330
Telefax: 070-3615624
E-mail: publicatie@lei.wag-ur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330
Telefax: 070-3615624
E-mail: informatie@lei.wag-ur.nl

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Karakteristiek van de actuele inkomenssituatie	9
Samenvatting	11
Summary	15
1. Inleiding	19
1.1 Doel	19
1.2 Methode	19
1.3 Uitgangspunten	20
1.4 Resultaten	20
2. Rundveehouderij	22
2.1 Melkveehouderij	22
2.1.1 Structuur	22
2.1.2 Opbrengsten en kosten	22
2.1.3 Rentabiliteit en inkomen	26
2.2 Vleesstierenhouderij	28
2.2.1 Structuur	28
2.2.2 Opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomen	29
2.3 Schapenhouderij	30
2.3.1 Structuur	30
2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo	31
2.4 Vleeskalverenhouderij	32
2.4.1 Structuur	32
2.4.2 Opbrengsten en kosten	32
3. Intensieve veehouderij	34
3.1 Opbrengsten en kosten varkenshouderij	34
3.2 Opbrengsten en kosten pluimveehouderij	37
3.3 Rentabiliteit en inkomen	39

	Blz.
4. Akkerbouw	45
4.1 Opbrengsten en kosten	45
4.2 Rentabiliteit en inkomen	48
5. Glastuinbouw	53
5.1 Opbrengsten en kosten glasgroentebedrijven	53
5.2 Opbrengsten en kosten snijbloemenbedrijven	54
5.3 Opbrengsten en kosten pot- en perkplantenbedrijven	55
5.4 Rentabiliteit en inkomen in de glastuinbouw	56
6. Champignonteelt	62
6.1 Opbrengsten en kosten	62
6.2 Rentabiliteit en inkomen	63
7. Tuinbouw in de open grond	65
7.1 Groenteteelt in de open grond	65
7.2 Bloembollenteelt	66
7.3 Fruitteelt	67
8. Agrarische sector	70
8.1 Productie en inkomen	70
8.2 Toegevoegde waarde en inkomen	73
8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf	77
8.4 Agrarische inkomens in Europees perspectief	78
Literatuur	81
Bijlagen	
1. Toelichting op indicatoren	83
2. Prijsontwikkeling algemene kosten en meststoffen	85
3. Aanvullende gegevens melkveehouderij	86
4. Aanvullende gegevens intensieve veehouderij	87
5. Aanvullende gegevens akkerbouw	89
6. Aanvullende gegevens glastuinbouw en champignonteelt	90
7. Translation of table and figure headings	91

Woord vooraf

Het LEI verschaft elk jaar in december inzicht in de actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens voor de land- en tuinbouwbedrijven en voor de totale sector. Ook is een vergelijking gemaakt met het MKB en met andere EU-landen.

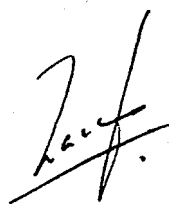
In deze rapportage wordt aangesloten bij de methoden en begrippen die gangbaar zijn in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Vanwege de snelheid waarmee deze publicatie wordt uitgebracht, is daarom geen uitgebreide toelichting opgenomen. Hiervoor wordt verwezen naar de publicatie *LEI-boekhoudnet van A tot Z*.

Deze rapportage en de daarin gepubliceerde berekeningen werden opgesteld door:

- mevr. ing. I.S. Langelaan (rundveehouderij, hoofdstuk 2);
- ing. J.H. Wisman (intensieve veehouderij, hoofdstuk 3 en vleeskalverhouderij);
- ing. J.H. Jager (akkerbouw, hoofdstuk 4);
- ir. P. van Nieuwkoop evenals ir. J. Bremmer, ir. L.G.J. van Horen, mevr. ir. A. van der Knijff en drs. C. Ploeger (glastuinbouw, champignons en tuinbouw in de open grond, hoofdstukken 5, 6 en 7);
- A.J. de Kleijn en drs. B. Koole (agrarische sector, hoofdstuk 8).

Zij konden daarbij gebruikmaken van de boekhoudingen die door een groot aantal medewerkers zijn uitgewerkt, en waarvan de gegevens door de aan het Informatienet deelnemende ondernemers ter beschikking werden gesteld. Ook werden cijfers beschikbaar gesteld door het EIM, Eurostat en het Productschap Tuinbouw. Ing. J. Bolhuis (prognose prijzen) en ing. W.H. van Everdingen leverden bijdragen aan de berekeningen voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven. De coördinatie en eindredactie van deze rapportage was in handen van ir. C.J.A.M. de Bont.

De directeur,

Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse

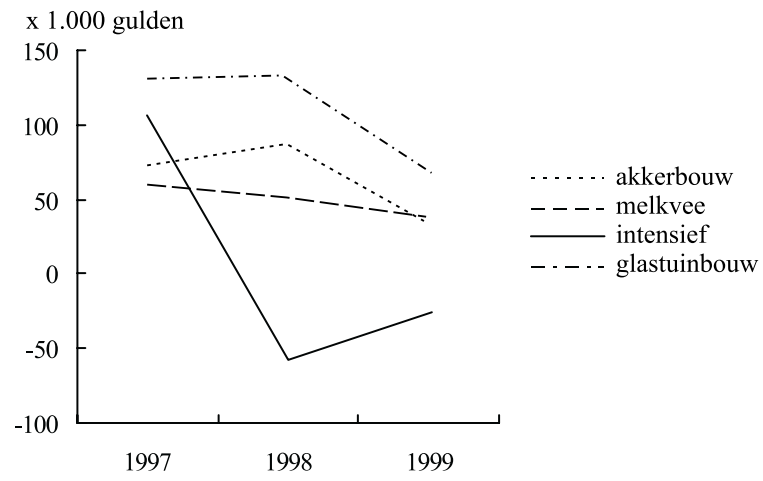

Karakteristiek van de actuele inkomenssituatie

De actuele inkomenssituatie in de land- en tuinbouw is de volgende:

Melkveehouderij	een duidelijke inkomensdaling door lagere melkprijzen. Het inkomen zal in het lopende boekjaar 1999/2000 lager zijn dan in de twee voorgaande jaren. Het gemiddelde melkveebedrijf zal geen besparing kunnen realiseren.
Varkenshouderij	de inkomens blijven ondanks enig herstel, na het ongekeerde dieptepunt vorig jaar, teleurstellend laag. Zij zijn sterk negatief sinds de enorme prijsdalingen medio 1998. Ook dit jaar teren de bedrijven sterk in op het eigen vermogen. Veel bedrijven kennen nu financiële problemen.
Pluimveehouderij	leghennen- en vleeskuikenhouders zien dit jaar door lagere prijzen het inkomen verder verslechteren. De dioxineaffaire zorgde tijdelijk voor een extra domper. De bedrijven ontsparen forse bedragen.
Akkerbouw	door gunstige groei- en oogstomstandigheden zijn de prijzen van de belangrijkste producten dit jaar duidelijk lager. Het inkomen daalt aanzienlijk. Alleen in de Veenkoloniën verandert het nauwelijks.
Glastuinbouw	de inkomens dalen aanzienlijk in alle delen van de glastuinbouw: groenten, snijbloemen en pot- en perkplanten. Door meer aanvoer daalden de prijzen, het sterkst voor glasgroenten. De inkomensdaling komt na enkele redelijke tot goede jaren. In het algemeen kunnen de bedrijven die nu ontsparen deze ook opvangen.
Tuinbouw in open grond	de groenteteelt boekt mogelijk een wat beter resultaat. De bloembol- lenteelt bereikt evenals in 1998 goede resultaten. De fruitteelt blijft op een teleurstellend niveau.
Gehele land- en tuinbouw	de productieomvang is gestegen en de prijzen daalden. Per saldo neemt de waarde van de productie af met ongeveer 3% bij een lichte daling van de kosten. Het reële inkomen komt gemiddeld per bedrijf ongeveer 10% lager uit dan in 1998.

De ontwikkeling van de resultaten van enkele bedrijfstypen wordt geïllustreerd met de volgende figuur over de ontwikkeling van het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer in de melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw en intensieve veehouderij (figuur 1).

Figuur 1 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer

Samenvatting

Deze rapportage geeft een beeld van de actuele inkomenssituatie in de land- en tuinbouw. Naast de ontwikkeling in de gehele sector wordt het reilen en zeilen van de verschillende bedrijfstypen bij het afsluiten van het millennium onderbouwd met cijfers. Met de prognoses en ramingen van bedrijfsuitkomsten wordt vooruitgelopen op de definitieve gegevens van het Informatienet voor het jaar 1999/2000 respectievelijk 1999.

De sector ondervindt nu in brede zin problemen door de lage prijzen van de producten. De productie is mede door gunstige groeiomstandigheden gestegen en de afzet kent een sterke concurrentie vanuit het buitenland. Behalve met de dioxineaffaire, die negatieve gevolgen had voor de veehouderij, is de sector dit jaar niet geconfronteerd met bijzondere, onverwachte omstandigheden. Dit in tegenstelling tot de voorgaande jaren toen achtereenvolgens de varkenspest en overvloedige regenval de stemming bepaalden. Zij zorgden voor aanzienlijke problemen op veel bedrijven en de overheid verleende uitkeringen voor de geleden schade.

In de melkveehouderij verslechtert vooral door een aanzienlijke daling van de melkprijs het inkomen ten opzichte van dat in 1998/99. De prijzen van slachtvee en nuchtere kalveren zijn weinig veranderd. Voor melkveebedrijven met varkens levert deze neventak nauwelijks verbetering op ten opzichte van het ongekend slechte resultaat van het voorgaande boekjaar. Tegenover dalende opbrengsten staan iets lagere voerkosten. Bij een daling van de opbrengsten per 100 gulden kosten van ongeveer 81 naar 76 gulden, neemt het gezinsinkomen uit bedrijf af met 13.000 gulden per ondernemer tot bijna 40.000 gulden. Hierdoor kunnen de bedrijven gemiddeld dit jaar geen besparing realiseren, terwijl in 1998/99 nog een besparing van ruim 15.000 gulden kon worden geboekt.

Vleesstierenhouders ondergaan in 1999/2000 een verdere teruggang in de matige resultaten die de afgelopen jaren zijn behaald. Schapenhouders zien hun bedrijfsresultaten dit jaar door de slechte opbrengstprijzen verder teruglopen. Het saldo per ooi zal ondanks een wat hogere ooi-premie met ruim 25 gulden afnemen tot een niveau dat lager is dan in de drie voorgaande jaren. Voor vleeskalverhouders is de situatie echter beter dan enkele jaren geleden, omdat de contractvergoedingen zijn gestegen.

In de varkenshouderij blijft de malaise van de lage prijzen de inkomenspositie ook in 1999/2000 bepalen. Verwacht wordt dat het inkomen van de bedrijven weliswaar verbetert ten opzichte van het dieptepunt in 1998/99, maar het herstel is beperkt. De prijsval, die voor de inkomenssituatie nu nog doorslaggevend is, kwam medio 1998. Kort daarvoor was de omvangrijke uitbraak van varkenspest bedwongen en kon ons land weer vrij exporteren. Een dringend gewenst duidelijk prijsherstel is ruim een jaar later nog uitgebleven door de hoge productie in de EU. De prijzen van biggen en varkensvlees zullen gemiddeld in het boekjaar 1999/2000 ongeveer 20 respectievelijk 15% hoger uitkomen dan die in 1998/99. Enige verlaging van de voerprijzen levert nauwelijks soulaas; de kosten per zeug en per vleesvarken stijgen zelfs. De arbeidsopbrengsten per dier blijven duidelijk negatief; per zeug zal het ongeveer 165 gulden negatief zijn, per vleesvarken 15 gulden negatief. Ook

het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal in 1999/2000 negatief zijn. Voor fokvarkensbedrijven gaat het om ruim 40.000 gulden en voor gesloten bedrijven om ruim 20.000 gulden. Hierdoor zullen de bedrijven dit jaar gemiddeld opnieuw fors ontsparen; voor de gesloten en fokvarkensbedrijven gaat het om bedragen van bijna 100.000 gulden op jaarbasis. Met twee jaar achtereen een forse aanslag op het vermogen stijgen op de varkensbedrijven de financieringsproblemen aanmerkelijk.

De leghennenhouders kregen vooral in de zomer van 1999 te maken met ongekend lage prijzen van eieren, mede door de dioxineaffaire. Ondanks een herstel hierna blijft het prijsniveau in 1999/2000 te laag voor een kostendeekkende productie. De arbeidsopbrengst per leghen verslechtert en komt op ongeveer 3 gulden negatief. Ook het gezinsinkomen uit het bedrijf per ondernemer wordt in 1999/2000 duidelijk lager; het daalt met 50.000 gulden tot ongeveer 75.000 gulden negatief per bedrijf. De bedrijven ontsparen ook dit jaar aanzienlijk, gemiddeld ruim 150.000 gulden.

De vleeskuikenhoudery wordt dit jaar eveneens geconfronteerd met slechte bedrijfsresultaten. De prijs van de afgeleverde dieren daalt met ongeveer 10% en is te laag voor een positieve arbeidsopbrengst; deze zal dit jaar 50 gulden negatief per 1.000 kg afgeleverd gewicht zijn. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer wordt ongeveer 30.000 gulden negatief, waardoor per bedrijf 85.000 gulden zal worden ontspaard.

In de akkerbouw komt het inkomen in 1999/2000 duidelijk onder druk te staan. Wel is de oogst van de producten dit jaar goed verlopen, dit in tegenstelling tot die in 1998. Toen kon door de overvloedige regen een groot deel van vooral de aardappelen niet van het land worden gehaald. De gunstige groeiomstandigheden en hogere opbrengsten dit jaar hebben voor veel gewassen lagere prijzen tot gevolg. Dit geldt vooral voor consumptie- en pootaardappelen en suikerbieten. Gemiddeld dalen de bedrijfsresultaten dit jaar fors; het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer wordt meer dan gehalveerd en gaat van 88.000 gulden in 1998/99 naar 32.000 gulden in 1999/2000. De inkomensdaling in de akkerbouw treft vooral de kleigebieden. In de Veenkoloniën zal het inkomen vrijwel gelijk blijven. Door de forse inkomensdaling komt het akkerbouwbedrijf gemiddeld op een ontsparing van ongeveer 30.000 gulden, nadat vorig jaar nog 50.000 gulden besparing gerealiseerd is.

De glastuinbouw heeft in 1999 te maken met een duidelijke terugval van de bedrijfsresultaten, vooral door de veel, gemiddeld ongeveer 9%, lagere prijzen dan in 1998. De prijsdaling heeft mede te maken met een gemiddeld voor de glastuinbouw ongeveer 1% hoger productievolume; in de groenteteelt zijn de productietoename en ook de prijsdaling het grootst. Na enkele redelijke tot goede jaren blijven de opbrengsten voor de gehele glastuinbouw dit jaar duidelijk achter bij de kosten, die weinig zijn toegenomen; de rentabiliteit daalt van 101 in 1998 naar 92 in 1999. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer neemt hierdoor gemiddeld in de glastuinbouw duidelijk af. In de glasgroente-teelt daalt het met 80.000 gulden naar ongeveer 60.000 gulden, in de glasbloemeteelt halveert het van 130.000 naar circa 65.000 gulden, terwijl voor potplantenbedrijven de teruggang van ongeveer 120.000 naar 90.000 gulden nog relatief bescheiden is. Voor de besparingen, die in 1998 nog duidelijk positief waren en gemiddeld voor het glastuinbouwbedrijf ruim 60.000 gulden bedroegen, betekent de inkomensdaling een omslag naar ontsparingen. Voor de glasgroente- en de bloemenbedrijven komen deze op ruim 20.000 gulden. De potplantenbedrijven besparen nog wel, gemiddeld ongeveer 20.000 gulden.

De champignonbedrijven, die in 1997 en 1998 nog een verbetering van de resultaten kenden, hebben dit jaar te maken met een inkomensdaling. Bij vrijwel gelijke kosten en licht gestegen opbrengstprijzen is de oorzaak een daling van het productievolume. Het gezinsinkomen uit het bedrijf per ondernemer daalt met circa 20.000 gulden tot ongeveer 90.000 gulden en de besparingen per bedrijf halveren tot ongeveer 40.000 gulden per bedrijf.

De groenteteelt in de open grond heeft in 1999, na het matige jaar 1998, te maken met per saldo gelijke of iets betere resultaten. Dit is afhankelijk van de resultaten van de afzet van wintergroenten. De zomergroenten leverden gemiddeld wat betere opbrengsten dan in 1998 en de kosten zijn licht gestegen. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal in 1999 op ongeveer 75.000 gulden uitkomen. Hierdoor kan een beperkte besparing per bedrijf worden geboekt.

De bloembollenteelt herstelde in 1997 en 1998 na een dieptepunt van de bedrijfsresultaten in 1996. In het afgelopen teeltjaar 1999 kan ongeveer hetzelfde resultaat worden geboekt als in 1998. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal in 1999 tussen de 160.000 en 200.000 gulden uitkomen en de besparingen per bedrijf kunnen dan ongeveer 150.000 gulden zijn.

De fruitteelt heeft waarschijnlijk ook in het afzetseizoen 1999/2000 te maken met een teleurstellend prijsniveau, zij het dat zij voor appels ondanks de grotere productie in ons land mogelijk wat hoger uitkomen dan vorig jaar. De bedrijfsresultaten zullen opnieuw matig tot slecht zijn. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer zal in 1999 gemiddeld 25.000 tot 40.000 gulden belopen. Bij dit niveau zal er gemiddeld per bedrijf geen besparing kunnen resteren.

Voor de gehele agrarische sector zal 1999 in een duidelijk lager inkomen resulteren dan vorig jaar. De productie is met ruim 4% gestegen, vooral omdat na de gedeeltelijk mislukte oogst in 1998 van vooral aardappelen, suikerbieten en bloembollen de productieomvang weer ongeveer normaal is. Tegenover de volumestijging staat een gemiddeld behoorlijk forse daling van de prijzen van de producten, namelijk met meer dan 7%. Een meer dan gemiddelde daling van de prijs is er niet alleen voor aardappelen en suikerbieten, maar ook bij groenten, fruit, bloemen, melk, pluimveevlees en eieren. Ook de varkensprijzen dalen op kalenderjaarbasis nog met bijna 7%. Geringe prijsstijgingen zijn er alleen bij granen, en mogelijk bij bloembollen en boomkwekerijproducten. Per saldo daalt de productiewaarde van de gehele sector met ongeveer 3% ofwel met ruim 1,3 miljard gulden. Alleen al de forse melkprijzdaling leidt tot een teruggang met ongeveer 1 miljard gulden. De kosten van aangekochte goederen en diensten dalen vooral door lagere prijzen van veevoer met ruim 1% ofwel ruim 200 miljoen gulden. Per saldo daalt de netto toegevoegde waarde van de sector nog met circa 1 miljard gulden. Het inkomen dat resteert na de betaalde factorkosten (rente, lonen en pacht) in rekening te hebben gebracht daalt iets minder mede omdat een deel van de compensatie voor de regenschade dit jaar is uitgekeerd. Dit inkomen daalt van ongeveer 9 naar 8 miljard gulden, met ongeveer 11%. Door de inflatie van ongeveer 2% en de daling van het aantal bedrijven met ruim 3% neemt de koopkracht per bedrijf met gemiddeld ongeveer 10% af. Deze teruggang volgt op een ook duidelijke daling in 1998. Het nu bereikte inkomensniveau is ook duidelijk het laagst van de afgelopen vijf jaar. Over de laatste tien jaar is 1999, na het uitermate slechte jaar 1993, het jaar met het meest teleurstellende resultaat.

Een vergelijking met het midden- en kleinbedrijf (MKB) leert dat de inkomens in de land- en tuinbouw de laatste jaren achterblijven. Het MKB kent een vrijwel continue stijging van de inkomens; in 1999 met ongeveer 2%.

Tabel 1 *Rentabiliteit en inkomen op agrarische bedrijven*

Bedrijfstype	Opbrengst per 100 gulden kosten			Gezinsinkomen uit bedrijf (x 1.000 gulden per ondernemer)		
	1997	1998 (voorl.)	1999 (prog.)	1997	1998 (voorl.)	1999 (prog.)
Boekjaar mei/april a)						
Melkveebedrijven	83	81	76	61,7	52,1	39,0
Intensieve veehouderij	100	74	79	105,9	-58,0	-29,0
w.v. fokvarkensbedrijven	104	57	66	125,0	-100,0	-44,0
vleesvarkensbedrijven	96	73	83	49,0	-46,0	-1,0
gesloten varkensbedrijven	103	67	74	125,9	-92,0	-22,0
legghennenbedrijven	99	82	74	98,6	-25,0	-74,0
vleeskuikenbedrijven	96	92	84	74,1	23,0	-30,0
Akkerbouwbedrijven	94	98	80	72,8	88,0	32,0
Boekjaar januari/december b)						
Glastuinbouwbedrijven	102	101	92	131,6	130,7	68,0
w.v. glasgroenten	105	103	90	150,5	141,1	62,0
glasbloemen	99	101	93	105,5	129,9	66,0
pot- en perkplanten	104	99	95	151,7	121,8	87,0
Champignonbedrijven	92	98	94	66,0	112,7	90,0

a) Opbrengst per 100 gulden kosten op pachtbasis; b) 1999: raming.

Summary

This report aims to paint a picture of the current income situation in the agricultural and horticultural sector. Besides addressing developments in the sector as a whole, it reports on how different types of business are faring, backing this up with figures. The predictions and estimates of agricultural profits are given in anticipation of the definitive figures in the LEI Farm Accountancy Data Network for the years 1999/2000 and 1999 respectively.

The sector is now experiencing a number of problems as a result of low product prices. Production has increased, partly due to favourable growing conditions, and sales are facing strong competition from other countries. Apart from the dioxin affair, which did have negative consequences for livestock farming, the sector has not faced any particular unexpected circumstances this year. This is an improvement on recent years in which first swine fever and then heavy rainfall put a damper on things. These were quite serious problems for many businesses, and the government paid compensation for the losses suffered.

Income for dairy farmers is down on 1998/99, mainly because of a significant fall in the price of milk. There has been little movement in prices for beef cattle and newborn calves. Dairy farms raising pigs as a second source of income have seen almost no improvement on the unprecedented bad results of the preceding financial year. As against falling yields, feed costs are at least somewhat lower. The return per NLG 100 invested has fallen from around NLG 81 to NLG 76, so that the family income per proprietor has fallen by NLG 13,000 to almost NLG 40,000. The average farmer will save nothing this year, compared with over NLG 15,000 in 1998/99.

Beef farmers will see a further decrease in 1999/2000 from the moderate profits achieved in the last few years. Sheep farmers' profits are being held down this year by poor market prices. The return per ewe will fall by at least NLG 25 despite a somewhat higher ewe premium, reaching its lowest point in the last three years. Veal farmers on the other hand are in a better situation than a few years back, due to higher contract payments.

The blight of low market prices has continued to affect pig farmers' incomes in 1999/2000. Some recovery from the low point of 1998/99 is expected, but this will be limited. The fall in prices still affecting incomes occurred in mid 1998, shortly after the widespread outbreak of swine fever was overcome, allowing the Netherlands to export freely once more. The price recovery so eagerly awaited has still not materialised over a year later, due to high production in the EU. Prices for piglets and pork will be approximately 20 and 15% higher respectively in the financial year 1999/2000 than in 1998/99. A fall in feed prices is hardly a consolation as costs per sow and per pig are even rising. The return on labour per animal is still clearly negative; the loss per sow will be about NLG 165, and NLG 15 per pig. Family income per proprietor will also be a negative figure in 1999/2000. The figure for pig breeding farms will be over NLG 40,000 and for closed businesses, a good NLG 20,000. This means the average business will make a significant loss again this year - an annual figure of almost NLG 100,000 for closed and pig breeding

businesses. With such a loss of capital two years running, pig farmers are going to find themselves in significantly worse financial problems.

Egg producers suffered from unprecedented low prices in the summer of 1999 in particular, partly due to the dioxin affair. Despite some recovery since then, prices in 1999/2000 are still too low to avoid loss-making production. The return on labour per hen is falling and is now a negative figure of around NLG 3. Family income per proprietor will also be clearly less in 1999/2000, falling by about NLG 50,000 to a negative figure per business of about NLG 75,000. On average, businesses will lose over NLG 150,000 this year.

Poultry farms producing broilers are also facing bad results this year. Prices per bird have fallen about 10% and are too low to give a positive return on labour; the return this year will be a negative figure of NLG 50 per 1,000 kg delivered. Family income per proprietor will work out at a negative figure of around NLG 30,000, representing a loss of NLG 85,000 per business.

Incomes in arable farming have clearly come under pressure in 1999/2000. Harvests did go well this year - by contrast with 1998, when rainfall was so heavy that a large part of some crops, primarily potatoes, could not be brought in. Favourable growing conditions and higher yields this year have resulted in lower prices for many crops. This applies particularly to potatoes for consumption and for seed, and sugar beet. On average, profits are a long way down this year, with family income per proprietor down to less than half, from NLG 88,000 in 1998/9 to NLG 32,000 in 1999/2000. The drop in incomes in arable farming has mostly affected clay areas. In the fenlands (*Veenkoloniën*), incomes will remain virtually unchanged. The fall in incomes will mean the average arable farming business losing about NLG 30,000, having made savings of NLG 50,000 only last year.

Greenhouse horticulture saw a clear drop in profits in 1999, mostly due to prices being much lower than in 1998 - down by about 9% on average. The drop in prices was partly caused by production increasing by about 1% in the horticultural sector, with the highest production increases and price decreases affecting vegetables. After a number of reasonable to good years, returns over the whole horticultural sector are clearly lower than costs, which have not increased greatly; profitability fell from 101 in 1998 to 92 in 1999. As a result, the average family income per proprietor in greenhouse horticulture is clearly falling. Greenhouse vegetable growers have seen their income fall by NLG 80,000 to around NLG 60,000, and flower growers' incomes have dropped by half, from NLG 130,000 to about NLG 65,000. Pot plant growers have suffered a more modest fall in income from about NLG 120,000 to NLG 90,000. In 1998, clear profits were still being made, averaging over NLG 60,000 for greenhouse horticulture, but with these reduced incomes there will be losses this year. For the greenhouse vegetable and flower growers, these will amount to over NLG 20,000. Pot plant growers will still achieve a profit - on average some NLG 20,000.

Mushroom growers experienced improved profits in 1997 and 1998, but this year they have faced falling incomes. Costs have remained virtually constant, with slightly increased product prices, and the lower incomes are the result of falling production volume. Family income per proprietor has fallen by around NLG 20,000 to some NLG 90,000 and profits per business have fallen by half to about NLG 40,000 per business.

Outdoor vegetable growers had a moderate year in 1998, and in 1999 will find they have achieved the same or slightly improved profits per product. This is due to the profits

on sales of winter vegetables. Summer vegetables brought in higher prices than in 1998, and costs have increased slightly. The family income per proprietor will work out at around NLG 75,000. This will allow limited savings in each business.

Bulb cultivation made a recovery in 1997 and 1998, after profits hit a low point in 1996. Profits for the cultivation year 1999 will be about the same as in 1998. Family income per proprietor for 1999 will be between NLG 160,000 and NLG 200,000 and savings per business will then be around NLG 150,000.

Fruit growers will probably find prices disappointing in the 1999/2000 season, except that apples may fetch a little more than last year despite increased production in the Netherlands. Profits will again be moderate to bad. Family income per proprietor will amount to an average of NLG 25,000 to 40,000 in 1999. That will mean the average business saving nothing.

1999 will see significantly lower incomes than last year across the whole agricultural sector. Production has risen by over 4%, primarily by climbing back to more or less normal levels after the partly failed harvest in 1998, particularly in potatoes, sugar beet and flower bulbs. This is offset by a fall in product prices which has generally been quite serious - over 7%. There has been an above average fall in prices not only for potatoes and sugar beet, but also for green vegetables, fruit, flowers, milk, poultry and eggs. The price of pigs is still falling at about 7% each calendar year. Modest price increases are only being seen for grains, and possibly flower bulbs and tree nursery products. The value of production has fallen by about 3% or over NLG 1.3 billion per product across the sector. The sharp fall in milk prices alone has led to a decrease of some NLG 1 billion. The costs of buying in goods and services have fallen by over 1% or over NLG 200 million, primarily as a result of lower feed prices. Net added value in the sector has fallen by about NLG 1 billion per product. The income remaining after overheads (interest, wages, rents) has fallen somewhat less, partly because part of the compensation for rainwater damage has been paid out this year. This income has fallen by about 11% from around NLG 9 billion to NLG 8 billion. The purchasing power of each business has fallen by about 10% on average due to inflation of around 2% and a decrease in the number of businesses of about 3%. This follows a clear drop in 1998. The income level now reached is also clearly the lowest of the last five years. Apart from the exceptionally bad year in 1993, 1999 has produced the most disappointing profit figures in the last ten years.

Comparison with small and medium-sized businesses shows that incomes in agriculture and horticulture have lagged behind in the last few years. Incomes in small and medium-sized businesses have shown almost continuous increase - including about 2% in 1999.

Table 1 Profitability and income of businesses in the agricultural sector

Type of business	Return per NLG 100 costs			Family income (in NLG 1,000 per proprietor)		
	1997	1998 (provisional)	1999 (predicted)	1997	1998 (provisional)	1999 (predicted)
Financial year May/April a)						
Dairy farms	83	81	76	61.7	52.1	39.0
Intensive livestock farms	100	74	79	105.9	-58.0	-29.0
of which: pig breeding farms	104	57	66	125.0	-100.0	-44.0
pig fattening farms	96	73	83	49.0	-46.0	-1.0
closed pig farms	103	67	74	125.9	-92.0	-22.0
egg producers	99	82	74	98.6	-25.0	-74.0
poultry farms	96	92	84	74.1	23.0	-30.0
Arable farms	94	98	80	72.8	88.0	32.0
Financial year Jan./Dec. b)						
Greenhouse horticulture	102	101	92	131.6	130.7	68.0
of which: vegetables	105	103	90	150.5	141.1	62.0
greenhouse flowers	99	101	93	105.5	129.9	66.0
pot and border plants	104	99	95	151.7	121.8	87.0
Mushroom producers	92	98	94	66.0	112.7	90.0

a) Return per NLG 100 costs on renting basis; b) 1999: estimate.

1. Inleiding

1.1 Doel

Door het LEI wordt met vaste regelmaat gerapporteerd over bedrijfsuitkomsten in de land- en tuinbouw en de ontwikkeling van het inkomen van de agrarische sector. Omdat definitieve cijfers pas na het afsluiten van het boekjaar beschikbaar komen, wordt in december een prognose/raming gepubliceerd. Deze geeft een actueel beeld van de te verwachten bedrijfsresultaten en inkomens in het lopende boekjaar.

Deze publicatie geeft inzicht in de actuele situatie op de diverse bedrijfstypen. De gegevens sluiten aan bij de definitieve resultaten (en daarbij gehanteerde definities) van het Informatienet. Ook wordt een globaal beeld geschetst van de ontwikkeling van productie, prijzen en inkomen van de totale land- en tuinbouwsector in 1999. De sectorramingen (hoofdstuk 8) worden gemaakt overeenkomstig het systeem van de op EU-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen, zoals deze voor Nederland worden opgesteld door het CBS. De gegevens voor de jaren tot en met 1998 zijn dan ook afkomstig van het CBS, de raming voor 1999 is gemaakt door het LEI. Bij de opstelling van de sectorrekening is in 1999 een herziening van de methodiek doorgevoerd die overeenkomt met de in Europees verband gemaakte afspraken. Deze herziening leidt er toe dat de cijfers voor voorgaande jaren afwijken van die in eerdere publicaties.

1.2 Methode

In de tuinbouw komt een boekjaar overeen met een kalenderjaar, in de akkerbouw en veehouderij loopt een boekjaar van 1 mei tot en met 30 april. Op dit moment zijn de gegevens van het laatst afgesloten boekjaar (1998 voor glastuinbouw en 1998/99 voor landbouw) nog niet voor alle bedrijven volledig uitgewerkt of beschikbaar. Over dat jaar wordt in deze publicatie gepubliceerd aan de hand van de beschikbare uitgewerkte bedrijven (ongeveer 70%). De cijfers hebben daarom een voorlopig karakter. In de tabellen in deze publicatie is dit aangegeven door '(v)' achter het jaartal te plaatsen.

Van het lopende boekjaar 1999(/2000) zijn nog helemaal geen boekhoudgegevens beschikbaar. Hier wordt de opbrengsten- en kostenontwikkeling geraamd aan de hand van gegevens van externe bronnen, zoals omzetten, oogstramingen van het CBS en de zuivelproductie. De in rekening gebrachte prijzen van de verschillende producten en productiemiddelen zijn afgestemd op het prijspeil zoals dat thans bekend is en (voor de akkerbouw en veehouderij) voor de resterende maanden van het boekjaar te verwachten is. Het laatste jaar heeft daarmee voor tuinbouwbedrijven het karakter van een raming, voor akkerbouw en veehouderij van een prognose. In de tabellen is dit jaar voor tuinbouw met '(r)' en voor akkerbouw en veehouderij met '(p)' achter het jaartal gekenmerkt.

De in deze publicatie gepresenteerde prognoses en ramingen worden voor het *Landbouw-Economisch Bericht (LEB)* in 2000 bijgesteld tot (herziene) ramingen. Daarna worden het, voor deze periodieke rapportage van volgend jaar, voorlopige uitkomsten en in het voorjaar van 2001 worden ze als definitieve uitkomsten gepubliceerd. De prognose en raming lopen daarmee ongeveer 15 maanden voor op de definitieve uitkomsten.

1.3 Uitgangspunten

In deze rapportage worden de in het Informatienet gebruikelijke methoden en begrippen gebezigd. In bijlage 1 zijn enkele van deze begrippen kort uiteengezet. Bedrijven worden ingedeeld naar bedrijfstype met de NEG-typering (Van Everdingen, 1998). Bedrijven kleiner dan 16 nge worden buiten beschouwing gelaten (Van Dijk, 1999).

In de kosten wordt de arbeid van het gezin gewaardeerd tegen CAO-loon en de kosten van het totale vermogen tegen een deels van inflatie geschoonde rentevoet. Er is bij de arbeidskosten geen beloning opgenomen voor bedrijfsleiding en het dragen van ondernemersrisico. De niet-uitbetaalde kosten vormen een belangrijk deel van de resultatenrekening en het inkomen.

Voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven worden de kosten van grond berekend op pachtbasis. De opbrengsten en kosten zijn bij deze typen inclusief BTW weergegeven. Voor het deel van de tuinbouwbedrijven dat opteert voor de ondernemersregeling zijn de opbrengsten en kosten exclusief BTW.

Bijlage 2 geeft de prijsontwikkeling van de niet-sectorspecifieke kosten. De invloed van de inflatie is hierin te herkennen. De meeste productiemiddelen zullen in prijs stijgen. Mede door het gebruik van verschillende boekjaren voor tuinbouwbedrijven en akkerbouw- en veehouderijbedrijven kunnen de ingerekende prijzen verschillen. Voor tuinbouw wordt in 1999 3% rente voor de duurzame productiemiddelen in rekening gebracht en 4% voor de vlottende middelen. De arbeid van de ondernemer wordt (op basis van CAO-klasse VII) gewaardeerd met *f* 42,70 per uur. Voor de akkerbouw- en veehouderijbedrijven bedragen de rentepercentages respectievelijk 4 (duurzame productiemiddelen) en 5 (omlopend vermogen). De gezinsarbeid wordt er gewaardeerd op basis van de gewerkte aantallen uren tegen CAO-loon (klasse IV) à *f* 40,17 per uur. De verschillen in de voor de landbouw en tuinbouw gehanteerde rentepercentages hangen samen met het verschil in verslagjaar (boekjaar respectievelijk kalenderjaar).

1.4 Resultaten

De rapportage geeft zicht op de resultaten voor de gehele agrarische sector en de afzonderlijke bedrijfstypen. Het gaat hierbij om opbrengsten, kosten en inkomen; deze worden in het algemeen per ondernemer aangegeven. Verder wordt per bedrijf het totale gezinsinkomen en de inkomensbesteding vermeld. Bij het laatste gaat het om de gezinsbestedingen, de betaalde belastingen en de besparingen (positief of negatief). Voor bedrijven met meerdere ondernemers(gezinnen) heeft dit uiteraard invloed op de bestede bedragen. In de gezinsbestedingen zijn onder meer verzekeringspremies voor ziektekosten opgenomen.

Ook de weergegeven besparingen zijn per bedrijf aangegeven en kunnen dus gelden voor meer dan een ondernemer(sgezin). In het algemeen wordt inzicht geboden op de gemiddelde resultaten per bedrijfstype. Daarnaast wordt bij de meeste bedrijfstypen ook de spreiding van het inkomen binnen een bedrijfstype gepresenteerd.

2. Rundveehouderij

2.1 Melkveehouderij

2.1.1 Structuur

De gestage daling van het aantal melkveebedrijven in Nederland zet zich onverminderd voort. In 1990 waren er nog ruim 35.000 melkveebedrijven. In 1999 was dit aantal gedaald tot minder dan 27.000 melkveebedrijven, waarvan ruim 6.500 kleine extensieve bedrijven (minder dan 45 koeien en een veebezetting van minder dan 1,65 koeien per hectare), ruim 4.000 kleine intensieve bedrijven (minder dan 45 koeien en een veebezetting van 1,65 koeien per hectare of meer), ruim 6.500 grote extensieve bedrijven (45 koeien of meer en een veebezetting van minder dan 1,65 koeien per hectare) en bijna 9.800 grote intensieve bedrijven (45 koeien of meer en een veebezetting van 1,65 koeien per hectare of meer).

Bij alle vier de groepen melkveebedrijven is in 1999 een daling van het aantal bedrijven te zien ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de groep groot extensief. Deze groep vertoont een toename ten koste van de groep groot intensief. Dit wordt veroorzaakt door het stijgen van de melkproductie per koe. Hierdoor zijn minder koeien nodig om een gelijkblijvend melkquotum vol te melken. De groep klein intensief laat de sterkste afname zien. Ten opzichte van 1990 is deze groep meer dan gehalveerd. De melkveebedrijven die uit deze groep verdwijnen bestaan uit stoppers of uit bedrijven die vee en/of grond bijkopen en zo verschuiven naar een andere groep. Verschuivingen naar deze groep toe vinden weinig plaats, hoogstens door bedrijven die aan het afbouwen zijn. De afname van het aantal bedrijven in de groep klein extensief is minder explosief. Van 1990 tot 1999 bedroeg de afname binnen deze groep bijna 2.500 bedrijven. Dit is geen constante afname; door verschuivingen van bedrijven tussen de groepen is deze groep in sommige jaren gegroeid. Door de bovenstaande ontwikkelingen wordt het gemiddelde melkveebedrijf steeds groter.

2.1.2 Opbrengsten en kosten

Opbrengsten

De geproduceerde hoeveelheid melk blijft in boekjaar 1999/2000 ongeveer gelijk aan de hoeveelheid van voorgaand jaar. Wel is de melkgift per koe gestegen (tabel 2.1). De overschrijding van het quotum zal dan ook niet veel verschillen met die in 1998/99. De verleasde hoeveelheid melk zal gelijk blijven of iets lager zijn dan voorgaand jaar. De verkochte hoeveelheid melkquotum zal waarschijnlijk meer bedragen dan voorgaand jaar. De voorschotmelkprijzen zijn tot nu toe teleurstellend. De laatste maanden was overigens al enig herstel te zien. De komende maanden wordt een verdere opleving verwacht, maar deze zal lang niet voldoende zijn om de melkprijs gemiddeld gelijk te laten zijn aan die van

Tabel 2.1 *Ontwikkeling van krachtvoerconsumptie, stikstofconsumptie (uit kunstmest), veebezetting en melkproductie op melkveebedrijven*

Boekjaar	Kg kracht- voer per melkkoe	Kg stik- stof per hectare grasland	Kg melk per melkkoe	Koeien per ha voeder- gewas	Kg melk per ha voeder- gewas
Kilogram resp. aantallen					
1996/97	2.232	302	7.290	1,65	12.020
1997/98	2.250	304	7.400	1,62	11.950
1998/99 (v)	2.180	274	7.310	1,65	12.060
1999/2000 (p)	2.160	270	7.410	1,64	12.130
Mutatie in procenten ten opzichte van vorig jaar					
1999/2000 (p)	-1	-1	+1	-1	+1

vorig boekjaar. Naar het zich laat aanzien zal de uiteindelijke melkprijs op *f* 70,70 per 100 kg uitkomen (tabel 2.2). Dit is 7% lager dan in het voorgaande boekjaar.

De post omzet en aanwas rundvee zal op bedrijfsniveau vrijwel gelijk blijven. Melk-koeien zullen bij verkoop gemiddeld 20 gulden meer opbrengen. De opbrengstprijzen van nuchtere kalveren daarentegen zal dalen met ongeveer 20 gulden per dier. Per saldo zal de omzet en aanwas uitkomen op bijna 670 gulden per koe, dit is ruim 10 gulden minder dan in 1998/99.

De overige opbrengsten, afkomstig uit rundveehouderij, varkenshouderij, akkerbouw en diversen, zullen op bedrijfsniveau eveneens gelijk blijven. De opbrengstprijzen van biggen en varkens zijn enigszins aangetrokken. Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een totale opbrengstverlaging van 5% per hectare.

Tabel 2.2 *Prijzontwikkeling van melk, krachtvoer en vee op melkveebedrijven*

Boekjaar	Melk (bij werkelijke gehalten)	Kracht- voer	Verhouding melk/ krachtvoer	Melk- koeien	Nuchtere kalveren
Guldens per 100 kg, resp. per stuk					
1996/97	72,25	39,20	1,84	1.135	280
1997/98	76,65	38,00	2,02	1.320	400
1998/99 (v)	75,80	33,80	2,24	1.120	410
1999/2000 (p)	70,70	33,70	2,10	1.140	390
Mutatie in procenten ten opzichte van vorig jaar					
1999/2000 (p)	-7	-0	-6	+2	-5

De opbrengsten per 100 kg melk zijn op de kleine intensieve bedrijven minder sterk gedaald dan bij de andere drie onderscheiden groepen (tabel 2.3). Deze bedrijven hebben namelijk relatief meer opbrengsten uit varkens en pluimvee door hun wat gemengdere karakter. De prijsstijging van varkens tikt hier dus zwaarder door.

Kosten

Het weer in boekjaar 1999/2000 viel niet tegen. Na een winter met veel nattigheid en te weinig vorst om de structuur van de grond goed te doen, begon ook het voorjaar somber. Maar deze slechte start werd al gauw goedge maakt door een mooi groeiseizoen. Uit onderzoeksresultaten van Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek in Oosterbeek blijkt dat de voorjaarskuilen 1999 gemiddeld beter zijn dan de voorjaarskuilen 1998. Wel is de achterliggende spreiding groot. Ook de zomerkuilen zijn van een goede kwaliteit. Beide kuilen, voorjaar en zomer, hebben wel een hoog suikergehalte. De voorjaarskuilen bevatten relatief weinig eiwit omdat in de winter en in het voorjaar veel stikstof is uitgespoeld en veel drijfmest pas laat werd uitgereden. De maïs is dit jaar ook van een goede kwaliteit. Wel zijn de maïskuilen droog, maar deze bevatten veel zetmeel en zijn goed verteerbaar. Het aandeel bestendig zetmeel is hoog door de droge kuilen, maar de maïs- en graskuilen passen goed bij elkaar. Per koe zullen de krachtvoergift en de ruwvoeraankopen afnemen. De prijs van krachtvoer zal licht afnemen tot f 33,70 per 100 kg (tabel 2.2). De prijs van ruwvoer zal met 2% dalen.

Ondanks de daling van de krachtvoerprijs is door de lage melkprijs de prijsverhouding tussen melk en krachtvoer ongunstiger geworden. De totale voerkosten zullen door voorgenoemde redenen bijna 40 gulden per koe lager komen te liggen dan in 1998/1999.

De kosten voor meststoffen zullen in 1999/2000 afnemen door een lichte hoeveelheidsdaling (tabel 2.1) en een lagere prijs voor stikstof (tabel B2.2). De bewerkingskosten per hectare stijgen, onder meer omdat het ingerekende uurloon bijna 3% hoger ligt dan in het voorgaande jaar (tabel B2.1). De gebouwenkosten nemen iets toe, met name door de hogere ingerekende rente. Er wordt slechts matig geïnvesteerd in gebouwen. De melkveehouders investeren liever in quotum. De quotumkosten nemen dan ook onder invloed van de nieuwe transacties iets toe. De totale kosten nemen toe tot ruim 13.800 gulden per hectare.

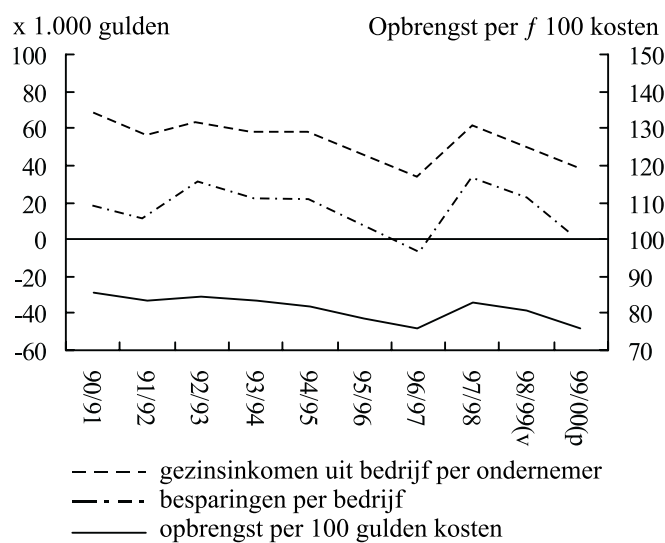
De kosten per 100 kg melk (exclusief arbeid) liggen door schaalgrootte effecten op de kleinere bedrijven hoger dan op de grotere bedrijven (tabel 2.3). De extensievere bedrijven hebben lagere toegerekende en hogere grond en gebouwenkosten per 100 kg melk dan de intensievere bedrijven. Bij de kleinere intensieve bedrijven is de grotere aanwezigheid van varkens en pluimvee terug te zien in de hogere overige kosten. Uiteindelijk zal de groep groot extensief in 1999/2000 de hoogste arbeidsopbrengst per 100 kg melk vertonen. Het verschil in arbeidsopbrengst tussen de groep groot extensief en de groep groot intensief is echter gereduceerd van 1 gulden per 100 kg melk in 1998/88 naar nog geen vier dubbeltjes per 100 kg melk in 1999/2000. Omdat de groep groot intensief de hoogste melkproductie per bedrijf heeft, zal die groep het hoogste gezinsinkomen uit bedrijf behalen.

Uit voorlopige cijfers van de biologische bedrijven (exclusief zelfzuivelende bedrijven), blijkt dat in 1998/99 het gezinsinkomen uit bedrijf is toegenomen ten opzichte van het jaar ervoor. Bij de gangbare bedrijven nam het gezinsinkomen juist af. Het verschil zit

Tabel 2.3 Opbrengsten en kosten (op pachtbasis) in gulden per 100 kg melk van melkveebedrijven naar grootte en intensiteit

	Opbrengsten				Kosten (excl. arb.)				Arb.-opbr.	
	rund- vee	var- kens	overig	totaal	toege- rekend rundvee	grond en gebouwen	overig	totaal		
Klein Extensief (minder dan 45 koeien en veebezetting < 1,65 koeien/ha)										
1998/99 (v)	87,09	6,33	9,53	102,96	22,74	22,57	47,28	92,58	10,38	
1999/2000 (p)	81,82	7,01	9,14	97,97	22,17	23,33	46,70	92,19	5,78	
Klein Intensief (minder dan 45 koeien en veebezetting >= 1,65 koeien/ha)										
1998/99 (v)	84,89	15,08	2,75	102,71	25,14	16,32	53,94	95,40	7,32	
1999/2000 (p)	79,48	16,89	2,76	99,14	24,57	17,12	53,58	95,28	3,68	
Groot Extensief (meer dan 45 koeien en veebezetting < 1,65 koeien/ha)										
1998/99 (v)	85,26	1,32	6,07	92,65	21,12	16,48	37,63	75,23	17,42	
1999/2000 (p)	79,69	1,50	5,70	86,88	21,09	17,18	37,61	75,89	11,00	
Groot Intensief (meer dan 45 koeien en veebezetting >= 1,65 koeien/ha)										
1998/99 (v)	84,52	3,98	3,20	91,69	22,45	15,21	37,60	75,27	16,43	
1999/2000 (p)	79,09	4,45	3,08	86,61	21,92	15,96	38,10	75,97	10,64	

Figuur 2.1 Ontwikkeling uitkomsten melkveebedrijven

vooral in de afwezigheid van varkens op de biologische melkveebedrijven, zodat de slechte resultaten van die veehouderijtak de resultaten op de biologische bedrijven niet negatief konden beïnvloeden. De belastingbetaling namen op de biologische melkveebedrijven af, de gezinsuitgaven namen iets toe. Hierdoor namen de besparingen op de biologische melkveebedrijven in 1998/99, ondanks het hogere gezinsinkomen, af. Maar de daling was minder sterk dan bij de gangbare bedrijven.

2.1.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

In boekjaar 1998/99 vertoonde de opbrengst per 100 gulden kosten een daling ten opzichte van het voorgaande boekjaar. Deze daling zet zich in sterkere mate in het lopende boekjaar

Tabel 2.4 *Opbrengsten en kosten per bedrijf, bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op melkveebedrijven per ondernemer*

	1996/97	1997/98	1998/99 (v)	1999/2000 (p)
Aantal bedrijven	30.800	28.800	28.400	27.000
Melkkoeien per bedrijf	50,6	51,6	53,0	53,2
Oppervlakte (ha per bedrijf)	31,9	32,9	33,2	33,6
Sbe per bedrijf	262	269	250	252
Ondernemers per bedrijf	1,38	1,40	1,38	1,39
Opbrengsten x 1.000 gld.				
Melk	266,4	293,0	294,0	279,0
Omzet en aanwas rundvee	33,9	41,1	36,0	35,0
Varkens	27,7	25,8	17,0	19,0
Overig	24,8	21,6	19,0	19,0
Totaal	352,8	381,5	366,0	352,0
Kosten				
Arbeid	143,3	145,1	147,0	150,0
Overige bewerkingskosten	63,9	66,1	66,0	68,0
Toegerekende kosten rundvee	100,5	90,4	86,0	86,0
Grond en gebouwen (pb)	65,8	66,1	65,0	69,0
Quotumkosten	31,5	33,7	37,0	38,0
Overige	58,5	55,9	54,0	53,0
Totaal (pb)	463,4	457,3	454,0	464,0
Opbrengst per 100 gulden kosten	76	83	81	76
Arbeidsopbrengst (x 1.000 gld. per ondernemer)	7,1	34,7	28,0	13,0
Ondernemersinkomen (x 1.000 gld. per ondernemer)	20,5	48,7	40,0	27,0
Gezinsinkomen uit bedrijf (x 1.000 gld. per ondernemer)	34,6	61,7	52,0	39,0

1999/2000 voort (figuur 2.1). Dit wordt teweeggebracht door de lage melkprijs en de gestegen prijzen van productiemiddelen, met name de rentestijging (tabel B3.2).

De arbeidsopbrengst per ondernemer zal gemiddeld met 15.000 gulden dalen, waardoor deze uitkomt op 13.000 gulden per ondernemer. Het ondernemersinkomen en het gezinsinkomen uit het bedrijf liggen eveneens onder het niveau van 1998/99. Het gezinsinkomen uit het bedrijf zal met 13.000 gulden afnemen tot 39.000 gulden per ondernemer. Daarmee komt het in de buurt van het matige jaar 1996/97.

Spreiding gezinsinkomen

Achter het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf gaat een grote spreiding schuil (tabel 2.5). Ongeveer 7% van de ondernemers in de melkveehouderij behaalde in 1998/99 een negatief gezinsinkomen uit bedrijf. Dit betrof kleine bedrijven met gemiddeld een lage melkgift per koe, een lage melkprijs en daarmee een laag saldo per koe. Rond de 4% van de ondernemers behaalde een gezinsinkomen uit bedrijf boven de 150.000 gulden. De grootste groep melkveehouders zat in 1998/99 tussen de 25.000 en de 50.000 gulden. Voorheen lag de verhouding anders: in 1990/91 zat de grootste groep ondernemers in de categorie 50.000 tot 75.000 gulden per ondernemer. De jaren daarna zijn de ondernemers steeds meer naar de lagere inkomens geschoven. In 1996/97 had bijna een derde van de ondernemers een inkomen tussen de 0 en 25.000 gulden. Ongeveer 12% van de ondernemers had toen zelfs een negatief gezinsinkomen. Het gemiddelde gezinsinkomen per ondernemer vertoonde toen een heus dieptepunt. Boekjaar 1997/98 was relatief gunstig. Na het redelijke boekjaar 1998/99 wordt door de lagere inkomens in 1999/2000 verwacht dat er weer een verschuiving plaats zal vinden naar de lagere inkomensklassen.

Tabel 2.5 Verdeling (%) van de ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf op melkveebedrijven

Inkomen in gulden per ondernemer	1996/97	1997/98	1998/99 (v)	1999/2000 (p)
Minder dan 0	12	3	7	10
0 - 25.000	32	15	22	31
25.000 - 50.000	29	30	32	32
50.000 - 75.000	13	21	17	12
75.000 - 100.000	7	15	11	8
100.000 - 150.000	3	11	7	4
Meer dan 150.000	3	5	4	3
Gemiddeld inkomen	34.600	61.700	52.100	39.000

Inkomensvorming en -besteding

Het totale gezinsinkomen zal in 1999/2000 op het gemiddelde melkveebedrijf ongeveer 79.000 gulden bedragen. Hiervan komt ongeveer 30% van buiten het bedrijf. Vanwege het

redelijke inkomen in het voorafgaande jaar zullen de naijnde belastingbetalingen in 1999/2000 naar verwachting wat hoger zijn dan in 1998/99. Het besteedbaar inkomen zal gemiddeld bijna 20.000 gulden lager liggen dan voorgaand jaar. Omdat de inkomens in 1998/99 al lager lagen dan het voorgaand jaar, wordt voor 1999/2000 verwacht dat de gezinsbestedingen op hetzelfde niveau blijven. Het besteedbaar inkomen zal de gezinsbestedingen niet overtreffen. Er zal dan ook gemiddeld een lichte ontsparing plaatsvinden (tabel 2.6).

Tabel 2.6 *Inkomen en inkomensbesteding op melkveebedrijven, per bedrijf (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Gezins-inkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins-inkomen	Belastingen	Besteedbaar inkomen	Gezinsbestedingen	Besparingen
1996/97	47,9	24,8	72,4	13,9	58,6	64,7	-6,1
1997/98	83,1	24,3	107,4	8,8	98,6	65,8	32,8
1998/99 (v)	72,2	23,4	95,6	9,8	85,8	68,5	17,3
1999/2000 (p)	55,0	24,0	79,0	12,0	67,0	68,0	-1,0

2.2 Vleesstierenhouderij

De bedrijfsresultaten in de boekjaren 1997/98 en 1998/99 zijn ontleend aan bedrijven met meer dan 75 vleesstieren. Om steekproefeffecten weg te nemen, zijn gegevens gebruikt van bedrijven die in beide genoemde jaren in het Informatienet waren opgenomen. De resultaten voor boekjaar 1999/2000 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en hoeveelheidsontwikkelingen.

De bedrijven met stieren hebben over het algemeen een gemengd karakter, wat naar voren komt in de verdeling van de opbrengsten over de verschillende productierichtingen. De ontwikkeling van het inkomen wordt daarom mede bepaald door de ontwikkeling van de resultaten van de andere takken.

De berekeningen van de arbeidsopbrengst per dier is gebaseerd op een kleine groep bedrijven waarbij de rundveetak volledig uit stierenhouderij bestaat.

2.2.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleesstieren is de laatste jaren sterk teruggelopen. In 1990 waren er volgens de Landbouwtelling van het CBS nog ruim 18.000 bedrijven met vleesstieren, terwijl er in 1999 nog maar ongeveer 10.000 waren (-42%). Het aantal stieren liep in iets sterkere mate terug, van 446.000 naar 218.000 (-51%). Het gemiddeld aantal dieren per bedrijf daalde daardoor van 24,5 in 1990 tot 20,7 in 1999.

De meeste bedrijven hebben slechts een beperkt aantal vleesstieren. Op slechts 6% van de bedrijven vindt de stierenhouderij op een grotere schaal plaats (meer dan 75 stieren per bedrijf). Deze bedrijven houden bijna 45% van alle stieren in Nederland. De afname in het aantal bedrijven en stieren is het grootst op de grote bedrijven.

De vleesstierenhouderij is op de kleinere bedrijven duidelijk een neventak, veelal naast de melkveehouderij. Ook de grotere bedrijven hebben veelal een gemengd karakter, met stieren, melkvee en vaak ook akkerbouw en varkens.

2.2.2 Opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomen

De prijs van het verkochte vee is in 1998/99 verbeterd (tabel 2.7). Voor het lopende jaar 1999/2000 echter, wordt een daling voorzien tot ongeveer 2.570 gulden per stier (-5%). De prijs van het uitgangsmateriaal zal eveneens afnemen. Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf vermindert ten opzichte van het voorgaande jaar. Hierdoor lopen de opbrengsten uit omzet en aanwas terug. Het premiebedrag per stier bedraagt in 1999 298 gulden, 2 gulden meer dan in 1998. Niet over alle stieren wordt premie aangevraagd. De ontwikkeling van de voerprijzen in 1999/2000 is gunstig. Het ruwvoer is dit jaar van een goede kwaliteit en in ruime mate aanwezig en verkrijgbaar. Dit drukt de totale voerkosten; het ruwvoer is goedkoper en de krachtvoergift zal iets lager zijn. Verder zal de krachtvoerprijs met ongeveer 2% dalen ten opzichte van het 1998/99. De snijmaïsprijs loopt terug met 6%.

De arbeidsopbrengst per stier zal door bovengenoemde ontwikkelingen in 1999/2000 verslechteren ten opzichte van 1998/99 en wederom negatief uitkomen. Op bedrijfsniveau is de daling van de arbeidsopbrengst nog sterker. Hierbij wordt ook het gemengde karakter van de bedrijven duidelijk. De bedrijfsresultaten worden niet alleen bepaald door de vleesstierenhouderij, maar ook door de andere bedrijfsactiviteiten: melkvee, akkerbouw en varkens. De ontwikkeling kan dan ook door individuele bedrijven anders worden ervaren. De gedaalde melkprijs en de gelijkblijvende fysieke melkproductie resulteren in lagere melkopbrengsten. Ook de akkerbouwopbrengsten vertonen een daling, vooral veroorzaakt door de lage prijzen van aardappelen en suikerbieten. De opbrengsten uit de varkenshouderij trekken aan door een iets hogere verkoopprijs van vleesvarkens. In combinatie met de verminderde opbrengsten uit de stierenhouderij zorgen de bovengenoemde opbrengstontwikkelingen voor een afname van de totale opbrengsten per bedrijf van bijna 29.000 gulden (tabel 2.8). Ook het krachtvoer voor het melkvee en het krachtvoer voor de varkens vertonen prijsdalingen en hoeveelheidsafnamen. De overige toegerekende kosten, waaronder meststoffen, zaaizaad, pootgoed en gewasbeschermingsmiddelen, zullen eveneens dalen.

Tabel 2.7 Prijsontwikkeling van vee en voer binnen de vleesstierenhouderij

	1997/98	1998/99 (v)	1999/2000 (p)	Mutatie (%)
Prijs per verkocht dier (gld.)	2.690	2.720	2.570	-5
Prijs per aangekocht dier (gld.)	843	870	830	-5
Prijs vleesveebrok (gld./100 kg)	43,19	38,00	37,24	-2
Prijs snijmaïs (gld./100 kVEM)	23,93	22,60	21,25	-6

De niet-toegerekende kosten (onder andere werktuigen en gebouwen) nemen toe door onder meer de hogere rentestand. De totale kosten laten een stijging zien van bijna 5.000 gulden.

Per saldo leiden de lagere opbrengsten en de gestegen kosten ertoe dat de rentabiliteit met 6 procentpunten daalt ten opzichte van 1998/99. De arbeidsopbrengst per ondernemer valt terug met 24.000 gulden. Met het hogere ingerekende uurloon komt het gezinsinkomen uit het bedrijf per ondernemer neer op ongeveer 32.000 gulden negatief.

Tabel 2.8 *Opbrengsten en kosten per bedrijf en inkomen per ondernemer op bedrijven met meer dan 75 vleesstieren (x 1.000 gulden)*

	1997/98	1998/99 (v)	1999/2000 (p)
Opbrengsten			
Rundveehouderij	313,2	276,0	254,0
Akkerbouw	54,8	57,0	48,0
Varkenshouderij	70,3	26,0	29,0
Overig	2,4	4,0	4,0
Totaal	440,8	364,0	335,0
Kosten			
Toegerekend rundvee	136,2	123,0	120,0
Toegerekend overig	61,3	44,0	42,0
Arbeid	136,1	136,0	138,0
Grond en gebouwen (pb)	76,3	78,0	81,0
Overige	137,1	140,0	144,0
Totaal	547,0	520,0	525,0
Opbrengst per 100 gulden kosten	81	70	64
Per ondernemer			
Arbeidsopbrengst	2,0	-37,0	-61,0
Ondernemersinkomen	5,9	-19,0	-53,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	26,7	2,1	-32,0

2.3 Schapenhouderij

De bedrijven met schapen hebben over het algemeen een gemengd karakter, waarbij de schapenhouderij vaak maar een klein deel uitmaakt van de totale bedrijfsomvang. Om die reden wordt de weergave beperkt tot opbrengsten, toegerekende kosten en saldo per gemiddeld aanwezige ooi. Bij de voerkosten betreft het uitsluitend de betaalde kosten. Het gras of hooi van eigen bedrijf is niet gemeten of gewaardeerd, hoewel het meeste opgenomen voer wel uit deze eigen producten bestaat. De bedrijfsresultaten worden besproken

aan de hand van bedrijven met meer dan 25 schapen. De resultaten voor boekjaar 1999/2000 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en hoeveelheidsontwikkelingen.

2.3.1 Structuur

Het aantal bedrijven met schapen blijft teruglopen. In 1990 waren er volgens de CBS-Landbouwtelling ruim 25.000 bedrijven met schapen in Nederland. In 1999 waren dit er nog maar ruim 18.000. Meer dan de helft hiervan heeft minder dan 25 schapen per bedrijf. De ongeveer 8.500 bedrijven in 1999 met meer dan 25 schapen hebben gezamenlijk bijna 85% van de schapen in bezit. Opvallend is dat het totaal aantal schapen in tegenstelling tot de voorgaande jaren in 1999 gestegen is (van 1.394.000 in 1998 tot 1.401.000 schapen in 1999). Deze toename zat bij de oudere dieren. Zowel het aantal ooiën als het aantal rammen nam met 3% toe. Daarentegen daalde het aantal lammeren met 2%.

2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo

Boekjaar 1999/2000 lijkt een slecht jaar te gaan worden voor de schapenhouderij. De omzet en aanwas zal een stevige daling vertonen. Deze daling wordt veroorzaakt door tegenvallende opbrengstprijzen van lammeren. Deze zullen naar verwachting ongeveer 10% lager liggen dan in 1998/1999.

Per saldo daalt de omzet en aanwas met 20 gulden per ooi (tabel 2.9). De ooi-premie zal stijgen. Als voorschot is reeds 30,85 gulden per ooi vastgesteld, die in oktober werd uitbetaald. De verwachting is dat de uiteindelijke premie bijna 50 gulden per premiewaardige ooi zal bedragen, terwijl die vorig jaar ruim 47 gulden bedroeg. De wolprijs zal een forse daling laten zien. Vorig jaar bedroeg de prijs nog 2,30 gulden per kilogram. Dit jaar

Tabel 2.9 *Opbrengsten, toegerekende kosten en saldo schapenhouderij, voor bedrijven met meer dan 25 ooiën (in gulden per gem. aanwezige ooi)*

	1996/97	1997/98	1998/99 (v)	1999/2000 (p)
Gem. aantal aanwezige ooiën	80	92	95	95
Opbrengsten				
Omzet en aanwas	207	248	205	185
Premies	37	34	44	46
Overig	14	21	17	8
Totaal	257	303	266	239
Toegerekende kosten				
Voeder	46	50	37	37
Overig	36	41	33	32
Totaal	82	91	70	69
Saldo	176	212	196	169

zal de wolprijs waarschijnlijk niet boven de gulden per kilogram uitkomen. De totale opbrengsten per ooi zullen door deze ontwikkelingen stevig dalen.

De voerkosten zullen ondanks gedaalde voerprijzen, naar verwachting ongeveer gelijk blijven. De gezondheidskosten zullen door de warme en droge zomermaanden in 1999 waarschijnlijk lager uitkomen dan in het koude en natte boekjaar 1998/99. Toen was de kans op leverbotinfecties groter. De totale toegerekende kosten zullen ongeveer gelijk zijn aan voorgaand jaar. Samen met de lagere opbrengsten resteert zodoende 27 gulden per ooi minder aan saldo.

2.4 Vleeskalverenhouderij

De vleeskalverenhouderij stond de afgelopen tijd onder meer in de belangstelling bij de besluiten op Europees niveau in het kader van Agenda 2000. Omdat de verlaging van de rundvleesprijzen met 20% ook doorwerkt in de kalfsvleesprijs is ten slotte ook een slachtpremie voor kalveren vastgesteld. Door deze premie, die oploopt tot 50 euro per vleeskalf in 2002, zal het door de Europese besluiten te verwachten inkomensverlies voor de sector voor ongeveer 70% worden opgevangen (De Bont et al., 1999).

2.4.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleeskalveren schommelt vanaf 1990 rond de 2.400. Ongeveer de helft van de bedrijven is gespecialiseerd in het houden van vleeskalveren. Een deel hiervan (ongeveer 20%) is geen agrarische hoofdberoepsbedrijf. Het aantal vleeskalveren is vanaf 1990 gestegen van ongeveer 600.000 naar 700.000. Deze stijging kwam mede door de tijdelijke toeslag van de EU om vleeskalveren op een lichter gewicht af te leveren; deze regeling was van kracht tot eind 1998. In de loop van de jaren is dan ook een geleidelijke schaalvergroting zichtbaar. Ongeveer de helft van de 2.400 bedrijven houdt vanaf 1990 meer dan 200 kalveren, waarbij het aantal met meer dan 300 kalveren is toegenomen van minder dan 800 tot momenteel ruim 900.

Ongeveer 90% van de kalveren wordt gehouden op contract. Kalverhouders ontvangen een vergoeding van kalvermelkfabrikanten en handelaren voor het verzorgen van de kalveren, de huisvesting enzovoort. De contractgevers zijn en blijven eigenaar van de kalveren en leveren het kunstmelkpoeder.

2.4.2 Opbrengsten en kosten

De resultaten van de vleeskalverenbedrijven (gegevens van bedrijven met contracten) waren in 1996/97 matig; het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer bedroeg ongeveer 35.000 gulden. In 1997/98 verbeterde het door verhoging van de contractvergoedingen tot ongeveer 50.000 gulden (*Landbouw-Economisch Bericht 1999*, LEI, 1999). In eerstgenoemd jaar was er vrij veel leegstand op de bedrijven vanwege de BSE-crisis; de aanvoer van nuchtere kalveren uit het Verenigd Koninkrijk werd stil gelegd en de op de bedrijven vanuit dat land aanwezige dieren moesten worden vernietigd. Voorlopige gegevens van het jaar 1998/99 wijzen op een verdere verbetering van het inkomen met mogelijk

ongeveer 10.000 gulden. In 1999/2000 zullen de contractvergoedingen ongeveer gelijk zijn aan die van vorig jaar, gemiddeld ongeveer 350 gulden. In de voorgaande jaren was de vergoeding belangrijk lager.

De ontwikkeling van de bedrijfsresultaten en de vergoedingen kan vergeleken worden met de ontwikkeling van de prijzen voor vleeskalveren, nuchtere kalveren en kunstmelk (tabel 2.10).

Tabel 2.10 *Prijzontwikkeling van vleeskalveren, nuchtere kalveren en kunstmelk*

Boekjaar	Vleeskalveren	Nuchtere kalveren	Kunstmelk
1993/94	7,0	11,0	101
1994/95	6,7	10,3	103
1995/96	6,35	7,4	102
1996/97	5,65	5,8	96
1997/98	6,90	8,4	105
1998/99(v)	7,05	8,6	102
1999/00(p)	7,15	8,6	97

Vleeskalveren 1e kwaliteit per kilogram levend gewicht, LEI.

Nuchtere stierkalveren zwartbont voor de mesterij per kilogram levend gewicht, af boerderij, LEI.

Kunstmelk, index verbruikersprijs, LEI.

Vastgesteld kan worden dat de prijzen van vleeskalveren na enkele jaren met forse prijsdalingen een duidelijk herstel te zien hebben gegeven in 1997/98 en 1998/99. In het lopende boekjaar lijkt de stijging nog licht te zijn. Bij nuchtere kalveren valt een vrijwel identieke ontwikkeling te constateren. De prijs van kunstmelk lijkt dit jaar te dalen overeenkomstig de daling van de zuivelprijzen. Overigens trekken deze de laatste maanden weer wat aan.

Bijeenomenen lijkt dit er op te duiden dat de kalfsvleessector momenteel redelijke resultaten behaalt. Het mogelijk hogere aanbod van kalfsvlees als gevolg van het vervallen van de premie voor het slachten op een lichter gewicht lijkt nog geen negatieve gevolgen te hebben voor de prijs van het product.

3. Intensieve veehouderij

De cijfers over de rentabiliteitsontwikkeling in de intensieve veehouderij zijn gebaseerd op alle bedrijven waarop de betrokken productietak wordt uitgeoefend, ongeacht of het gespecialiseerde of gemengde bedrijven betreft. De resultaten worden in de regel per dier uitgedrukt. Het kengetal arbeidsopbrengst per dier beschrijft daarbij de beloning voor alle geleverde arbeid, onafhankelijk van wie de arbeid heeft geleverd.

Vooraf van varkens (biggen en vleesvarkens) en consumptie-eieren is het prijsverloop grillig en onzeker. Bij het bepalen van de verwachte opbrengstprijzen voor het gehele boekjaar is rekening gehouden met prijsindicaties voor de komende maanden voor zover die op dit moment aannemelijk geacht worden. Door de onzekere prijsontwikkeling in de rest van het boekjaar en de grote invloed van relatief kleine prijsveranderingen kunnen de werkelijke uitkomsten dus nog sterk wijzigen (bijlage 4, tabel B4.3).

3.1 Opbrengsten en kosten varkenshouderij

Markt

De varkenshouderij ondergaat, nog los van de voorstellen en besluiten op het gebied van onder meer het mest- en welzijnsbeleid, de laatste jaren ingrijpende ontwikkelingen. Nadat in 1997 en de eerste maanden van 1998 veel bedrijven in Zuid-Nederland geconfronteerd werden met klassieke varkenspest en maatregelen als gevolg daarvan, zijn in de tweede helft van 1998 de opbrengstprijzen tot een ongekend laag peil gedaald. De prijzen van biggen en vleesvarkens kwamen in het boekjaar 1998/99 op een zeer laag niveau, gemiddeld nog geen 60 gulden per big en 2 gulden per kilogram varkensvlees. Een naoorlogs dieptepunt werd bereikt in november 1998 toen opbrengstprijzen van 25 gulden per big en 1,50 gulden per kilogram varkensvlees zijn genoteerd. De prijsontwikkeling sindsdien komt neer op een relatief gering herstel. In de tweede helft van 1999 is bovendien weer enige terugval in de prijzen te onderkennen. Er is in feite nog maar een beperkte verbetering opgetreden ten opzichte van de destijds bijzonder slechte situatie op de afzetmarkt voor varkensvlees. Deze is mede veroorzaakt door een wereldwijd overaanbod van varkensvlees, met name vanuit Europa en Noord-Amerika, terwijl de afzet naar Japan en andere Aziatische landen en ook naar Rusland door de economische problemen in die landen aanzienlijk terugliep. De EU-varkensstapel is de afgelopen jaren door veel concurrenten van Nederland zoals Denemarken, Spanje en Frankrijk fors uitgebreid. Er is in deze landen veel geïnvesteerd in de varkenshouderij vanwege de tot medio 1998 gunstige prijsverhoudingen en het terugvallen van de Nederlandse export door varkenspest. Andere EU-landen hebben dus het gat opgevuld dat onstond omdat Nederland in 1997 veel minder varkens produceerde. De uitbreidingen in de EU zijn te lang doorgedaan, mede omdat door de varkenspest de marktprijzen relatief lang gunstig bleven. Een inkrimping van de

varkensstapel, die normaal is na ongeveer een jaar met lage prijzen, heeft er nog nauwelijks plaatsgevonden. Waarschijnlijk zal de inkrimping in de eerste maanden van 2000 nog bescheiden zijn, zeker vergeleken met de forse groei in de EU in voorgaande jaren. Hierbij speelt ook een rol dat in ons land de varkensstapel na de terugval met circa 2 miljoen dieren door de varkenspest in 1997 nu weer op het 'oude' niveau van bijna 14 miljoen dieren is gekomen. Het aantal bedrijven met varkens in ons land is overigens de laatste drie jaar wel met bijna 5.000 afgenomen tot ruim 16.000 bedrijven.

Een en ander laat zien dat het dal van de varkensprijscyclus dit keer een ongewoon lange duur heeft. Het komt er op neer dat verwacht moet worden dat een verdergaand, voor de sector broodnodig prijsherstel zich pas verder in de loop van 2000 duidelijk zal aftekenen.

Resultaten

Door de halvering van de biggenprijs zijn de resultaten per zeug in 1998/99 dramatisch verslechterd (tabel 3.1). De daling van de voerprijs kon dat lang niet compenseren. De arbeidsopbrengst is met meer dan 1.100 gulden gedaald tot ongeveer 450 gulden negatief per zeug per jaar.

Door de beperkte verbetering van de prijzen van biggen in het lopende boekjaar 1999/2000 zullen de bedrijfsresultaten enigszins van deze ongekende teruggang kunnen herstellen. Op boekjaarbasis wordt voor 1999/2000 een ongeveer 20% hogere biggenprijs voorzien. Gelijktijdig dalen de voerprijzen met ongeveer 5%. Daar staat tegenover dat de totale productiekosten toenemen, vooral als gevolg van hogere huisvestingskosten en gezondheidskosten. Terwijl in 1998/99 in de zeugenhouderij de kosten nog niet voor 60% door de opbrengsten werden goed gemaakt, zal dat in 1999/2000 voor ongeveer 70% het geval zijn. De arbeidsopbrengst per zeug per jaar zal met bijna 300 gulden verbeteren en komt op een negatief resultaat van ongeveer 165 gulden.

Tabel 3.1 Kengetallen van de ontwikkeling in de zeugenhouderij

Boekjaar	Gld. per zeug per jaar			Groot-gebr. biggen (zeug/jaar)	Prijs krachtvoeder (gld./100 kg)	Opbrengst-prijs (gld./big)
	opbrengsten	kosten (excl. arb.)	arb.-opbr.			
1996/97	2.614	1.921	693	21,3	49,00	116
1997/98	2.738	1.998	740	20,7	48,00	115
1998/99 (v)	1.430	1.880	-450	21,3	43,90	59
1999/2000 (p)	1.735	1.900	-165	21,5	41,70	72

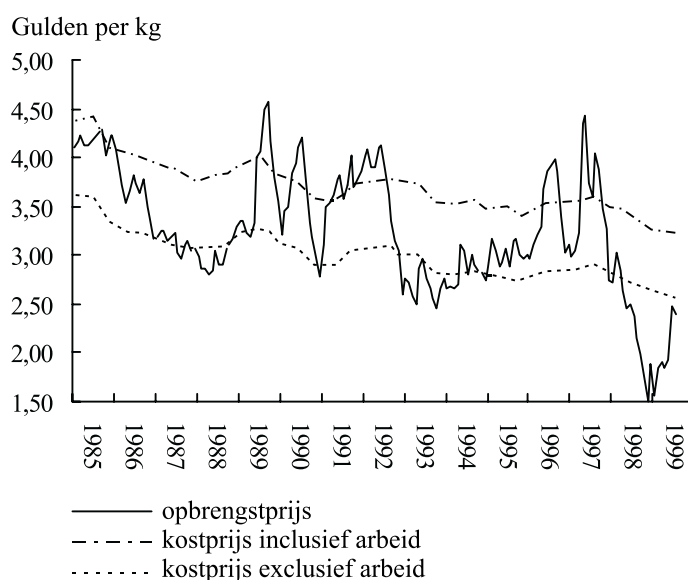
Bij de vleesvarkenshouderij is de arbeidsopbrengst in 1998/99 met meer dan 150 gulden gedaald naar een negatief resultaat van 70 gulden per vleesvarken per jaar (tabel 3.2). Het resultaat kelderde vooral door een ongeveer 40% lagere varkensprijs.

In 1999/2000 zal de arbeidsopbrengst naar verwachting met ongeveer 55 gulden verbeteren. Het resultaat blijft evenwel negatief, ongeveer 15 gulden per vleesvarken per jaar. Dat is per saldo 100 gulden lager dan twee jaar geleden, in 1997/98. De dus vrij beperkte verbetering in 1999/2000 is vooral het gevolg van een 15% hogere varkensprijs en de ongeveer 7% lagere voerprijs. Daartegenover staan hogere kosten voor de aankoop van biggen en onder meer huisvesting. Terwijl in 1998/99 de vleesvarkenshouderij gemiddeld nog slechts 80% kostendekkend was, zal dat in het lopende boekjaar kunnen verbeteren tot 88%.

Ter oriëntering over het niveau van de bedrijfsuitkomsten kan nog vermeld worden dat op een gespecialiseerd bedrijf een arbeidskracht bij benadering een dagtaak heeft bij een gemiddelde productieomvang van 140 zeugen of 1.200 vleesvarkens.

Tabel 3.2 Kengetallen van de ontwikkeling in de vleesvarkenshouderij

Boekjaar	Gld. per vleesvarken per jaar			Voeder- verbr. per kg groei	Prijs kracht- voeder (gld./ 100 kg)	Opbr.prijs per kg gesl. gew.
	opbreng- sten	kosten- (excl. arb.)	arb.- opbr.			
1996/97	898	808	90	2,86	43,80	3,42
1997/98	900	814	86	2,87	43,30	3,28
1998/99 (v)	544	614	-70	2,75	38,00	1,98
1999/2000 (p)	628	643	-15	2,74	35,40	2,28

Figuur 3.1 Kostprijzen en opbrengstprijzen van varkensvlees

Figuur 3.1 geeft een beeld van de ontwikkeling van kostprijzen en opbrengstprijzen van vleesvarkens in de afgelopen jaren. De invloed van de varkenscyclus op de bedrijfsresultaten wordt daarbij duidelijk geïllustreerd. Het blijkt dat over een langere periode gezien de opbrengstprijs gemiddeld lager ligt dan de kostprijs (inclusief arbeid). Als de opbrengstprijs wordt vergeleken met de kostprijs exclusief arbeidskosten dan valt, behalve gedurende de laatste jaren, de vergelijking veelal positief uit. Dat betekent dat de ingezette arbeid, de bedrijfsleiding en het ondernemersrisico deels werd vergoed. Vooral in het eerste halfjaar van 1997 is de invloed van de varkenspest op de prijsontwikkeling duidelijk te herkennen. In 1997 was er door het hoge niveau van de opbrengstprijzen een winstgevend exploitatie voor de varkensbedrijven die vrij waren van de varkenspest. In de maanden december 1997 tot en met maart 1998 waren de opbrengstprijzen al duidelijk gedaald en een verdere daling werd in april ingezet. Vervolgens gingen de prijzen in een sneltreinvaart naar beneden met als dieptepunt de maand november 1998. Met name in het vierde kwartaal van 1998 zijn de financiële verliezen tot enorme hoogten gestegen. Sindsdien is een gematigd, maar in feite duidelijk onvoldoende herstel te zien. De opbrengstprijs is dan ook tot nu (december 1999) nog steeds onder de kostprijs exclusief arbeid gebleven.

3.2 Opbrengsten en kosten pluimveehouderij

Leghennen

De legpluimveehouderij maakte al in 1998/99 een duidelijke terugval in de resultaten mee. De arbeidsopbrengst daalde zeer sterk, namelijk met meer dan 4,50 gulden naar bijna 1 gulden negatief per hen per jaar. Dat was het gevolg van de ruim 15% lagere eierprijs en een halvering van de opbrengsten van oude hennen (slachtkippen), terwijl er door lagere voerprijzen gelijktijdig een kostendaling optrad (tabel 3.3).

Tabel 3.3 Kengetallen van de ontwikkeling in de leghennenhouderij

Boekjaar	Gld. per leghen per jaar			Prijs kracht- voeder (gld./ 100 kg)	Eier- pro- ductie per hen	Eier- prijs (gld./ 100 st.)
	opbreng- sten	kosten (excl. arb.)	arb.- opbr.			
1996/97	38,12	30,88	7,24	43,93	307	11,77
1997/98	34,43	30,66	3,77	43,67	310	10,35
1998/99 (v)	26,35	27,15	-0,80	38,65	310	8,60
1999/2000 (p)	24,60	27,60	-3,00	37,50	310	7,90

Voor 1999/2000 wordt een verdere verslechtering van de arbeidsopbrengst voorzien, met name door de gedaalde eierprijzen (-8%) en het vrijwel wegvallen van opbrengsten uit de verkoop van oude hennen. De prijs hiervan was enkele maanden zelfs negatief. De to-

tale kosten stijgen weinig, namelijk met ruim 1%, bij een daling van 3% van de voerkosten. De arbeidsopbrengst per hen zal naar verwachting met ruim 2 gulden naar 3 gulden negatief dalen. De kosten worden in 1999/2000 voor slechts 79% gedekt door opbrengsten.

Het EU-aanbod van eieren is al sinds het voorjaar van 1998 vrij groot waardoor de eierprijzen onder druk zijn gekomen. In de loop van dat jaar was er vervolgens maar een matig herstel van de prijzen. Een aanzienlijke prijsdaling deed zich opnieuw voor in het begin van 1999; sinds januari van dit jaar zijn de arbeidsopbrengsten op maandbasis negatief. Een dieptepunt werd bereikt in de zomer van 1999, toen het vertrouwen van de consument in met name eieren en pluimveevlees werd geschonden door de dioxineaffaire in België. Naar verwachting zal de eierprijs het gehele verslagjaar onder druk blijven staan en maar weinig kunnen oplopen. Er zijn overigens weinig andere lichtpuntjes; de voerprijzen zullen nog nauwelijks dalen en de afzetkosten van mest lijken op te lopen. Voorts hebben de bedrijven rekening te houden met de Europese besluiten om de legbatterijen in 2012 definitief uit productie te halen.

Vleeskuikens

Ook de vleeskuikensector kende al in 1998/99 minder gunstige uitkomsten. De kuikensprijzen zijn in dat jaar gemiddeld met ongeveer 10% gedaald, terwijl de voerprijs ongeveer 8% lager was. De arbeidsopbrengst daalde per saldo met 76 gulden tot 34 gulden per 1.000 kg afgeleverd gewicht.

Door opnieuw een prijsdaling van ongeveer 10% van de afgeleverde kuikens komen de bedrijfsresultaten in 1999/2000 wederom veel lager uit. Het toegenomen aanbod, ook vanuit de Verenigde Staten en Brazilië, verminderde importen van Rusland, de concurrentie van het goedkopere varkensvlees en vervolgens in de zomer van 1999 de dioxineaffaire hebben de prijzen van kuikenvlees vanaf het tweede halfjaar van 1998 onder druk gezet. In deze situatie wordt voorlopig geen verbetering verwacht. De prijs van vrije vleeskuikens, die overigens slechts een klein deel van de markt betreffen, is door de overvoerde marktsituatie en de dioxinekwesitie nu veelal duidelijk lager dan de contractprijs.

De verdere daling van de arbeidsopbrengst per 1.000 kg afgeleverd gewicht in 1999/2000 met ruim 80 gulden treedt op bij een daling van de voerprijzen met ook dit jaar ongeveer 8%. De arbeidsopbrengst komt hierdoor op ongeveer 50 gulden negatief. Dat

Tabel 3.4 Kengetallen van de ontwikkeling in de vleeskuikenhoudery

Boekjaar	Gld. per 1.000 kg afgeleverd gewicht			Prijskrachtvoeder (gld./100 kg)	Afleveringsgewicht in gram	Voeder verbruik per kg afgelev. gewicht
	opbrengsten	kosten (excl. arb.)	arb.-opbr.			
1996/97	1.744	1.581	163	54,10	1.980	1,83
1997/98	1.767	1.657	110	56,00	1.960	1,82
1998/99 (v)	1.603	1.569	34	51,30	1.950	1,80
1999/2000 (p)	1.440	1.490	-50	47,20	1.950	1,80

komt overeen met een negatieve arbeidsopbrengst van bijna 40.000 gulden per volwaardige arbeidskracht. De verhouding tussen opbrengsten en kosten daalt van 96 naar 91% in 1999/2000. Op een gespecialiseerd vleeskuikenbedrijf heeft een arbeidskracht bij benadering een dagtaak met 50.000 gemiddeld aanwezige vleeskuikens ofwel bijna 800 ton afgeleverd levend gewicht per jaar.

3.3 Rentabiliteit en inkomen

Tot de groep varkens- en pluimveebedrijven behoren bedrijven die tenminste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de varkens- en/of pluimveehouderij hebben. Ongeveer 65% van de opbrengsten in die groep van bedrijven is afkomstig uit de varkenshouderij. De uitkomsten van de varkenshouderij bepalen daardoor in belangrijke mate de bedrijfsresultaten van de totale groep bedrijven. Daarnaast zorgen de leghennen en in mindere mate de vleeskuikens voor ruim 35% van de bedrijfsopbrengsten. In de presentatie is onderscheid gemaakt tussen gespecialiseerde fokvarkensbedrijven, gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven en een groep die bestaat uit gesloten varkensbedrijven. Verder wordt ingegaan op de leghennenbedrijven en de vleeskuikenbedrijven.

Rentabiliteit

De resultaten op het gemiddelde varkens- en pluimveebedrijf zijn in 1998/99 enorm gedaald. Dat was het gevolg van een slechtere rentabiliteit in alle onderliggende sectoren. Terwijl de totale kosten in 1997/98 gemiddeld nog wel voor 100% gedekt werden door opbrengsten was dat in 1998/99 nog maar voor 74% het geval (tabel 3.5). In 1999/2000 zal de opbrengsten-kostenverhouding in de intensieve veehouderij als geheel nauwelijks verbeteren; zij zal uitkomen op ongeveer 79%. Dit als gevolg van enige verbetering in de varkenshouderij gecombineerd met een duidelijke terugval in de pluimveehouderijsectoren.

In 1998/99 daalden de arbeidsopbrengsten op de fokvarkens- en gesloten varkensbedrijven het sterkst, met meer dan 200.000 gulden per ondernemer. Op de vleesvarkens- en leghennenbedrijven bedroeg de daling ruim 100.000 gulden. Alleen de vleeskuikenbedrijven kenden na een daling van 40.000 gulden nog een geringe positieve arbeidsopbrengst.

Het verslagjaar 1999/2000 levert een meer wisselend, maar in het algemeen ook duidelijk negatief beeld op. De teleurstellende ontwikkeling van de prijzen in de varkens- en pluimveehouderij heeft over de hele linie negatieve inkomens uit het bedrijf tot gevolg. In iedere onderscheiden groep blijft de rentabiliteit ver beneden de maat (tabel 3.5). Alleen de vleesvarkens- en vleeskuikenbedrijven kennen nog een opbrengsten-kostenverhouding boven de 80. De kostendekking op de fokvarkensbedrijven blijft met 66% het laagst; in 1998/99 bedroeg het zelfs slechts 57%. De gesloten varkensbedrijven blijven daar met 74% in 1999/2000 maar betrekkelijk weinig boven. Door de beperkte verbetering van de rentabiliteit in de varkenshouderij blijft de arbeidsopbrengst en ook het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer op alle onderscheiden varkensbedrijven in 1999/2000 negatief. Voor de gemiddeld kleinere vleesvarkensbedrijven is het resultaat nog het minst negatief. Voor de leghennenbedrijven zullen arbeidsopbrengst en ook het gezinsinkomen uit bedrijf

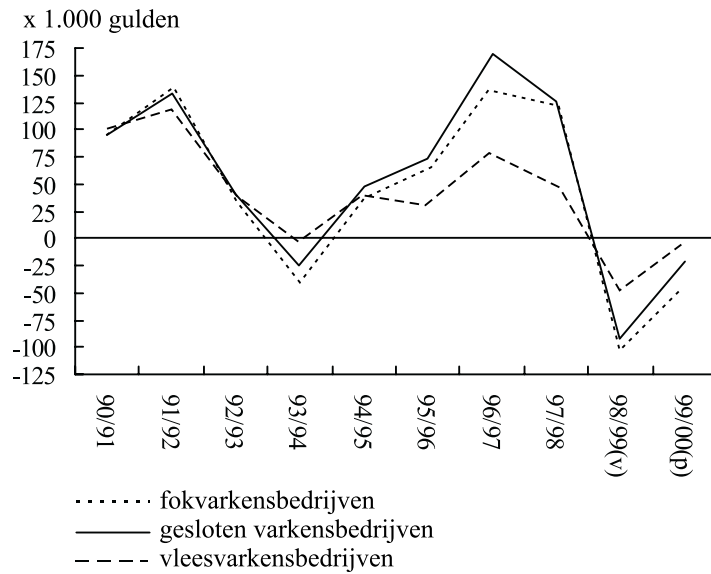
per ondernemer ongeveer 50.000 gulden lager uitkomen in 1999/2000 dan in het voorgaande jaar. Hetzelfde geldt voor de gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven. Kleine veranderingen in de eierprijs kunnen grote gevolgen hebben voor het inkomen, gezien de smalle marges in deze bedrijfstak. Als de eierprijs 1% hoger uitvalt dan heeft dat een positieve invloed van ruim 5.000 gulden op de arbeidsopbrengst per ondernemer. Een hogere voerprijs van 1% betekent een circa 4.000 gulden lagere arbeidsopbrengst per ondernemer. Ook de resultaten van de varkensbedrijven kunnen onder invloed van prijswijzigingen in het resterende deel van het boekjaar nog belangrijk veranderen. In tabel B4.3 is het effect van 1% prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer berekend.

Tabel 3.5 Bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op varkens- en pluimveebedrijven per ondernemer (f 1.000,-)

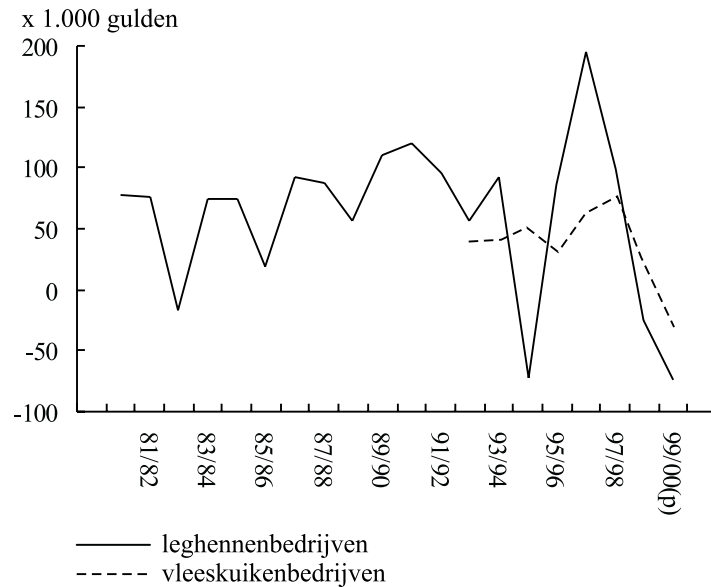
Boekjaar	Totaal	Fokvarkens- bedrijven	Vlees- varkens- bedrijven	Gesloten varkens- bedrijven	Leghennen- bedrijven a)	Vlees- kuiken- bedrijven
Boekjaar 1998/99:						
Aantal bedrijven	8.800	2.600	2.000	1.800	1.000	650
Aantal zeugen	110	235		220		
vleesvarkens	450	72	1.030	1.050		42
legghennen	5.000				29.700	
vleeskuikens	5.500					43.400
Sbe per bedrijf	256	247	151	367	260	213
Ondernemers per bedrijf	1,23	1,25	1,00	1,50	1,28	1,20
Opbrengst per 100 gulden kosten						
1996/97	106	108	101	109	111	97
1997/98	100	104	96	103	99	96
1998/99 (v)	74	57	73	67	82	92
1999/2000 (p)	79	66	83	74	74	84
Arbeidsopbrengst						
1996/97	117,7	120,8	65,1	152,0	165,0	45,7
1997/98	79,5	104,9	39,8	104,2	63,1	42,2
1998/98 (v)	-86,0	-126,0	-76,0	-122,0	-49,0	2,0
1999/2000 (p)	-53,0	-68,0	-20,0	-45,0	-100,0	-50,0
Ondernemersinkomen						
1996/97	126,5	129,7	72,3	163,0	173,1	51,9
1997/98	96,3	114,6	39,9	118,6	80,4	66,0
1998/99 (v)	-70,0	-112,0	-56,0	-100,0	-45,0	12,0
1999/2000 (p)	-42,0	-56,0	-10,0	-36,0	-94,0	-41,0
Gezinsinkomen uit het bedrijf						
1996/97	136,7	138,5	81,3	170,0	194,6	61,4
1997/98	105,9	125,0	49,0	125,9	98,6	74,1
1998/99 (v)	-58,0	-100,0	-46,0	-92,0	-25,0	23,0
1999/2000 (p)	-29,0	-44,0	-1,0	-22,0	-74,0	-30,0

a) Exclusief vleeskuikenmoederdieren.

Figuur 3.2 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer van varkensbedrijven

Figuur 3.3 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer van pluimveebedrijven

In figuur 3.2 en figuur 3.3 is te zien dat het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer van de varkens- en pluimveebedrijven door de jaren heen sterke fluctuaties vertoont. De gezinsinkomens van de fokvarkensbedrijven, de vleesvarkens en de gesloten varkensbedrijven ontwikkelden zich vrijwel identiek. De pieken en dalen in de gezinsinkomens van de leghennenbedrijven vallen echter vaak in andere jaren dan bij de varkensbedrijven.

Inkomensvorming en -besteding

In 1998/99 is het totale gezinsinkomen op het gemiddelde varkens- en pluimveebedrijf per bedrijf met bijna 200.000 gulden gedaald naar een negatief resultaat van ruim 40.000 gulden (tabel 3.6). De teruggang was het sterkst op de gesloten varkensbedrijven met bijna 300.000 gulden naar ruim 100.000 gulden negatief per bedrijf. De belastingafdrachten van de intensieve veehouderijbedrijven bleven in dat jaar met 26.000 gulden nog vrijwel gelijk aan die in 1997/98, met name door de stijging van de belastingen voor legpluimveehouders na enkele jaren met relatief hoge inkomens. De varkensbedrijven betaalden in 1998/99 gemiddeld overigens ook ongeveer 20.000 gulden per bedrijf aan de fiscus. De gezinsbestedingen op varkensbedrijven zijn in dat jaar onder invloed van de slechte bedrijfsresultaten lager geworden. Na aftrek van de belastingbetalingen en de gezinsbestedingen resulteerden in 1998/1999 voor de fokvarkensbedrijven en de gesloten varkensbedrijven ongekend grote ontsparringen namelijk van rond de 200.000 gulden per bedrijf. Op de vleesvarkensbedrijven was de ontsparring van bijna 80.000 gulden eveneens zeer aanzienlijk. De leghennenbedrijven zagen in 1998/99 het totale gezinsinkomen per bedrijf met ongeveer 160.000 gulden afnemen. Dit resulteerde in een ontsparring van 140.000 gulden per bedrijf. Het totale gezinsinkomen op de vleeskuikenbedrijven is in 1998/99 met ongeveer 60.000 gulden gedaald naar ruim 20.000 gulden per bedrijf. De besparingen daalden meer omdat meer belasting is betaald; per saldo werd 35.000 gulden ontspaard. De situatie in de intensieve veehouderij in 1998/99 was dus ronduit dramatisch. Het overgrote deel van de bedrijven kwam uit op een negatief inkomen (tabel 3.7). Ook in jaren met gemiddeld goede uitkomsten, zoals 1996/97 en 1997/98, behaalde een deel van de bedrijven toch geen inkomen. De verschillen in resultaten tussen bedrijven zijn dan ook groot, zoals ook beschreven in *Agrarische gezinnen en hun inkomens* (Van Everdingen et al., 1999). In 1998/99 zal vrijwel geen enkele ondernemer op een varkensbedrijf met het inkomen aan de positieve kant uitkomen. De verwachting is dat ook in 1999/2000 nog altijd ongeveer 4 van de 5 ondernemers een negatief gezinsinkomen uit bedrijf zullen realiseren. Voor de pluimveebedrijven geldt voor 1999/2000 datzelfde. Bij dit bedrijfstype is ten opzichte van 1998/99 een verdere afname van het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf te zien, zodat ook de verdeling van de bedrijven naar verwachting minder gunstig zal worden.

In het lopende boekjaar 1999/2000 verandert het dramatische inkomensbeeld duidelijk onvoldoende in de varkenshouderij en in de pluimveesector verslechtert het zelfs verder. Het totale gezinsinkomen, inclusief het inkomen van buiten het bedrijf, zal ook dit jaar voor de meeste varkensbedrijven negatief zijn. Lagere belastingafdrachten en gezinsbestedingen kunnen niet voorkomen dat de ontsparringen opnieuw zeer groot zullen zijn. Weliswaar zal de ontsparring per bedrijf ongeveer halveren, maar daarmee wordt de financiële weerstand van de bedrijven duidelijk verder aangetast. Met bedragen per jaar van

Tabel 3.6 *Inkomen en inkomensbesteding op varkens- en pluimveebedrijven, per bedrijf (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Totaal	Fokvarkens- bedrijven	Vlees- varkens- bedrijven	Gesloten varkens- bedrijven	Leghennen- bedrijven a)	Vlees- kuiken- bedrijven
Gezinsinkomen uit het bedrijf						
1996/97	171,8	175,6	83,5	248,1	233,1	68,4
1997/98	125,4	153,2	48,5	166,7	117,3	81,1
1998/99 (v)	-67,0	-118,0	-38,0	-124,0	-42,0	22,0
1999/2000 (p)	-32,0	-46,0	-1,0	-35,0	-95,0	-36,0
Inkomsten van buiten bedrijf						
1996/97	28,6	25,5	39,0	27,7	19,6	34,2
1997/98	34,2	30,6	36,4	36,5	30,1	32,0
1998/99 (v)	31,0	35,0	33,0	29,0	22,0	30,0
1999/2000 (p)	31,0	33,0	33,0	30,0	23,0	31,0
Totaal gezinsinkomen						
1996/97	200,4	201,1	122,5	275,8	252,7	102,6
1997/98	159,6	183,8	84,9	203,2	147,4	113,1
1998/99 (v)	-36,0	-83,0	-5,0	-95,0	-20,0	52,0
1999/2000 (p)	-1,0	-13,0	32,0	-5,0	-72,0	-5,0
Belastingen						
1996/97	15,2	23,0	8,0	19,4	-4,0	12,0
1997/98	28,6	35,8	24,0	40,1	17,7	11,9
1998/99 (v)	26,0	27,0	12,0	23,0	48,0	19,0
1999/2000 (p)	13,0	10,0	5,0	15,0	20,0	15,0
Besteedbaar inkomen						
1996/97	185,2	178,1	114,5	256,4	256,7	90,6
1997/98	130,9	148,0	60,9	163,1	129,7	101,2
1998/99 (v)	-62,0	-110,0	-17,0	-117,0	-68,0	33,0
1999/2000 (p)	-14,0	-23,0	27,0	-20,0	-92,0	-20,0
Gezinsbestedingen						
1996/97	73,1	74,4	65,3	79,6	77,9	70,4
1997/98	77,5	76,1	72,1	86,9	82,4	64,7
1998/99 (v)	70,0	74,0	59,0	81,0	71,0	69,0
1999/2000 (p)	66,0	70,0	60,0	75,0	70,0	65,0
Besparingen						
1996/97	112,2	103,7	49,2	176,8	178,8	20,2
1997/98	53,4	71,9	-11,2	76,2	47,3	36,5
1998/99 (v)	-132,0	-184,0	-76,0	-198,0	-139,0	-35,0
1999/2000 (p)	-80,0	-93,0	-33,0	-95,0	-162,0	-85,0

a) Exclusief vleeskuikenmoederdieren.

gemiddeld ongeveer 100.000 gulden per bedrijf ofwel 2.000 gulden per week voor de fokvarkens- en gesloten bedrijven en ongeveer 700 gulden per week voor de vleesvarkensbedrijven moeten veel ondernemers een extra beroep doen op kredietverleners. Zonder hun medewerking wat betreft ook het verlenen van uitstel van betaling van rente en aflossingen zouden veel bedrijven niet kunnen worden voortgezet; er wordt gesproken van bedrijven die 'technisch failliet zijn'. Dit hangt overigens ook af van de opbrengstwaarde van gebouwen, grond en dergelijke.

Ook in de pluimveehouderij zijn de resultaten van het vorige en het lopende boekjaar zodanig teleurstellend dat bijeen geteld de ontsparringen in deze jaren hoger uitkomen dan de besparingen in de voorgaande drie tot vier jaren. Voor de leghennenbedrijven zijn de ontsparringen in zowel 1998/99 als 1999/2000 in de orde van grootte van 150.000 gulden per bedrijf; zij zouden duidelijk hoger zijn wanneer de belastingafdracht dit jaar niet aanzienlijk zou afnemen, terwijl ook de gezinsbestedingen lager worden geraamd. Voor de vleeskuikenbedrijven lopen de ontsparringen dit jaar met ongeveer 50.000 gulden op tot omstreeks 85.000 gulden.

Het geheel overziende bevindt de varkenshouderij en de pluimveehouderij zich rond de millenniumwisseling juist in een ongekend nijpende financiële situatie. Voor veel bedrijven staat het water tot aan de lippen. Dringend nodig op kortere termijn is een duidelijke verbetering van de marktsituatie.

Tabel 3.7 Verdeling (%) van ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf op varkens- en op pluimveebedrijven a)

Inkomen in gulden per ondernemer	Varkensbedrijven			Pluimveebedrijven		
	96/97	97/98	98/99(v)	96/97	97/98	98/99(v)
Minder dan 0	3	13	94	3	8	72
0 - 50.000	18	19	3	8	17	6
50.000 - 100.000	22	26	1	11	39	10
Meer dan 100.000	57	42	2	77	36	12

a) Door het relatief kleine aantal steekproefbedrijven moet de verdeling van de ondernemers over de klassen vooral als globale indicatie worden gezien.

4. Akkerbouw

4.1 Opbrengsten en kosten

Kilogramopbrengsten

De kilogramopbrengsten per hectare van bijna alle belangrijke akkerbouwgewassen zijn in 1999/2000 door de goede weersomstandigheden hoger dan in het voorgaande jaar. Een uitzondering hierop zijn de uien (-3%) (tabel 4.1).

Tabel 4.1 *Ontwikkeling van de kilogramopbrengsten a) per hectare van de belangrijkste akkerbouwgewassen op grotere akkerbouwbedrijven*

Boekjaar	Winter- tarwe	Zomer- gerst	Cons.- aard.	Poot- aard.	Zetmeel- aard.	Suiker- bieten	Zaai- uien
Ton/ha							
1996/97	9,1	6,9	52,0	35,1	44,1	9,6	54,1
1997/98	7,9	6,5	52,3	35,4	51,1	9,7	57,0
1998/99 (v)	8,0	5,5	48,2	34,0	52,1	8,4	55,9
1999/2000 (p)	9,1	6,2	54,1	37,0	53,0	9,7	54,0
Mutatie in procenten t.o.v. vorig jaar							
1999/2000 (p)	+14	+13	+12	+9	+2	+15	-3

a) Zetmeelaardappelen bij 400 gr. o.w.g., suikerbieten in polsuiker.

De zachte en natte winter werd gevolgd door een zachte en zonnige maand maart waarbij de tweede helft beduidend droger was dan de eerste helft en de werkzaamheden op het land vroeg van start konden gaan. De hierop volgende twee maanden waren zeer warm en zonnig waarbij in de maand mei weinig neerslag viel en de verdamping groot was; hierdoor verbeterde de structuur van de zware kleigrond snel. Wel bleek de grote hoeveelheid neerslag in de winter te leiden tot minder stikstof in de bouwvoor. In juni viel van tijd tot tijd iets meer dan de normale hoeveelheid regen waarbij de zon zich veelvuldig liet zien. Hierdoor sloeg het gewas goed aan en ontwikkelde voorspoedig. Juli was zeer warm, zeer zonnig en droog terwijl augustus wat natter en somberder verliep. Door de hoge temperaturen was er gevaar voor doorwas bij de aardappelen en werden sommige granen noodrijp. Plaatselijk (met name in het westen van het land) viel bij onweersbuien meer dan 50 mm. September komt in de boeken als de warmste maand in 300 jaar. Deze maand was tevens zonnig en aan de droge kant. Hierdoor verliepen de oogstomstandigheden voorspoedig. Over de hele zomerperiode was de ziektedruk gering door de zonnige perioden en relatief hoge temperaturen terwijl de neerslag vaak in de vorm van buien viel en het gewas hier-

door niet lang nat was. Door dit weersverloop waren de kilogramopbrengsten in 1999 aanzienlijk hoger (gemiddeld 10%) dan in het voorgaande jaar. Toen was er sprake van slechte oogstomstandigheden door de wateroverlast. Opgemerkt dient te worden dat alle hier vermelde kilogramopbrengsten en prijzen voor oogst 1998 gelden voor het product van de hectares die niet of nauwelijks met de waterlast te maken hebben gehad. De bijzondere weersomstandigheden voor oogst '98 hadden grote verschillen in opbrengsten en geoogste arealen per bedrijf tot gevolg.

Opbrengstprijzen

In 1998/99 stegen de opbrengstprijzen van de belangrijkste akkerbouwproducten fors (21%). Door het wegvallen van een deel van de oogst lagen met name de prijzen van de poot- en consumptieaardappelen op een relatief hoog niveau. Voor het lopende boekjaar wordt een aanzienlijke daling van de opbrengstprijzen verwacht (23%). Hiermee liggen de prijzen 13% onder het niveau wat onder normale omstandigheden mag worden verwacht (tabel 4.2).

Tabel 4.2 *Prijzontwikkeling a) van de belangrijkste akkerbouwgewassen op grotere akkerbouwbedrijven*

Boekjaar	Winter- tarwe	Zomer- gerst	Cons.- aard.	Poot- aard.	Zetmeel- aard.	Suiker- bieten	Zaai- uien
Prijzen (gld./100 kg)							
1996/97	30,70	34,15	12,35	36,25	12,55	117,40	13,35
1997/98	27,70	29,60	18,70	39,00	11,20	124,45	39,75
1998/99 (v)	26,00	30,00	35,50	63,00	11,60	133,50	18,60
1999/2000 (p)	27,50	30,00	16,00	33,00	11,30	110,00	16,00
Mutatie in procenten t.o.v. vorig jaar							
1999/2000 (p)	+6	0	-55	-48	-3	-18	-14

a) Zetmeelaardappelen bij 400 gr. o.w.g., suikerbieten in gld./ton product bij 16% suiker, granen exclusief Mac Sharry-compensatie.

De Europese aardappelproductie is volgens schatting met 9% toegenomen door een uitbreiding van het areaal en hogere opbrengsten per hectare. Naast een fors groter geoogst areaal in ons land vond met name in België en het Verenigd Koninkrijk een uitbreiding van het areaal (9%) plaats. In België steeg eveneens de productie per hectare. Dit heeft een aanzienlijke prijsdaling van consumptieaardappelen tot gevolg. Deze halveert tot f 16,- per 100 kg en ligt hiermee onder het langjarig gemiddelde.

Voor de pootaardappelen zijn de vooruitzichten eveneens ongunstig. De pootaardappelproductie zal landelijk, door het grotere areaal ten opzichte van het vorig jaar en door hogere fysieke opbrengsten fors hoger uitkomen. Naar verwachting zal 15% van het pootgoed als overschot in het voercircuit belanden. Doordat het vangnet (STOPA) is weggevallen zal dit overschot nog meer dan in voorgaande jaren een prijsdrukkend effect hebben. De export is tot dusver evenwel boven verwachting. De pootaardappelprijs wordt

mede gezien de lage prijzen op de beurs geraamd op f 33,- (48%). De opbrengstprijz van de tarwe herstelt zich dit jaar iets door een afname van de Nederlandse productie en door een afwachtende houding bij de verkopers. Ook wordt de prijsstijging beïnvloed door de duurder buitenlandse tarwe en de betere binnenlandse kwaliteit. Bij de brouwergerst is de situatie tegenovergesteld. Door het grote aanbod staat er een druk op de prijs. Het areaal suikerbieten is landelijk gelijk gebleven. Doordat vorig jaar 5.000 ha niet is gerooid en een gedeelte door vorst verloren is gegaan, leidt dit in vergelijking met het vorig jaar in combinatie met een hoger suikergewicht tot 15% C-suiker buiten het BMS-systeem. De gemiddelde prijs (inclusief C-suiker) daalt hierdoor met 18%. Bij de zetmeelaardappelen neemt de productie toe. Doordat het zetmeelquotum iets verruimd is vanwege de onderproductie van het vorig jaar valt een deel van deze stijging binnen het quotum. Er resteert dan een overschot van 7% hetgeen de prijs met 3% doet dalen. Een deel van deze prijsdaling wordt overigens veroorzaakt doordat de definitieve omrekeningskoers tussen de gulden en de Euro per 1 januari 1999 ongunstiger uitpakt en het vorig seizoen nog door AVEBE aan de telers is gecompenseerd. Het areaal zaaiuien nam ondanks de prijsval in het vorige seizoen nog iets verder toe. Hoewel de brutokilogramopbrengst per geogoste hectare iets (3%) afneemt, is de prijs nog verder gedaald (14%).

De prijzen van de gewassen kunnen in het resterende deel van het boekjaar nog veranderen. In bijlage 5 is weergegeven hoeveel de arbeidsopbrengst per ondernemer verandert bij een verandering van de prijzen. Vooral de invloed van aardappelen en suikerbieten is groot.

Kosten

De kosten stegen in 1998/99 licht, met 0,5% door hogere pootgoed- en algemene kosten ondanks de iets lagere bewerkingskosten, lagere heffingen op pootgoed en prijsdaling van de stikstof (10%) en de rentevoet (12,5%). In 1999/2000 vindt volgens raming een verdere prijsdaling plaats van de stikstof (9%) maar stijgt de rentevoet (14,5%) en de prijs van het pootgoed (33%). Per saldo nemen in het lopende boekjaar de totale kosten met 5% toe.

Productiviteit en ruilvoet

De stijging van de opbrengstprijzen van het vorige boekjaar (+21%) zal naar verwachting meer dan volledig te niet gedaan worden in het huidige boekjaar (-23%) (bijlage 5). Samen met een meer dan gemiddelde prijsstijging van de productiemiddelen (+4,5%) veroorzaakt dit een ruilvoetverslechtering van 26,5%. Ondanks een stijging van de productie met 10%, dalen de geldopbrengsten per hectare met bijna 16%. Deze productiestijging veroorzaakt een verbetering van de brutoproductiviteit met bijna 9,5%. Bij de kleigebieden dalen de geldopbrengsten in het Zuidwestelijk kleigebied minder (14,0%) en in het Centraal kleigebied meer (25%) dan gemiddeld. In de Veenkoloniën wijkt, vanwege het grote aandeel van de zetmeelaardappelen en suikerbieten in het bouwplan, de ontwikkeling van de geldopbrengsten af van die in de kleigebieden en neemt 1% toe doordat naar verwachting de kilogramopbrengsten iets sterker stijgen dan dat de prijzen dalen.

4.2 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

In 1998/99 was er evenals het daaraan voorafgaande jaar een verbetering van de opbrengsten-kostenverhouding op de akkerbouwbedrijven. Op de grotere bedrijven werd in 1998/99 103 gulden aan opbrengsten per 100 gulden kosten behaald (tabel 4.3). In 1999/2000 zullen de resultaten fors verslechteren. Voorzien wordt dat de arbeidsopbrengst per ondernemer op de grotere bedrijven met ruim 70.000 gulden afneemt tot 8.000 gulden.

Tabel 4.3 Bedrijfsresultaten (pb) en inkomen op akkerbouwbedrijven per ondernemer (x f 1.000,-)

Boekjaar	Nederland	Grotere bedrijven					Kleinere bedrijven
		totaal	Noord. klei-gebied	Centr. klei-gebied	Zuidwst. klei-gebied	Veen-koloniën	
Boekjaar 1998/99:							
Aantal bedrijven	10.800	8.100 a)	1.000	2.300	2.200	1.900	2.700
Hectare	48	58	79	44	57	62	19
Sbe per bedrijf	241	296	445	301	281	227	75
Ondernemers/bedrijf	1,20	1,28	1,47	1,18	1,24	1,25	1,00
Opbrengst per 100 gulden kosten							
1996/97	83	85	84	83	83	92	70
1997/98	94	97	95	101	99	92	73
1998/99 (vl)	98	103	103	108	104	94	70
1999/2000 (p)	80	82	80	78	85	93	66
Arbeidsopbrengst							
1996/97	12,0	16,0	8,0	10,0	13,0	38,0	-1,0
1997/98	48,0	59,0	60,0	77,0	66,0	36,0	5,0
1998/99 (v)	64,0	80,0	94,0	112,0	80,0	41,0	3,0
1999/2000 (p)	6,0	8,0	-4,0	-14,0	21,0	41,0	-2,0
Ondernemersinkomen							
1996/97	32,3	36,8	30,4	30,8	39,0	55,0	15,2
1997/98	64,9	78,7	79,0	98,5	90,0	49,7	13,8
1998/99 (v)	80,0	98,0	109,0	128,0	101,0	58,0	12,0
1999/2000 (p)	23,0	27,0	14,0	5,0	46,0	55,0	5,0
Gezinsinkomen uit het bedrijf							
1996/97	40,1	45,6	42,2	37,4	50,1	63,0	19,5
1997/98	72,8	87,3	92,8	110,7	97,9	57,1	19,1
1998/99 (v)	88,0	107,0	122,0	139,0	108,0	67,0	15,0
1999/2000 (p)	32,0	37,0	26,0	16,0	54,0	65,0	15,0

a) Inclusief bedrijven in andere gebieden.

Per gebied loopt de ontwikkeling erg uiteen. De daling van de arbeidsopbrengst is het grootst in het Centraal kleigebied door de fors lagere prijzen van de pootaardappelen, consumptieaardappelen en zaaiuien, terwijl de stijging van de kilogramopbrengsten minder is dan in de andere kleigebieden. Dit wordt veroorzaakt doordat in het Centraal kleigebied de kilogramopbrengsten van nature al op hoog niveau zijn. In het Zuidwestelijk kleigebied loopt naar verwachting de arbeidsopbrengst het minst terug omdat door de wateroverlast in het voorgaande jaar het resultaat ook wat achterbleef bij de andere kleigebieden. Ook wordt de prijsdaling van aardappelen en bieten voor een groter deel gecompenseerd door hogere kilogramopbrengsten dan in de andere kleigebieden. In de Veenkoloniën vindt in tegenstelling tot de kleigebieden geen daling plaats van de arbeidsopbrengst maar wordt de prijsdaling van de producten en hogere kosten volledig gecompenseerd door een stijging van de kilogramopbrengsten.

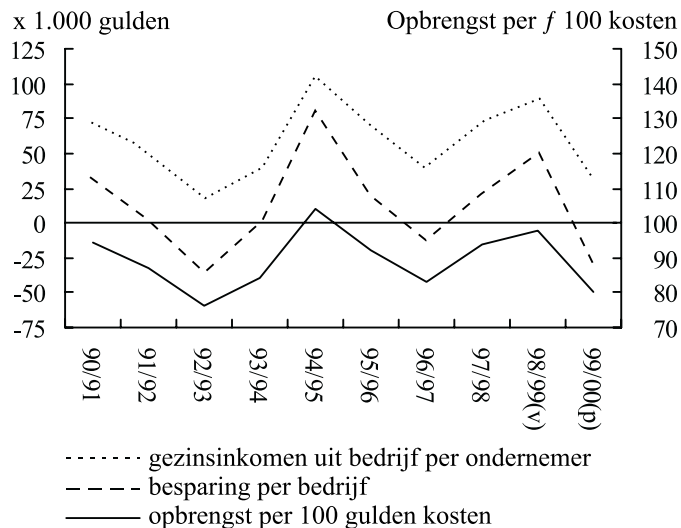
Door de forse daling van de opbrengstprijzen resteert een beloning voor de arbeid van de ondernemer die op de grotere akkerbouwbedrijven slechts 13% van de berekende arbeidskosten bedraagt.

Tabel 4.4 Verdeling van ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf op akkerbouwbedrijven (%)

	1996/97	1997/98	1998/99 (v)	1999/2000 (p)
Minder dan 0:	19	11	6	22
0 - 25.000	26	22	23	29
25.000 - 50.000	23	15	17	21
50.000 - 75.000	12	14	12	15
75.000 - 100.000	7	6	10	5
100.000 - 150.000	8	22	14	5
Meer dan 150.000	6	11	18	3
Gemiddeld inkomen (gld.)	40.100	72.800	88.000	32.000

Inkomensvorming en -besteding

Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer in 1999/2000 varieert op de grotere bedrijven van 16.000 gulden in het Centraal kleigebied tot 65.000 in de Veenkoloniën (tabel 4.3). De ontwikkeling van het gezinsinkomen per regio is vergelijkbaar met de eerdergenoemde arbeidsopbrengst per ondernemer. De spreiding zal naar verwachting afnemen (tabel 4.4). In 1988/99 was de spreiding groot door het wegvallen van de oogst op veel bedrijven, de verschillen in compensatie per gebied en ook omdat de aardappelprijzen in de loop van het seizoen sterk opliepen. De inkomsten van buiten het bedrijf zijn in de Veenkoloniën het hoogst (tabel 4.5). Hierdoor realiseren de akkerbouwbedrijven in de Veenkoloniën het hoogste totale gezinsinkomen. Door lagere belastingen en gezinsbestedingen neemt deze voorsprong nog verder toe.

Figuur 4.1 Ontwikkeling uitkomsten op akkerbouwbedrijven

In 1999/2000 dalen op de grotere akkerbouwbedrijven de besparingen naar verwachting met 109.000 gulden tot een niveau van -42.000 gulden. De besparingen lopen uiteen van min 73.000 gulden in het Centraal kleigebied tot plus 4.000 gulden in de Veenkoloniën. In het Centraal kleigebied is er de afgelopen 20 jaar nog niet eerder zoveel ontspaard. In de Veenkoloniën heeft op de grotere bedrijven de afgelopen zes jaar geen ontsparing plaatsgevonden. Toch ligt het gemiddelde niveau aan besparingen er over een langere periode op circa de helft van die van de collega's in de kleigebieden. Op de kleinere bedrijven zullen in 1999/2000 naar verwachting geen besparingen restereren.

Al met al neemt door de forse daling van de prijzen van een aantal belangrijke producten het inkomen van de akkerbouwbedrijven dit jaar zeer sterk af en komt op een niveau dat ligt tussen de slechte resultaten van 1992/93 en 1993/94. Met name in de kleigebieden zullen vele bedrijven ontsparen. In de jaren tachtig en negentig heeft slechts een keer eerder in een jaar een vergelijkbare daling plaatsgevonden. Dit was tussen 1983/84 en 1984/85. Een stijging in dezelfde orde van grootte vond plaats tussen 1993/94 en 1994/95.

De wateroverlast in de herfst van 1998 heeft, zoals de voorlopige uitkomsten zich nu laten aanzien, op veel akkerbouwbedrijven geleid tot hogere financiële opbrengsten dan onder normale omstandigheden mocht worden verwacht. Het opbrengstniveau van de gewassen die met waterschade hadden te maken lag in het Noordelijk kleigebied 10%, in het Centraal kleigebied 26%, in het Zuidwestelijk kleigebied 5% en in de Veenkoloniën 3%

Tabel 4.5 *Inkomen en inkomensbesteding op akkerbouwbedrijven, per bedrijf (x f 1.000,-)*

Boekjaar	Nederland	Grotere bedrijven					Kleinere bedrijven
		totaal	Noord. klei- gebied	Centr. klei- gebied	Zuidwst. klei- gebied	Veen- koloniën	
Gezinsinkomen uit het bedrijf							
1996/97	46,3	57,0	63,3	42,6	62,8	58,1	15,8
1997/98	76,3	97,4	125,6	114,6	109,8	53,0	16,1
1998/99 (v)	102,0	131,0	159,0	145,0	136,0	55,0	16,0
1999/2000 (p)	31,0	36,0	30,0	7,0	64,0	57,0	16,0
Inkomsten van buiten bedrijf							
1996/97	30,8	27,9	25,1	27,8	25,8	37,9	39,0
1997/98	29,1	27,0	23,7	28,2	26,0	32,2	35,1
1998/99 (v)	30,0	28,0	23,0	30,0	21,0	34,0	38,0
1999/2000 (p)	30,0	28,0	23,0	30,0	21,0	34,0	38,0
Totaal gezinsinkomen							
1996/97	77,0	84,9	88,4	70,4	88,7	95,9	54,8
1997/98	105,4	124,4	149,3	142,8	135,8	85,2	51,2
1998/99 (v)	132,0	158,0	182,0	175,0	157,0	90,0	53,0
1999/2000 (p)	61,0	64,0	53,0	38,0	85,0	91,0	54,0
Belastingen							
1996/97	27,0	33,5	41,1	40,4	39,0	13,5	8,5
1997/98	19,2	23,5	47,0	21,6	27,2	16,6	7,1
1998/99 (v)	12,0	14,0	24,0	15,0	13,0	15,0	8,0
1999/2000 (p)	23,0	28,0	35,0	30,0	30,0	18,0	9,0
Besteedbaar inkomen							
1996/97	50,1	51,4	47,3	30,0	49,7	82,4	46,3
1997/98	86,2	101,0	102,3	121,2	108,6	68,6	44,1
1998/99 (v)	120,0	145,0	158,0	161,0	144,0	75,0	45,0
1999/2000 (p)	38,0	36,0	18,0	8,0	55,0	73,0	45,0
Gezinsbestedingen							
1996/97	63,7	70,8	71,3	74,7	62,1	65,8	43,4
1997/98	65,8	73,2	77,9	77,2	66,0	66,4	45,0
1998/99 (v)	70,0	78,0	79,0	81,0	70,0	69,0	45,0
1999/2000 (p)	70,0	78,0	79,0	81,0	70,0	69,0	45,0
Besparingen							
1996/97	-13,6	-19,4	-24,0	-44,7	-12,5	16,6	2,9
1997/98	20,3	27,8	24,4	44,0	42,6	2,2	-1,0
1998/99 (v)	50,0	67,0	79,0	80,0	75,0	6,0	0,0
1999/2000 (p)	-31,0	-42,0	-61,0	-73,0	-15,0	4,0	0,0

boven normaal. De totale waterschade uitkering die werd ontvangen was gemiddeld 34.000 gulden en liep uiteen van circa 55.000 gulden in het Zuidwestelijk kleigebied en de Veenkoloniën tot circa 27.000 gulden in het Noordelijk en Centraal kleigebied.

Uit voorlopige cijfers van de biologische akkerbouwbedrijven blijkt dat in 1998/99 het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer sterk is gedaald ten opzichte van het jaar ervoor. Dit wordt veroorzaakt door een geringere prijsstijging en een grotere daling van de fysieke opbrengsten dan op de gangbare akkerbouwbedrijven. Hierdoor ligt het inkomensniveau van de biologische bedrijven circa 20.000 gulden onder dat van de gangbare landbouw. Dit verschil in negatieve zin is er in de jaren negentig nog niet eerder geweest.

5. Glastuinbouw

5.1 Opbrengsten en kosten glasgroentebedrijven

Het areaal glasgroentegewassen (exclusief opkweekmateriaal) is in 1999 vrijwel gelijk gebleven (-0,4%) en bedraagt ruim 4.100 ha. Binnen het areaal hebben wel opmerkelijke verschuivingen plaats gevonden, waarbij de sterke stijging van paprika (11%) en tomaten (15%) opvalt.

Voor de glasgroenteteelt wordt, na drie opeenvolgende jaren met positieve uitkomsten, over 1999 een negatief nettobedrijfsresultaat geraamd. De fysieke productie in de glasgroenteteelt heeft zich in 1999 goed ontwikkeld. De gemiddelde opbrengst per m² is met circa 3% gestegen. De ontwikkelingen in de markt hebben er evenwel in geresulteerd dat in het afgelopen jaar lage prijzen voor glasgroenteproducten zijn behaald. Gemiddeld zijn de prijzen met 15% gedaald. Deze lagere prijs wordt veroorzaakt door een toegenomen productie per m² door gunstige weersomstandigheden (zowel in binnen- als buitenland), het wegvallen van de export naar Rusland en een toenemende concurrentie vanuit andere EU-landen met name Spanje. De kwaliteit van de producten uit die regio neemt toe en het aanvoerseizoen wordt langer.

Per saldo leidt de lagere prijs en de hogere productie in een daling van de omzet met ongeveer 12%. De gemiddelde opbrengst per m² daalt daardoor naar ruim 62 gulden. De prijsdaling treft alle producten, met uitzondering van gele paprika's. Tegenover de prijsstijging van gele paprika's met 7% ten opzichte van 1998 daalden de prijzen van rode en groene paprika's met respectievelijk 17 en 14%. Het is duidelijk dat de markt de toename in de aanvoer van paprika niet tegen lonende prijzen kon opnemen. Ook de komkommers en de tomaten hebben een grote prijsval doorgemaakt, respectievelijk met 17 en 22%. De ronde en vleestomaten noteerden 7% lager, aubergines 13% (tabel 5.1).

Tabel 5.1 Prijsontwikkeling (in ct/kg) van enkele belangrijke vruchtgroentegewassen 1998 en 1999 (1999 geschat)

Product	1998	1999	Mutatie %
Komkommer	112	93	-17
Paprika			
groen	290	240	-14
rood	360	260	-17
geel	307	330	+7
Tomaten			
rond + vlees	151	140	-7
tros	217	170	-22
Aubergines	195	170	-13

Bron: PT.

Hoewel de prijsdaling bijna alle producten treft is het vooral voor de komkommertelers een slecht jaar, daar ook de bedrijfsresultaten in 1998 reeds achterbleven. De lagere prijzen hebben wel bijgedragen tot een grotere export van het Nederlandse product, vooral de export van tomaten is met ruim 20% sterk gestegen. Vooral het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Zweden importeerden meer tomaten dan vorig jaar.

De kosten zijn in 1999 weinig toegenomen, ongeveer 1% per m². De lagere gasprijs draagt hieraan positief bij, terwijl ook minder gas is verstoekt dan in 1998. Tegenover een dalende rentevoet staan hogere prijzen van de duurzame productiemiddelen, per saldo resulteert dit in een lichte stijging van de kosten voor rente en afschrijving. De arbeidskosten zijn met 3% gestegen, enerzijds door een hogere beloning per uur, anderzijds vraagt de hogere productie een grotere arbeidsinzet. De totale kosten komen uit op f 69,90/m².

Door de lagere opbrengsten met min of meer gelijkblijvende kosten daalt het netto-bedrijfsresultaat per m² van f 1,80 positief in 1998 naar f 7,40 negatief in 1999 (tabel 5.2). Na een aantal goede jaren is 1999 een slecht jaar voor de glasgroenteteelt.

Tabel 5.2 Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van groentebedrijven

	Opbrengsten		Kosten			totaal	Nettobedrijfsresultaat
	rente en afschrijving	energie	arbeid	overig			
1996	67,00	10,90	12,70	23,70	19,80	67,00	0,00
1997	72,30	11,10	12,40	24,70	20,40	68,00	3,70
1998 (v)	71,20	11,20	12,60	25,50	20,10	69,40	1,80
1999 (r)	62,40	11,40	11,90	26,20	20,40	69,90	-7,40
Mutatie, 1999 in procenten t.o.v. 1998							
Waarde	-12,3	1,6	-5,9	3,0	1,2	0,7	
w.v. prijs	-15,0	-0,1	-4,0	2,0	2,2	0,6	
volume	3,2	1,7	-1,9	1,0	-1,0	0,0	

5.2 Opbrengsten en kosten snijbloemenbedrijven

Het areaal snijbloemen onder glas is ten opzichte van vorig jaar met 3% gestegen tot 3.756 ha. Toegenomen zijn vooral de arealen chrysant en gerbera (beide 7%). Meer dan gemiddeld afgenomen zijn de arealen anjer (8%) en gypsophila (10%).

Ook voor de snijbloementeleel onder glas wordt voor 1999 een negatief nettobedrijfsresultaat geraamd (tabel 5.3). Dit negatieve resultaat van f 6,90 per m² kas (f 97,90 berekende kosten per m² kas tegen f 91,00 opbrengsten) is vooral een gevolg van de lagere prijzen voor de (glas)snijbloemen in 1999. Ten opzichte van 1998 zijn de prijzen voor de producten gemiddeld met bijna 8% gedaald. Relatief gezien was de prijsdaling bij chrysant, gerbera, anjer en alstroemeria het grootst (meer dan 10% ten opzichte van 1998). Hiertegenover staan slechts enkele 'kleinere' producten als gypsophila, trachelium en gla-

diol met gelijke of een iets hogere prijs dan in 1998. Ten opzichte van 1998 is de Nederlandse rozenaanvoer in 1999 (tot en met eind oktober) met 2% toegenomen. De gemiddelde prijs is hierbij met 4% gedaald.

De aanvoer van chrysanthemen nam sterk toe, niet alleen als gevolg van het groeiende areaal maar ook door het toegenomen gebruik van assimilatiebelichting in deze teelt. Naast kwaliteitsverbetering leidt deze vorm van belichten tot productietoename. Vooral de santini-chrysanthen werden slecht betaald, circa 22% lager dan in 1998. Bij de gerbera leidt de veel grotere aanvoer (45% tot eind oktober) van mini-gerbera tot een veel lagere prijs dan vorig jaar (46%).

De import van snijbloemen, met name uit Israël, Kenia en Zimbabwe is de afgelopen twee jaar per jaar met ongeveer 25% toegenomen (bron: VBN). Belangrijke importproducten zijn rozen en gypsophila, maar ook gerbera en anjer. De export naar Duitsland is qua volume vrijwel gelijk aan die in 1998. Naar Italië, de Verenigde Staten en Denemarken is in volume meer geëxporteerd; door lagere prijzen is de exportwaarde echter met 3% gedaald (januari tot en met oktober). De vraag vanuit Rusland heeft zich, na de instorting eind 1998, nog niet hersteld. Als gevolg hiervan is de groei van de export naar Finland (als doorvoerland) gestagneerd.

Bij de opbrengsten gaat de gemiddelde prijsdaling (per m² kas) van bijna 8% gepaard met een volumetoename van 0,2%. De kostenstijging is beperkt tot 1%, vooral de geraamde prijsdaling voor energie draagt hieraan bij. Daartegenover staan licht stijgende kosten voor rente en afschrijving als gevolg van een hoger investeringsniveau en stijging van de vervangingswaarde. Ook de arbeidskosten vertonen een lichte stijging.

Tabel 5.3 Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van snijbloemenbedrijven

	Opbrengsten		Kosten			Nettobedrijfsresultaat	
	rente en afschrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1996	90,30	18,90	13,80	28,30	33,80	94,90	-4,60
1997	95,00	18,20	13,70	29,80	34,30	96,00	-0,90
1998 (v)	98,40	18,80	13,60	30,80	34,10	97,30	1,10
1999 (r)	91,00	18,90	13,00	31,50	34,50	97,90	-6,90
Mutatie, 1999 in procenten t.o.v. 1998							
Waarde	-7,5	1,0	-4,1	2,0	1,3	0,7	
w.v. prijs	-7,7	0,0	-4,0	2,0	2,2	0,8	
volume	0,2	1,0	-0,1	0,0	-0,9	-0,1	

5.3 Opbrengsten en kosten pot- en perkplantenbedrijven

Ook de pot- en perkplantenbedrijven behalen in 1999 een negatief bedrijfsresultaat (tabel 5.4). Het nettoresultaat van de pot- en perkplantenbedrijven (in guldens per m² kas)

verschilt in 1999, slechts weinig van dat van glasgroenten en snijbloemenbedrijven. Het nettobedrijfsresultaat in procenten van de kosten vertoont nog steeds een relatief gunstige positie voor de pot- en perkplantenbedrijven.

Het areaal pot- en perkplanten is in 1999 ten opzichte van 1998 met 6% gestegen tot 1.740 ha. Overige bladplanten (12%) en kalanchoë (5%) vallen op door hun areaaltoename. Een daling van het areaal komt voor bij begonia (19%) en dracaena (8%). In 1999 zijn lagere prijzen behaald voor ficus (9%), hederia (15%), nephrolepis (10%) en cyclamen (12%). Maar er zijn ook potplanten met een duidelijk hogere prijs. Dit geldt voor de groep 'overige kamerplanten' en voor de meer exclusieve chrysalidocarpus (+10%).

De export van potplanten is dit jaar (van januari tot en met oktober) met 4% in waarde toegenomen. Naar Duitsland is iets minder geëxporteerd, maar de export naar het Verenigd Koninkrijk, Italië, Zweden en Denemarken is met 15% per land toegenomen. De toenemende export naar Denemarken is opvallend, omdat het Nederlandse product tot voor enkele jaren niet goed met het Deense kon concurreren. Ook nu is het nog zo dat het Nederlandse product niet goedkoper is, maar het Nederlandse product wint op kwaliteit en breedte van het assortiment. De groei naar Noorwegen is beperkt door de fytosanitaire eisen die dit land, als niet EU-lid, kan stellen en door de opgelegde importheffingen.

De opbrengst in guldens per m² kas voor 1999 wordt geraamd op 113,70, een daling van 3,6% ten opzichte van 1998. De opbrengst per m² glas is zowel door een lagere prijs als door een lagere productie negatief beïnvloed. De kostenraming voor 1999 is ruim f 1,00 per m² kas hoger dan in 1998. Ook hier vormt de lagere gasprijs een belangrijk aandeel in het geheel van de kostenontwikkeling.

Tabel 5.4 Opbrengsten en kosten in guldens per m² glasoppervlakte van pot- en perkplantenbedrijven

	Opbrengsten		Kosten			Nettobedrijfsresultaat	
	rente en afschrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1996	120,50	18,40	13,50	36,10	53,50	121,60	-1,10
1997	127,40	17,20	12,30	36,50	56,80	122,80	4,60
1998 (v)	117,90	16,10	11,60	37,10	54,00	118,80	-0,90
1999 (r)	113,70	16,30	11,00	37,80	54,80	119,90	-6,20
Mutatie, 1999 in procenten t.o.v. 1998							
Waarde	-3,6	0,9	-5,3	2,0	1,7	1,0	
w.v. prijs	-2,0	-0,3	-4,0	2,0	2,2	1,2	
volume	-1,6	1,2	-1,4	0,0	-0,6	-0,2	

5.4 Rentabiliteit en inkomen in de glastuinbouw

Voor de Nederlandse glastuinbouw als geheel zijn de bedrijfsresultaten in 1999 teleurstellend. Hoewel de kostenstijging gering is, zorgt de gemiddeld ruim 8% lagere opbrengst

naar 82,50 gulden per m² in 1999 voor een negatief resultaat van f 7,00 per m² kas (tabel 5.5).

Gemiddeld voor de gehele glastuinbouw wordt rekening gehouden met een prijsdaling van circa 9% bij een slechts licht toenemend volume (0,7%). Wat betreft de kosten is vooral de daling van de energiekosten met gemiddeld 5% opvallend. Voor het komende jaar moet daarentegen uitgegaan worden van stijgende energielasten. De prijsstijging van ruwe olie zal tot gevolg hebben dat de binnenkort opnieuw vast te stellen prijs voor aardgas zal gaan stijgen. Tegenover een daling van het rentepercentage staat een stijgend investeringsniveau, stijgende grondprijzen en stijgende prijzen voor duurzame goederen, waardoor de post rente en afschrijving per saldo met ruim 1% stijgt. De arbeidskosten stijgen onder invloed van hogere lonen en een hogere arbeidsinzet. De totale kosten komen daarmee op ruim 89 gulden per m² (tabel 5.5).

Tabel 5.5 Opbrengsten en kosten in gulden per m² glasoppervlakte van glastuinbouwbedrijven

	Opbrengsten		Kosten			Nettobedrijfsresultaat	
	rente en afschrijving	energie	arbeid	overig	totaal		
1996	86,30	15,70	13,00	28,60	31,70	88,90	-2,60
1997	90,10	15,10	12,90	28,60	31,60	88,20	1,90
1998 (v)	89,80	15,10	12,90	29,50	31,20	88,70	1,10
1999 (r)	82,40	15,30	12,20	30,20	31,70	89,40	-7,00
Mutatie, 1999 in procenten t.o.v. 1998							
Waarde	-8,3	1,2	-5,0	2,4	1,4	0,7	
w.v. prijs	-9,0	-0,1	-4,0	2,0	2,2	0,8	
volume	0,7	1,2	-1,0	0,4	-0,8	-0,1	

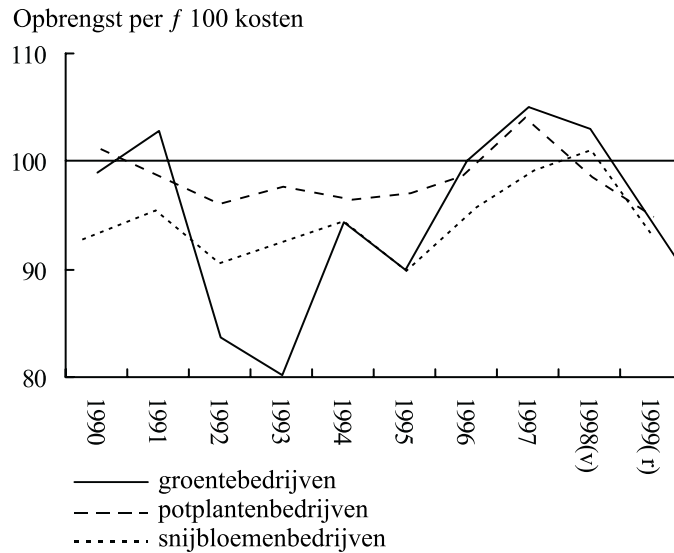
De resultaten van het gemiddelde glastuinbouwbedrijf in 1999 zijn van een vergelijkbaar niveau als in 1995. Tegenover 100 gulden kosten staan slechts 92 gulden opbrengsten (tabel 5.6). In de tussenliggende jaren waren de gemiddelde resultaten duidelijk beter. Ten opzichte van vorig jaar is de opbrengst per 100 gulden kosten 9 punten lager. De grootste teruggang in de rentabiliteit wordt geraamd voor het glasgroentebedrijf, van 103 in 1998 naar 90 in 1999. De rentabiliteit van het pot- en perkplantenbedrijf laat een daling zien van 99 naar 95. Op het snijbloemenbedrijf daalt de opbrengst per 100 gulden kosten van 101 naar 93 gulden.

Tabel 5.6 *Bedrijfsresultaten en inkomen op glastuinbouwbedrijven per ondernemer (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Totaal	Groenten	Snijbloemen	Potplanten
Boekjaar 1998:				
Aantal bedrijven	8.000	3.000	3.500	1.500
Are (glas)	116	131	112	95
Sbe per bedrijf	613	623	595	631
Ondernemers/bedrijf	1,35	1,40	1,32	1,31
Opbrengst per 100 gulden kosten				
1996	97	100	95	99
1997	102	105	99	104
1998 (v)	101	103	101	99
1999 (r)	92	90	93	95
Arbeidsopbrengst				
1996	72,0	90,9	55,2	87,6
1997	110,4	125,5	88,4	129,8
1998 (v)	109,6	114,4	110,0	98,6
1999 (r)	43,0	33,0	44,0	63,0
Ondernemersinkomen				
1996	76,3	96,1	55,9	94,5
1997	113,8	131,5	89,7	132,7
1998 (v)	114,0	122,2	112,4	100,7
1999 (r)	50,0	43,0	48,0	66,0
Gezinsinkomen uit bedrijf				
1996	92,8	116,6	70,2	113,8
1997	131,6	150,5	105,5	151,7
1998 (v)	132,7	141,1	129,9	121,8
1999 (r)	68,0	62,0	66,0	87,0

Inkomensvorming en -besteding

De gemiddelde arbeidsopbrengst per ondernemer in de glastuinbouw wordt voor 1999 geraamd op 43.000 gulden (tabel 5.6). Het gemiddelde ondernemersinkomen bedraagt 50.000 gulden en het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer 68.000 gulden. Ten opzichte van 1998 is dit fors lager. De spreiding in de inkomens is ook in 1999 groot (tabel 5.7). In het algemeen is de verwachting dat de komkommertelers het slechtst uit de bus komen. Geschat wordt dat het aandeel van de ondernemers met een gezinsinkomen uit bedrijf van 100.000 gulden of meer teruggelopen is van ongeveer de helft in 1998 naar ongeveer een derde in 1999. In de pot- en perkplantenbedrijven zal dat nog wel uitkomen op circa 40%.

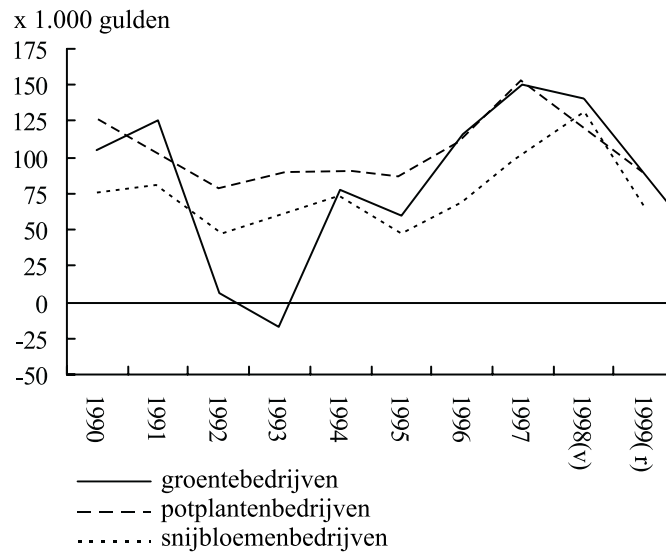

Figuur 5.1 Ontwikkeling opbrengst per 100 gulden kosten op glastuinbouwbedrijven

Bij de geraamde ongunstige bedrijfsresultaten, is er voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf geen ruimte voor besparingen, (tabel 5.7). De gemiddelde ontsparing wordt geraamd op 16.000 gulden. Er komt wel verschil voor tussen de sectoren. Voor zowel de glasgroente- als de snijbloemenbedrijven wordt de ontsparing geraamd op respectievelijk circa 26.000 en 23.000 gulden. Bij de pot- en perkplantenbedrijven is een besparing geraamd bijna 20.000 gulden.

Tabel 5.7 *Inkomen en inkomensbesteding op glastuinbouwbedrijven per bedrijf (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Totaal	Groenten	Snijbloemen	Potplanten
Gezinsinkomen uit bedrijf				
1996	126,7	156,2	95,3	154,6
1997	179,5	219,9	140,6	203,2
1998 (v)	179,3	199,3	172,0	156,9
1999 (r)	92,0	87,0	87,0	116,0
Inkomen van buiten het bedrijf				
1996	22,5	24,6	20,0	25,3
1997	24,2	24,4	22,8	27,1
1998 (v)	26,3	25,7	26,0	27,9
1999 (r)	25,0	25,0	26,0	28,0
Totaal gezinsinkomen				
1996	149,2	180,8	115,3	180,0
1997	203,7	237,3	163,5	230,3
1998 (v)	205,5	225,0	198,1	184,7
1999 (r)	117,0	112,0	112,0	145,0
Belastingen				
1996	31,2	30,5	26,2	32,2
1997	24,5	28,2	17,5	33,8
1998 (v)	42,6	60,3	28,8	39,6
1999 (r)	38,0	40,0	35,0	35,0
Besteedbaar inkomen				
1996	118,0	150,3	89,1	147,7
1997	179,2	209,1	145,9	196,5
1998 (v)	162,8	162,8	168,8	149,7
1999 (r)	77,0	69,0	77,0	110,0
Gezinsbestedingen				
1996	89,2	90,4	90,1	90,7
1997	95,5	96,1	97,0	90,4
1998 (v)	99,6	97,7	105,2	90,5
1999 (r)	93,0	95,0	100,0	91,0
Besparingen				
1996	28,7	59,8	-0,9	57,1
1997	83,7	113,0	48,9	106,1
1998 (v)	63,3	67,0	63,6	59,2
1999 (r)	-16,0	-26,0	-23,0	19,0

Figuur 5.2 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer op glastuinbouwbedrijven

Tabel 5.8 Verdeling van de ondernemers naar gezinsinkomen uit bedrijf van de glastuinbouw

Inkomen in gulden per ondernemer	Glasgroenten				Glassnijbloemen				Pot- en perkplanten			
	96	97	98	99	96	97	98	99	96	97	98	99
Minder dan 0	10	4	7	13	22	13	9	21	19	9	15	15
0 - 25.000	13	8	5	14	12	7	7	13	4	8	8	16
25.000 - 50.000	11	15	9	18	11	9	12	12	4	0	11	10
50.000 - 75.000	18	10	13	14	12	13	5	11	15	13	15	9
75.000 - 100.000	7	12	12	12	12	11	13	11	12	11	4	7
100.000 - 150.000	16	12	15	15	10	18	18	10	17	14	12	20
Meer dan 150.000	25	39	38	13	21	29	36	22	28	44	35	23
Gemiddeld (x 1.000)	116,6	150,5	141,1	62,0	70,2	150,5	129,9	66,0	113,8	151,7	121,8	87,0

6. Champignonteelt

6.1 Opbrengsten en kosten

Het landelijk areaal champignonteelt is in 1999 met 3% gedaald en bedraagt nu 944.400 m². Enerzijds is er een afname door bedrijfsbeëindiging, anderzijds is er een uitbreiding van het areaal door bedrijfsvergroting bij bestaande bedrijven. Deze bedrijfsvergroting wordt vooral bij bedrijven met mechanische oogst gekenmerkt door vergroting van het areaal per cel. De productie per vierkante meter per jaar is gedaald met ongeveer 5%. Een kleine toename is gerealiseerd als gevolg van teeltverkorting en de doorgaande omschakeling van geënte naar doorgroeide compost. Problemen in de productiviteit van de compost hebben per saldo gezorgd voor een afname.

De prijzen van de machinaal geogste champignons stonden vooral halverwege 1999 sterk onder druk, maar zijn daarna weer verbeterd. De prijzen voor handgeogste champignons zijn verbeterd, mede door de oogst van een hoger percentage kwaliteit I. Het gevolg van deze ontwikkelingen is dat de gemiddelde prijs naar schatting 2% gestegen is. Het resultaat van de lagere productiviteit en de iets verbeterde prijzen is een daling van de omzet met ongeveer 3% per m² (tabel 6.1).

Tabel 6.1 Opbrengsten en kosten in guldens per m² teeltoppervlakte van champignonbedrijven

	Opbrengsten		Kosten				totaal	Nettobedrijfs- resultaat
	rente en af- schrijving	energie	arbeid	compost, broed- en dek- grond	overig			
1996	552	69	22	237	183	100	611	-59
1997	609	65	24	266	190	116	661	-51
1998	617	63	24	231	208	106	632	-15
1999 (r)	598	63	24	233	206	109	636	-38
Mutatie, 1999 in procenten t.o.v. 1998								
Waarde	-3,0	0,4	0,7	1,0	-1,1	3,9	0,7	
w.v. prijs	2,0	-0,6	-1,8	2,0	-2,0	3,5	0,5	
volume	-4,9	1,0	2,6	-1,0	1,0	0,4	0,2	

De kosten zijn per saldo onderhevig aan een lichte stijging, van bijna 1%. Door de teeltversnelling, de voortgaande omschakeling naar doorgroeide compost en een wederom iets toegenomen vulgewicht is het volume compost per m² gestegen met ongeveer 1%. De

gemiddelde prijs van compost is met ongeveer 2,5% gedaald. Afgelopen jaar is er een aparte CAO voor de champignonteelt afgesloten. De stijging van de loonkosten per uur draagt naar schatting 2,75%. Door een verhoging van de arbeidsproductiviteit zijn de totale arbeidskosten met ongeveer 1,75% gestegen. De rentekosten vertonen een lichte daling. De overige kosten voor duurzame productiemiddelen, zoals afschrijving en onderhoud, zijn eveneens gelijk gebleven. De overige kosten stijgen met bijna 4%. Deze stijging wordt onder meer veroorzaakt doordat de kosten voor energie vrij hoog zijn door een hoger elektriciteitsverbruik voor koeling in de warme zomer van 1999. Ook de kosten voor afvoer van compost zijn toegenomen.

De prijsvorming van champignons wordt sterk bepaald door de ontwikkelingen aan de vraagzijde in de keten. De ontwikkelingen daar beïnvloeden dus de bedrijfsvoering. De concentratie van supermarktketens dwingt de verwerkende industrie en de handel tot verdergaande concentratie. De grootste twee ondernemingen die in Nederland actief zijn in de verwerking van champignons, ontstaan door overnames en fusies in de afgelopen jaren, verwerken inmiddels naar schatting 80% van de champignons die voor de industrie zijn bestemd. Bij de export van verse champignons is het aandeel van de grootste zeven exporteurs gestegen van 51% in 1995 naar 66% in 1998. De structuur van de handel in verse champignons is ook volop in beweging. Eerst ketste de samenwerking van CBH en Heveco af. Vervolgens is het bemiddelingsbureau CBH omgevormd tot Plusko en heeft deze organisatie de Champignon Centrale Maasdriel overgenomen.

6.2 Rentabiliteit en inkomen

Door de lagere opbrengsten bij een nagenoeg gelijk kostenniveau neemt de rentabiliteit af van 98 gulden opbrengsten per 100 gulden kosten in 1998 tot 94 gulden in 1999. De stijging die zich vanaf 1996 heeft ingezet wordt daarmee onderbroken (tabel 6.2). Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer daalt tot 90.000 gulden. Het totale gezinsin-

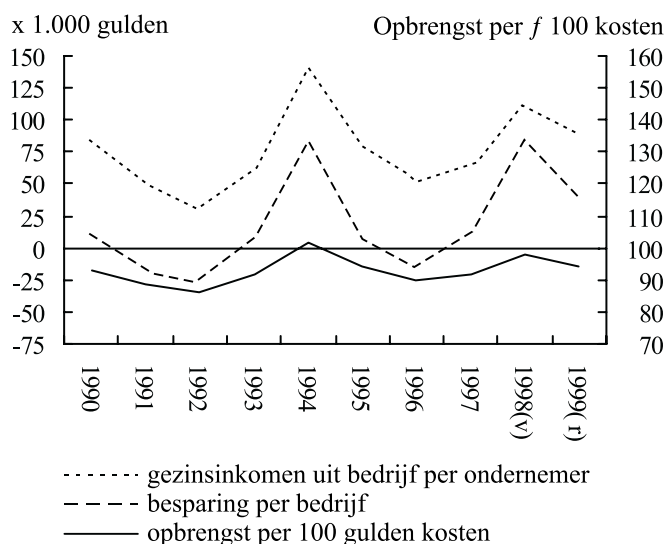
Tabel 6.2 *Bedrijfsresultaten en inkomen op champignonbedrijven per ondernemer (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Opbrengst per 100 gulden kosten	Arbeidsopbrengst	Ondernemersinkomen	Gezinsinkomen uit bedrijf
Boekjaar 1999				
Aantal bedrijven		550		
Oppervlakte champignonteelt (m ²)		1.686		
Sbe per bedrijf		510		
Ondernemers per bedrijf		1.45		
1996	90	27,2	24,3	52,8
1997	92	39,5	38,4	66,0
1998	98	89,3	87,4	112,7
1999 (r)	94	66,0	65,0	90,0

komen per bedrijf komt uit op 156.000. Vanwege het gestegen inkomen in het voorgaande jaar zullen de belastingbetalingen naar verwachting in 1999 wat hoger zijn dan in 1998. Per saldo resulteert dit in een besteedbaar inkomen van 126.000 gulden voor de gemiddeld bijna 1,5 ondernemers per bedrijf. Het besteedbaar inkomen zal ondanks de daling de gezinsbestedingen voldoende dekken. De besparingen komen ten slotte uit op circa 40.000 gulden per bedrijf (tabel 6.3).

Tabel 6.3 *Inkomensvorming en inkomensbesteding op champignonbedrijven per bedrijf (x 1.000 gulden)*

Boekjaar	Gezins-inkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins-inkomen	Belastingen	Besteedbaar inkomen	Gezinsbestedingen	Besparingen
1996	63,7	31,1	94,7	26,2	68,5	83,0	-14,5
1997	82,2	24,3	106,4	12,2	94,3	80,1	14,1
1998	163,1	27,9	191,0	20,7	170,3	85,3	84,9
1999 (r)	129,8	26,0	156,0	30,0	126,0	85,0	41,0

Figuur 6.1 *Ontwikkeling uitkomsten champignonbedrijven 1990 t/m 1999*

7. Tuinbouw in de open grond

Dit hoofdstuk bevat een verkenning van de rentabiliteits- en inkomensontwikkeling van de tuinbouwsectoren opengrondsgroenteteelt, bloembollenteelt en fruitteelt. In deze sectoren wordt de opbrengst van de oogst van 1999 volledig toegerekend aan kalenderjaar 1999. Een groot gedeelte van de afzet en daarmee de prijsvorming van deze producten moet nog plaatsvinden. De verkenning is daardoor meer kwalitatief van aard en geeft een beeld van de ontwikkelingen in 1999 per sector, en de consequenties daarvan voor de rentabiliteit en het inkomen. De uitkomsten zijn daarom omgeven door een grotere onzekerheidsmarge dan van de andere sectoren in de tuinbouw.

7.1 Groenteteelt in de open grond

Opbrengsten

Het areaal vollegrondsgroenten heeft in 1999 een recordomvang bereikt van 48.200 ha. Ten opzichte van 1998 is het areaal met circa 1.900 ha toegenomen. Ook in 1998 was al sprake van een forse uitbreiding van het areaal vollegrondsgroenten (+1.650 ha). In 1999 zijn met name winterpeen (+900 ha), spruitkool (+600 ha) en witlofwortel (+500 ha) sterke stijgers. Daarnaast is ook het areaal van een aantal kleinere gewassen, zoals broccoli, krotten, kropsla en spinazie, procentueel gezien fors toegenomen. Daartegenover staat een sterke afname van het areaal tuinbonen (-16,5%) en schorseneren (-13%) en een lichte daling van het areaal aardbeien (-5,3%) en asperges (-3,7%). Voor de overige gewassen hebben zich in 1999 geen grote veranderingen voorgedaan ten opzichte van 1998.

Voor de meeste zomergroenten ligt de fysieke aanvoer van de zomergroenten op het niveau van 1998 of iets hoger. Een aantal opvallende uitzonderingen in negatieve zin zijn aardbeien, asperges, bloemkool en witlof. De lagere veilingaanvoer van aardbeien en asperges kan gedeeltelijk verklaard worden door een lichte afname van het areaal van beide gewassen. Daarnaast speelt bij aardbeien ook mee dat door het warme weer de vruchten in een fijner stadium afrijpten. Ook bij bloemkool heeft het warme weer, en dan met name in de maand september, een rol gespeeld; door de lage prijzen is toen niet alle bloemkool geoogst. De lagere veilingaanvoer van witlof is het gevolg van het tekort aan witlofpennen omdat vorig jaar een aanzienlijk deel van het areaal witlofwortels door de extreme wateroverlast verloren is gegaan. Door deze schaarste is de middenprijs voor witlof fors hoger dan in 1998. Voor de overige zomergroenten, met uitzondering van aardbeien en asperges, geldt daarentegen dat het prijsniveau voor 1999 achter blijft bij 1998. Al met al is 1999 een redelijk jaar voor de zomergroenten.

Op het moment dat deze verkenning opgesteld wordt, is het afzetseizoen van wintergroenten net op gang gekomen. Het loopt door tot medio juni 2000. Kort samengevat kan het oogstjaar 1999/2000 omschreven worden als een groeizaam jaar met matige prijzen.

Door de gunstige weersomstandigheden in 1999 zijn de producties per hectare hoog in vergelijking met 1998. Gecombineerd met het grote aanbod uit het buitenland en de matige buitenlandse vraag wordt verwacht dat de prijzen voor wintergroenten onder druk komen te staan.

Kosten

Door de hogere producties zijn de afleverkosten voor het gemiddelde bedrijf met 2,5% toegenomen. De loonkosten per uur zijn in 1999 met circa 2% gestegen. Door de grote vraag naar grond is de grondprijs in 1999 met 15% gestegen. De rentevoet voor zowel duurzame productiemiddelen als vlottende productiemiddelen is in 1999 verder gedaald. Het rentepercentage voor grond is gelijk gebleven. De inflatie is in 1999 ongeveer 2,2%. De overige kosten zijn min of meer gelijk aan het niveau van 1998.

Bedrijfsuitkomsten

Op basis van de hogere opbrengsten voor zomergroenten en een lichte stijging van de totale kosten zullen de bedrijfsuitkomsten in 1999 per saldo gelijk of iets hoger zijn dan in 1998. Verwacht wordt dat de rentabiliteit voor het gemiddelde vollegrondsgroentebedrijf uiteen zal lopen van 85 tot 90; ofwel per 100 gulden kosten wordt 85 à 90 gulden aan opbrengsten gerealiseerd. In welke richting de rentabiliteit (85 of 90) zich uiteindelijk zal ontwikkelen zal in belangrijke mate bepaald worden door de geldelijke opbrengsten van de wintergroenten. Bij een matig afzetseizoen voor wintergroenten zal de rentabiliteit iets onder het niveau van 1998 (86) uitkomen en bij een goed afzetseizoen voor wintergroenten kan de rentabiliteit het niveau van 1997 (90) bereiken.

Het gezinsinkomen uit bedrijf bedraagt circa 66.000 tot 86.000 gulden per bedrijf. Dit resulteert in een te verwachten besparing van het gemiddelde vollegrondsgroentebedrijf tussen 0 en 25.000 gulden.

7.2 Bloembollenteelt

Opbrengsten

De oogstverwachting voor 1999 werd getoonzet door de wateroverlast in het najaar van 1998. De angst was dat de reeds geplante bollen van voorjaarsbloeiërs de overlast niet zouden overleven en dat op andere gronden structuurbederf van de bodem op zou treden. Tevens heeft het natte weer ertoe geleid dat het grootste gedeelte erg laat geplant is in grond met een aangetaste structuur. Een andere consequentie is dat vanwege het late plantseizoen het areaal voorjaarsbloeiërs met 1% is gekrompen. De realiteit laat zien dat de oogst van zowel voorjaarsbloeiërs zoals tulp en hyacint als van de zomerbloeiërs zoals lelie en gladiool boven verwachting goed is. Op enkele plekken met teveel water zijn de bollen verzopen. Waar de bollen boven de grond kwamen was de oogst goed wat zich uit in relatief zware bollen. Dit is voornamelijk te danken aan het goede groeiseizoen. Zowel de

temperatuur als de hoeveelheid regen hebben weinig problemen veroorzaakt. Ook de ziektedruk was niet extreem hoog.

De goede oogst heeft geleid tot problemen in de prijsvorming van voorjaarsbloeiërs. Tijdens de voorverkoop waren de prijzen goed, maar vanwege de aanvankelijke oogstverwachting waren de verhandelde volumes tamelijk klein. Na de oogst daalden de prijzen. Het beeld bij de afzonderlijke gewassen is wisselend. Bij tulpen waren de opbrengsten per hectare vergelijkbaar met 1998. Met name irissen waren goedkoop, waardoor de opbrengsten lager waren dan normaal. Ook narcissen en hyacinten waren goedkoper.

Ondanks de forse uitbreiding van het areaal en de goede oogst zijn de prijzen van lelie nog steeds op een redelijk peil al neemt de prijsdruk bij Aziatische lelies toe. De handel is echter nog niet afgelopen. De verwachting is dat de opbrengsten op een iets hoger niveau uitkomen. Ook de gladiolenogst is tamelijk goed. Voor de bloembollenteelt in zijn geheel is de verwachting dat de opbrengsten vergelijkbaar of iets hoger dan in 1998 zijn.

Kosten

Het jaar 1999 kenmerkt zich niet door grote uitschieters aan de kostenkant. Ten opzichte van 1998 waren de rooi- en plantomstandigheden prima, zodat een stijging in de loonkosten gecompenseerd werd door een lager arbeidsvolume. Wel is de grondrente gestegen door een verdergaande stijging van de grondprijzen.

Bedrijfsuitkomsten

De rentabiliteit van de bloembollenteelt 1998 is op basis van de voorlopige cijfers uitgekomen op 105 gulden opbrengsten per 100 gulden kosten. De verwachting is dat de rentabiliteit in 1999 tussen de 103 en 108 gulden opbrengsten per 100 gulden kosten uitkomt. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer wordt voor 1999 geraamd tussen de 160.000 en 200.000 gulden ten opzichte van 175.000 gulden in 1998. De besparingen per bedrijf komen in 1999 uit tussen de 130.000 en 180.000 gulden. In 1998 waren deze 160.000 gulden per bedrijf. Dat betekent opnieuw een goed jaar voor de bloembollenteelt.

7.3 Fruitteelt

Opbrengsten

Het areaal appels, dat sinds 1992 een dalende tendens vertoont, is in 1999 als gevolg van structureel lage prijzen voor appels, verder afgenomen naar circa 14.200 ha. Dat is ten opzichte van 1998 een daling van 500 ha. Het areaal peren is in 1999 gestegen tot ruim 6.000 ha. Gelet op de grote vraag naar uitgangsmateriaal voor peren zal de komende jaren het areaal peren verder groeien.

Terugblikkend op het afzetseizoen 1998/99 moet geconcludeerd dat de afzet nog moeizamer is verlopen dan vooraf werd ingeschat. Aan het eind van het afzetseizoen, in de zomer, belandden de prijzen van appels op een dieptepunt. Met name veel Jonagold verdween in die periode richting de industrie. Het waren vooral het grote aanbod aan appels

uit Nieuw-Zeeland en de op dat moment nog grote EU-voorraden die de prijsvorming parten speelde.

De appeloogst in 1999 is groter dan in 1998. Geraamd wordt dat ten opzichte van vorig jaar de appeloogst in Nederland ruim 13% hoger is. Door de daling van de oppervlakte is de gemiddelde productie per hectare echter 16% hoger. Ook in andere delen van Europa is de oogst hoger uitgevallen. Met name in Frankrijk, Spanje, België en Portugal is meer geplukt. In Duitsland, het voor Nederland belangrijkste afzetgebied, is de oogst lager. In Oost-Europa daarentegen, waar een groot deel van de appeloogst bestemd is voor de verwerkende industrie, is de productie flink lager.

Ten aanzien van de prijsvorming van appels is de markt op het moment van deze verkenning gematigd positief. Hoewel de prijs aan het begin van het afzetseizoen 1999/2000 op een beduidend lager niveau ligt dan het voorgaande seizoen is de verwachting dat de prijs zal aantrekken. Een belangrijke factor hierin is het gegeven dat de appels van mindere kwaliteit nu al afgezet zijn. In handelstermen: 'De onderkant van markt is schoon.' Vooral de grote vraag van de verwerkende industrie heeft, door de beperkte productie in Oost-Europa, hiertoe bijgedragen. Gemiddeld (voor alle kwaliteitsklassen) wordt dan ook een ruim 10% hogere prijs voor appels geraamd. In absolute termen nog altijd een zeer laag prijsniveau.

Voor peren wordt geschat dat de oogst 11% lager uitvalt dan vorig jaar. De afzet van peren verloopt, evenals in voorgaande jaren, tot nu toe redelijk voorspoedig. Door de lagere Europese perenoogst en de sterke positie van de Nederlandse peren op de exportmarkt (Conference) is de verwachting dat de perenprijs ten opzichte van vorig jaar zal stijgen. De prognose is dan ook dat gemiddeld een bijna 20% hogere opbrengstprijis behaald zal worden.

Op grond van deze prijs- en productieverwachtingen wordt in 1999 een omzetniveau voor het gemiddelde fruitteeltbedrijf geraamd dat ongeveer 10% hoger ligt dan in 1998. Ook dit jaar zal de spreiding tussen bedrijven groot zijn. Evenals vorig jaar zullen bedrijven met een relatief groot aandeel peren betere resultaten hebben.

Kosten

De totale kosten per hectare zullen naar verwachting, bij gelijkblijvende bedrijfsgrootte, licht stijgen. Tegenover een daling van de rentekosten als gevolg van de lagere rentestand stijgen de kosten voor arbeid. Voor betaalde arbeid wordt in verband met het hogere productieniveau 7% (gewogen voor appel en peer) een groter arbeidsvolume ingeschat van 1%. Hierbij wordt een stijging verwacht van de loonkosten per uur van 2%. Dit betekent dat de kosten voor betaalde arbeid per saldo met circa 4% zullen stijgen.

Bedrijfsuitkomsten

De opbrengst per f 100,- kosten bedroeg in 1996, 1997 en 1998 respectievelijk 69, 82 en 73(v). Met de verwachting van de hogere opbrengsten (+10%) en de iets hogere kosten (+1%) zullen de bedrijfsuitkomsten in 1999 ten opzichte van 1998 stijgen. Vanwege de onzekerheid met betrekking tot de prijsvorming moet deze conclusie met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Mochten de prijzen zich overeenkomstig de ver-

wachting binnen een bepaalde range ontwikkelen dan komt de opbrengst per 100 gulden uit tussen 76 en 80. Het gezinsinkomen uit bedrijf per ondernemer komt dan uit op 25.000 tot 40.000 gulden. Dit resulteert per bedrijf in een besparing van gemiddeld 5.000 gulden negatief tot 10.000 gulden positief.

Tabel 7.1 *Gezinsinkomen uit bedrijf (per ondernemer) en besparingen (per bedrijf) op tuinbouwbedrijven in de open grond (x f 1.000,-)*

	Vollegrondsgroenteteelt	Fruitteelt	Bloembollenteelt
Gezinsinkomen uit bedrijf			
1996	56,8	12,7	81,9
1997	84,3	46,7	114,3
1998 (v)	69,0	22,0	175,0
1999 (r)	65,0 - 85,0	25,0 - 40,0	160,0 - 200,0
Besparingen per bedrijf			
1996	17,9	-21,5	3,0
1997	34,4	8,2	69,4
1998 (v)	8,2	-16,0	160,0
1999 (r)	0 - 25,0	-5,0 - 10,0	130,0 - 180,0

8. Agrarische sector

8.1 Productie en inkomen

Areaal

De oppervlakte akkerbouwgewassen daalde in 1999 met 1% in vergelijking met het voorgaande jaar. De ontwikkeling per gewas was sterk uiteenlopend. De oppervlakte granen daalde met 12% tot 168.000 ha. vooral omdat weinig wintergranen zijn ingezaaid door de slechte weersomstandigheden in het najaar van 1998. Dit werd slechts gedeeltelijk gecompenseerd door een groei van de oppervlakte zomergranen. De totale oppervlakte aardappelen nam af door een daling in het areaal zetmeelaardappelen. Er was wel een toename van de oppervlakte poot- en consumptieaardappelen. De oppervlakte grasland daalde met ongeveer 1,5%. Het areaal snijmaïs daarentegen steeg weer naar het niveau van twee jaar terug.

Het areaal tuinbouwgewassen nam in 1999 toe tot een oppervlakte van bijna 120.000 ha. Dat is het grootste gemeten areaal sinds 1985. Zowel de oppervlakte tuinbouw in de open grond als die onder glas nam toe. De oppervlakte bloembollen steeg met meer dan 6% opnieuw aanzienlijk. Ook het areaal geteelde groenten in de open grond nam fors toe. Alleen het fruitteeltareaal nam weer af. De toename van het glasareaal kwam voornamelijk voor rekening van de sierteelt.

Productievolume

De graanopbrengst per hectare is door gunstige weersomstandigheden in 1999 aanzienlijk gestegen (9%). Door de daling van het geteelde areaal daalde de totale graanproductie echter, waarbij de productie van zomergranen toe nam. De productie van aardappelen is in 1999 gestegen in vergelijking met het voorgaande jaar, toen een groot gedeelte van de productie niet geoogst kon worden. De oogstverwachtingen geven een toename van de productie van consumptieaardappelen met circa 80% aan. De stijging van de hoeveelheid zetmeelaardappelen zal hierbij achter blijven. Toch zal de totale productie van aardappelen meer dan de helft groter zijn dan in 1998. De productie van suiker zal door een grotere geoogste oppervlakte suikerbieten en een hoger suikergehalte flink stijgen ten opzichte van vorig jaar. Ook de uienproductie stijgt. In totaal neemt de akkerbouwproductie qua volume met circa 22% toe.

Ook het volume van de tuinbouw zal toenemen. De fruitproductie stijgt door een grotere appeloogst. De oogst van peren daalt daarentegen. In de groentesector zal de productie gemiddeld genomen verder toenemen. De veilingaanvoer van bloemen en planten laat voor 1999 grotere hoeveelheden zien dan vorig jaar.

Ook in 1999 daalt het aantal melkkoeien weer. Door een hogere productie per koe zal de hoeveelheid melk die door de Nederlandse melkveehouders wordt geproduceerd dit jaar

iets groter zijn dan in 1998. Een lager vetgehalte zorgt er echter voor dat de volumemutatie negatief is. Het aanbod van runderen daalt in 1999 aanzienlijk. De sterkste teruggang is te vinden in het aanbod van stieren.

In de intensieve veehouderij is over de gehele linie sprake van een grotere productie. Het aanbod van varkens is in 1999 circa 7% groter dan in 1998. Omdat ook de veranderingen in de veestapel meewegen in de volumemutaties, is de toename iets beperkter. In de pluimveehouderij neemt zowel de eier- als de pluimveevleesproductie verder toe.

Tabel 8.1 Brutoproductiewaarde agrarische sector

Productgroep	Waarde in mln. gld.			Index 1999 in % van 1998		
	1997 (v)	1998 (v)	1999 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Landbouwproducten, totaal	4.533	4.192	4.466	121,0	88,0	106,5
Waaronder:						
granen	444	412	404	96,9	101,4	98,3
aardappelen	1.205	1.149	1.543	163,7	81,8	134,3
suikerbieten	787	683	728	128,0	83,3	106,6
uien	222	339	185	117,4	46,6	54,7
voedergewassen a)	1.363	1.122	1.161	102,0	101,9	104,0
Tuinbouw, totaal	15.748	16.072	16.048	105,0	94,5	100,0
Waaronder:						
verse groenten b)	4.334	3.950	3.727	103,3	88,3	91,2
vers fruit	714	766	748	106,8	90,1	96,2
bloemen	3.951	4.149	3.967	104,5	91,5	95,6
bloembollen	1.015	1.045	1.135	106,5	102,0	108,6
plant- en boomkwekerijgew.	3.734	3.865	4.052	103,3	101,5	104,8
Rundveehouderij, totaal c)	9.694	9.917	8.621	97,8	89,0	86,9
Waaronder:						
rundvee (excl. kalveren)	1.742	1.572	1.280	88,3	92,0	81,2
melk d)	7.578	7.992	7.000	99,5	88,1	87,6
Intensieve veehouderij, totaal	8.663	8.530	8.137	103,5	92,1	95,4
Waaronder:						
kalveren	1.421	1.521	1.555	107,5	95,0	102,1
varkens	4.648	4.599	4.428	102,9	93,5	96,3
pluimvee	1.544	1.515	1.356	101,7	88,0	89,5
eieren	1.026	869	772	102,9	86,3	88,9
Overige landbouw	3.008	3.136	3.225	100,4	102,4	102,8
Totaal-generaal	41.647	41.847	40.496	104,3	92,8	96,8

a) Inclusief snijmaïs, b) Inclusief champignons; c) Inclusief schapen- en geitenhouderij enzovoort; d) Zonder rekening te houden met superheffing en vergoeding geschorste quota.

Bron: 1997 en 1998: CBS; 1999: raming LEI.

Door de revisie van de landbouwrekeningen zijn er in de verschillende tabellen extra posten opgenomen en wijkt de waarde vaak af van voorgaande jaren. Belangrijke wijzigingen zijn de toevoegingen van het intra-unitverkeer, maar ook de neveninkomsten die direct aan de landbouw zijn gerelateerd. In het intra-unitverkeer wordt bijvoorbeeld de productie van snijmaïs voor gebruik op het eigen bedrijf opgenomen. Deze post wordt overigens in zijn totaliteit ook weer opgevoerd bij de verbruikte goederen en diensten, zodat er geen invloed is op de toegevoegde waarde. Een ander gedeelte van de extra inkomsten staat opgenomen onder Overige landbouw (tabel 8.1). Het gaat hier voor een belangrijk deel om agrarische dienstverlening. In tegenstelling tot voorgaande jaren wordt in het nieuwe systeem van de landbouwrekeningen de productiewaarde gewaardeerd tegen basisprijzen. Dat houdt in dat in de productiewaarde de productgebonden subsidies en belastingen al worden meegenomen. Dat leidt voor bijvoorbeeld de granen tot een hogere productiewaarde als gevolg van de Mac Sharry-toeslagen.

De ontwikkelingen in de verschillende sectoren zorgen voor een totale productietoe- name in de Nederlandse land- en tuinbouw met ruim 4%. Een deel van die toename wordt echter veroorzaakt door de matige productie van de akkerbouwsector in 1998.

Prijsvorming en productiewaarde

In de akkerbouwsector is sprake van lage prijzen. Alleen de graanprijs is redelijk stabiel. In Nederland is de vraag goed te noemen, mede omdat er minder graan in de silo's ligt opge- slagen. De aardappelprijzen van de oogst 1999 liggen aanzienlijk onder het niveau van een jaar eerder. Omdat de landbouwrekening rekening houdt met de afzet en waarde gedurende het kalenderjaar valt de teruggang in prijs enigszins mee. Rekening houdend met afzetaan- delen in eerste en tweede halfjaar zal de gemiddelde aardappelprijs in 1999 circa 18% onder het niveau van 1998 liggen. Met name de prijzen voor poot- en consumptieaardap- pelen zijn fors lager dan de hoge prijzen van 1998. Ook de prijzen voor suikerbieten liggen op een laag niveau. Door de grotere productie met ook nog eens een hoger suikergehalte is het aanbod hoog. Door dit hoge aanbod wordt in 1999 een belangrijk deel van de prijs be- paald door de wereldmarktprijs voor suiker, die laag is. Dit heeft een negatief effect op de bietenprijs voor de Nederlandse akkerbouwers.

In de tuinbouw worden waarschijnlijk alleen voor de bloembollen en boomkwekerij- producten hogere prijzen gerealiseerd. De grotere productie in de groentesector zorgt voor gemiddeld lagere prijzen. Gunstige uitzonderingen zijn de witlofteelt en de champignon- teelt. Ook de opbrengstprijzen voor bloemen blijven achter bij die van 1998.

De prijzen in de veehouderij dalen over de gehele linie. In de eerste helft van 1999 waren de prijzen voor slachtrunderen fors lager dan in 1998. Met name de noteringen voor koeien waren laag. Die voor stieren werden nog enigszins opgevangen door interventie- maatregelen. Ondanks het lichte herstel in het tweede halfjaar blijven de prijzen op jaarbasis gemiddeld 8% achter bij het niveau van 1998. Concurrerende lage prijzen van overige vleessoorten en op de markt gebracht interventievlees zorgden er voor dat het prijsherstel zich niet verder doorzet. De prijzen voor melk daalden in het kalenderjaar nog sterker dan die van rundvlees. Gemeten over het gehele jaar is de prijsdaling volgens de verwachting circa 12%. Deze daling in de melkprijs trad vooral op gedurende het tweede kwartaal. In die periode lag de prijs tot 20% onder het niveau van vorig jaar. De betere

prijzen voor boter, mager melkpoeder en kaas in de laatste maanden van 1999 waren niet voldoende om de lage prijzen uit het eerste halfjaar enigszins te compenseren. Ook de prijzen voor schapenvlees daalden met meer dan 10%. In de intensieve veehouderij was evenals vorig jaar sprake van forse prijsdalingen. Prijzen voor biggen en vleesvarkens liggen al anderhalf jaar op een verliesgevend niveau. Door de onevenwichtige situatie in vraag en aanbod in de Europese Unie en op de wereldmarkt zijn de kansen op herstel van de prijzen op korte termijn niet groot. Deze lage prijzen hebben hun invloed op de gehele intensieve veehouderij. Ook de prijzen voor vleeskuikens zitten nog steeds in een dal en zullen na een daling van bijna 10% in 1998 dit jaar dalen met meer dan 10%. De eierprijzen dalen voor het derde achtereenvolgende jaar. De gemiddelde producentenprijzen voor eieren zullen een naoorlogs dieptepunt bereiken.

De vele negatieve prijsontwikkelingen leiden uiteindelijk tot een gemiddelde daling van de prijzen voor Nederlandse land- en tuinbouwproducten met ruim 7%. In samenhang met het gegroeide volume zal de brutoproductiewaarde met ongeveer 3% afnemen.

8.2 Toegevoegde waarde en inkomen

Productiemiddelen

De hoeveelheid zaaizaad en pootgoed gaf qua volume een toename te zien. Deze toename werd over vrijwel de gehele linie gevonden. Slechts de hoeveelheid zaaizaad bestemd voor de graanteelt nam af. Evenals de opbrengstprijzen waren ook de prijzen voor zaaizaad en pootgoed lager dan in 1998.

De hoeveelheid verbruikte energie nam in beperkte mate toe. Het relatief koude laatste kwartaal van 1998 compenseert het iets hogere aardgasverbruik gedurende de eerste drie kwartalen van 1999. Naast de grotere hoeveelheid verbruikt aardgas lijken ook de andere energiebronnen een groter volume te hebben dan een jaar eerder. Tegenover een 5% lagere aardgasprijs staat een toename van de prijzen van de overige energiedragers. Gemiddeld komt de prijs energie een fractie lager uit dan in 1998. Bij het verbruik van kunstmest zet ook in 1999 de trendmatige daling door. Dit lagere volume werd aangekocht tegen ruim 5% lagere prijzen. Het hoge niveau van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in 1998 als gevolg van de mindere weersomstandigheden werd in 1999 gecompenseerd. Het verbruik lag daardoor qua volume duidelijk lager. De prijzen voor gewasbeschermingsmiddelen geven een lichte toename te zien.

De hoeveelheid verbruikte veevoeders in de Nederlandse veehouderij was in 1999 bijna 2% groter. Het verbruik van mengvoeders nam met circa 1,5% toe. Met name de hoeveelheid varkens- en pluimveevoeders nam toe. Door wijziging van de methodiek worden ook de hoeveelheden voedermiddelen van het eigen bedrijf in de berekening mee genomen. Deze laten eveneens een toename van zo'n 2% zien. Evenals andere prijzen van productiemiddelen daalde ook de prijs van veevoeders. De mengvoerprijzen namen met 8% af. De ontwikkeling in de verschillende sectoren liep nogal uiteen. De prijs van rundveevoer daalde met slechts 3%. Die van het veevoer voor de varkens- en pluimveehouderij nam daarentegen af met percentages van ongeveer 10. De ontwikkeling van de gebruikte

goederen en diensten hield redelijk gelijke tred met de ontwikkeling van het productievolumen. Deze steeg met ongeveer 2%.

Deze ontwikkelingen in prijs en volume leiden er toe dat de totale waarde van de aangekochte goederen en diensten met ruim 1% daalde, voornamelijk als gevolg van een prijsdaling. Er is echter sprake van een duidelijke ruilvoetverslechtering omdat de prijzen van de productiefactoren aanzienlijk minder in prijs daalden dan die van de opbrengsten.

Toegevoegde waarde en resterend inkomen

De verslechterde prijsverhouding heeft gezorgd voor een daling in de bruto toegevoegde waarde met ruim 5%. De afschrijvingen op de investeringen zijn naar verwachting 1% hoger.

Het totaalbedrag aan productgebonden subsidies opgenomen bij de productiewaarde was in 1999 579 miljoen gulden, vrijwel gelijk aan dat van 1998. De heffingen die hieraan

Tabel 8.2 *Raming toegevoegde waarde agrarische sector*

	Waarde in mln. gld.			Index 1999 in % van 1998		
	1997 (v)	1998 (v)	1999 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Totale brutoproductie	41.647	41.847	40.496	104,3	92,8	96,8
Aangekochte goederen en diensten a)	22.192	21.696	21.426	101,3	97,5	98,8
Waaronder:						
zaaizaad en pootgoed	1.858	2.043	2.034	105,9	94,0	99,5
veevoeder	8.095	7.212	6.761	101,6	92,3	93,7
energie	2.468	2.389	2.379	100,8	98,8	99,6
kunstmest	794	804	751	98,5	94,8	93,4
goederen en diensten	7.854	8.019	8.321	101,2	102,5	103,8
Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen	19.455	20.150	19.070	108,0	88,0	94,6
Af:						
afschrijvingen	4.830	4.920	4.970			101,0
niet productgebonden heffingen	833	823	840			102,1
Bij:						
Niet productgebonden subsidies	2.873	708	910			29,1
Waarvan:						
vergoedingen varkenspest	2.500	199	0			-
vergoedingen waterschade	0	0	570			-
overige subsidies	373	509	340			-
Netto toegevoegde waarde	16.665	15.115	14.169			93,7

gekoppeld zijn, met name de superheffing nam toe van 33 miljoen in 1998 naar 44 miljoen gulden in 1999. De niet productgebonden subsidies omvatten normaliter vooral loonsubsidies en dergelijke. In de afgelopen jaren, met steeds wel weer een speciale situatie, vielen ook uitkeringen voor varkenspest en waterschade onder deze subsidies. Verondersteld is dat in 1999 geen bedrag meer is betaald voor varkenspest (was bijna 200 miljoen gulden in 1998). Daar tegenover staat dat de vergoeding voor waterschade geleden in 1998 in het lopende jaar wordt geboekt. Een totaalbedrag van circa 570 miljoen gulden wordt in 1999 opgevoerd als compensatie voor in 1998 geleden schade. Hier dient bij de beoordeling van de inkomensontwikkeling duidelijk rekening mee te worden gehouden. Het relatief hoge inkomen in 1997 werd sterk beïnvloed door de uitkeringen voor schade geleden door de varkenspest. De niet productgebonden heffingen blijven op een vrijwel gelijk niveau als in 1998. Slechts de algemene belastingen als die voor motorrijtuigen, onroerend goed, zuivering- en waterschap zijn trendmatig toegenomen.

Tabel 8.3 Ontwikkeling netto toegevoegde waarde en resterend inkomen (in miljoenen gulden)

	1992 (v)	1993 (v)	1994 (v)	1995	1996	1997 (v)	1998 (v)	1999 (r)
Netto toegevoegde waarde (marktprijzen)	16.246	13.757	16.059	15.101	15.136	16.665	15.115	14.169
Betaalde loonkosten a)	3.224	3.303	3.270	3.255	3.409	3.521	3.610	3.660
Betaalde rente en (netto)pacht b)	2.871	2.798	2.609	2.432	2.229	2.407	2.471	2.466
Resterend inkomen b)	10.151	7.656	10.180	9.414	9.498	10.737	9.034	8.043
Indexcijfers c)								
Netto toegevoegde waarde, reëel	101	88	105	99	96	90	92	84
Idem, per arbeidskracht b)	97	85	104	101	96	91	96	90
Totaal resterend inkomen, reëel	100	77	105	98	97	108	89	78
Idem, per bedrijf	94	73	102	98	100	113	96	87

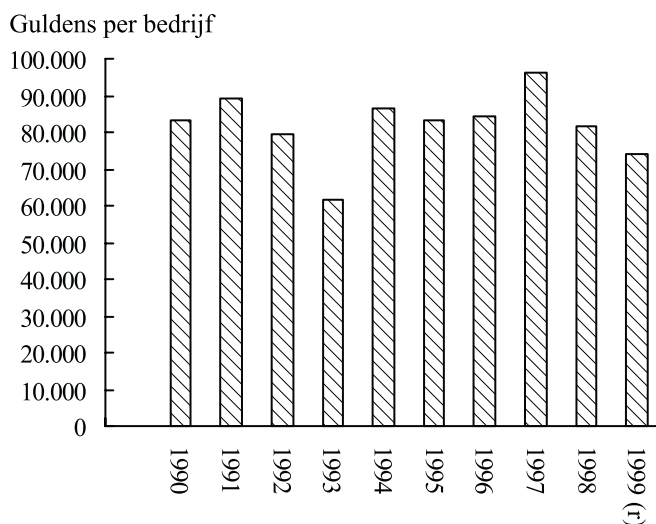
a) Bron: CBS; b) Schatting LEI; c) 1994-1996=100.

Uit de netto toegevoegde waarde moet het loon van de werknemers, de rente voor geleend vermogen en de pacht worden betaald. Het bedrag aan uitbetaalde lonen zal met circa 1,5% toenemen, vooral door hogere CAO-lonen. Het bedrag aan betaalde rente wordt bepaald door een aantal factoren: de afname van het aantal bedrijven, de toename van het vreemd vermogen per bedrijf, de verschuiving in de bron van het vreemde vermogen zijn deze factoren en de ontwikkeling van de rentevoet. Er is sprake van minder familieleningen en daardoor een groter leenbedrag bij de banken. Door de lagere rentetarieven zal de totale betaalde rente echter toch een minimale daling vertonen. De pachtnormen zijn per 1 januari 1999 aangepast. De gemiddelde verhoging voor bouwland is 20% en voor gebouwen 16%. Ook in de bestaande pachtcontracten zijn deze wijzigingen doorgevoerd. De gemiddelde prijsstijging voor de pachtcontracten waar dit geldt is berekend op 15%. De

overige pachtvormen zullen echter een vrijwel gelijk prijsniveau kennen. De prijsstijging zal uiteindelijk leiden tot een circa 5% hoger pachtbedrag.

Concluderend kan gesteld worden dat het resterend inkomen van 8 miljard gulden laag is in vergelijking met de voorgaande jaren. De daling ten opzichte van het ook al niet geweldige 1998 met 1 miljard gulden is aanzienlijk en nog beperkt door de uitkering voor waterschade. Zoals al is opgemerkt is er in 1999 een bedrag aan waterschade uitgekeerd, dat als vergoeding geldt voor 1998. Als dit bedrag van 1999 zou worden overgeheveld naar 1998, dan zou de daling van het resterend inkomen absoluut gezien verdubbelen. Per saldo in 1999 geen goed jaar geweest voor de Nederlandse land- en tuinbouw. Vrijwel de gehele sector heeft te maken gehad met lage prijzen. De uitbreiding die in de meeste sectoren zowel binnen als buiten de Nederlandse grenzen plaatsvindt, wijst vooralsnog niet op een herstel van de diverse onder druk staande markten.

Door de daling van het aantal landbouwbedrijven met ruim 3% en rekening houdend met de inflatie (2%) daalt het reëel resterend inkomen per bedrijf met 10% (figuur 8.1). Het relatief hoge inkomen in 1997 werd sterk beïnvloed door de uitkeringen voor schade geleden door de varkenspest.

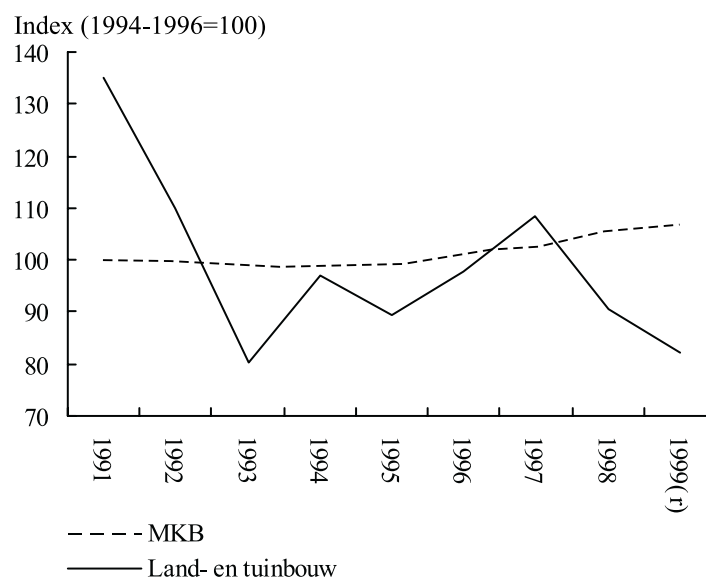
Figuur 8.1 De ontwikkeling van het reëel resterende inkomen per bedrijf (in guldens)

8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in het midden- en kleinbedrijf vergeleken met die per ondernemer in de land- en tuinbouw. De gegevens voor het MKB hebben alleen betrekking op bedrijven met minder dan 10 werknemers.

Het gemiddeld brutototaalinkomen van zelfstandigen in het MKB wordt voor ongeveer 90% bepaald uit de winst uit de ondernemingen. Waar het EIM haar reeksen vorig jaar heeft herzien, heeft nu een revisie plaats gehad in de reeksen over het inkomen in de land- en tuinbouw. In het kader van een revisie van het systeem van Nationale Rekeningen zijn een aantal inkomsten toegevoegd aan de landbouw. Het gaat met name om inkomsten uit nevenactiviteiten die direct aan de landbouw gekoppeld zijn. Gevolg van de nieuwe berekeningswijze is dat het gemiddelde inkomen per bedrijf in de landbouw hoger uit komt dan in de voorgaande publicaties. Er wordt dan ook meer gekeken naar de verschillen in ontwikkeling tussen beide inkomens dan naar het absolute niveau van de inkomens.

Duidelijk blijkt dat de inkomensontwikkeling in het MKB een stabielere verloop kent dan die in de landbouw. De grillige bewegingen, vaak veroorzaakt door invloeden van buitenaf, geven de inkomenssituatie in de Nederlandse landbouw een onzeker karakter.

Figuur 8.2 De reële inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw en het MKB (1994-1996 = 100)

Waar de winsten in de land- en tuinbouw de laatste jaren een dalende trend vertonen, was er in het MKB nog steeds sprake van een stijging in de winst. Toch was ook hier 1999 een minder goed jaar. Weliswaar zette de stijgende lijn van de winsten zich door, maar de stijging werd meer dan gehalveerd. Een belangrijke reden daarvoor zijn de dalende afzetprijzen in het buitenland. Hier is dus sprake van een duidelijke overeenkomst tussen MKB

en landbouw, want ook in de landbouw wordt de mindere situatie vooral veroorzaakt door lagere prijzen door de buitenlandse afzet tegen lage prijzen.

Het EIM verwacht dat deze ontwikkeling zich ook in 2000 zal voortzetten. Waar eveneens rekening moet worden gehouden met stijgende loonkosten in het MKB lijken de winsten in 2000 voor het eerst sinds lange tijd niet meer te stijgen.

8.4 Agrarische inkomens in Europees perspectief

Op basis van de eerste ramingen van EUROSTAT wordt in deze paragraaf zicht gegeven op de ontwikkeling van het agrarisch inkomen in de EU-lidstaten in 1999. EUROSTAT gaat hierbij met name uit van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht, waarbij het arbeidsvolume betrekking heeft op alle arbeid, zowel gezinsarbeid als betaald personeel. Voor het derde achtereenvolgende jaar daalt de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in de EU. In 1999 is de daling circa 4%. Alleen in Luxemburg (5%), Zweden (6%) en Portugal (14%) zijn de inkomens in de land- en tuinbouw gestegen.

De netto toegevoegde waarde per arbeidskracht nam minder sterk af dan de totale netto toegevoegde waarde door een verdere daling van het aantal arbeidskrachten. De totale hoeveelheid arbeid in de landbouw in de Europese Unie is in 1999 met bijna 3% gedaald. Dat is meer dan in de twee voorgaande jaren. Vooral in Spanje is er nu een sterke teruggang in de agrarische werkgelegenheid, na twee jaar van groei.

De daling van de netto toegevoegde waarde is het grootst in Ierland (12%), Denemarken (11%) en Spanje (10,5%). De afname van de netto toegevoegde waarde in onze buurlanden, België en Duitsland, is vrijwel gelijk aan die in ons land. De verschillen tussen de landen worden vooral veroorzaakt door de diversiteit in het productiepakket. Alleen de productie van wijn en fruit neemt in 1999 in de EU-15 in reële waarde toe. Alle overige producten geven een daling te zien, waarbij die in de veehouderijsector verreweg het grootst is.

Met uitzondering van granen is er in de EU-15 sprake van grotere opbrengsten in de plantaardige sector. Gemiddeld genomen is er in de tuinbouwsector een 2% grotere productie dan in 1998. Dit grotere aanbod leidt tot iets lagere prijzen voor de groentesector. De prijzen voor fruit en sierteelt blijven vrijwel op hetzelfde peil. Sterk dalende graanprijzen en stijgende prijzen voor met name citrusfruit en olijven zorgen samen voor een verlaging van het gemiddelde prijspeil in reële termen van bijna 4% voor de gehele plantaardige sector in de EU.

De omvang van de Europese veehouderijproductie is in 1999 vrijwel gelijk aan in 1998. De druk op de markt is echter nog steeds groot, wat leidt tot lagere prijzen. Gemiddeld is de reële prijsdaling voor de gehele veehouderijsector bijna 7%. Vooral in de intensieve veehouderij dalen de gemiddelde prijzen reëel gezien over de gehele linie met circa 10%. Ook de prijzen voor rundvee en melk geven forse dalingen (gemiddeld 5%) te zien. Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist in landen waar het aandeel van deze producten relatief gezien hoog is sprake is van een grotere daling van de netto toegevoegde waarde dan in het gemiddelde van de EU.

De in totaal ongeveer 1% grotere landbouwproductie is in 1999 afgezet tegen prijzen die bijna 5% lager zijn dan vorig jaar, terwijl de kosten minder daalden. De energieprijzen

en de kosten van goederen en diensten geven een stijging te zien. De uiteindelijke bruto toegevoegde waarde in de EU-15 daalt daardoor met 5%. Het betaald loon stijgt in 1999 als gevolg van een hogere loonsom per arbeidskracht. Omdat de subsidies afnemen en de belastingen daarentegen stijgen daalt het totale agrarisch inkomen reëel gezien met ongeveer 10%. Nederland volgt daarmee het gemiddelde van de Europese Unie. Wel zij opgemerkt (zie ook 8.2) dat het resultaat voor Nederland is beïnvloed door de uitkering voor de waterschade dit jaar. Uiteindelijk heeft Denemarken verreweg de grootste teruggang in inkomen, namelijk ongeveer met een derde.

Literatuur

Alleblas, J.T.W. en M. Mulder, *Achtergronden van inkomensverschillen in drie agrarische sectoren*. Mededeling 622. LEI-DLO, Den Haag, 1998.

Bont, C.J.A.M. de, *Prijsinformatie van LEI-DLO van 1 tot 10*. Mededeling 591. LEI-DLO, Den Haag, 1997.

Bont, C.J.A.M. de, W.H. van Everdingen en M.G.A. van Leeuwen, *Inkomensgevolgen voor de Nederlandse landbouw van de besluiten van de Europese regeringsleiders op 26 maart 1999*. Notitie 99.21. LEI, Den Haag, 1999.

Dijk, J.P.M. van et al., *De steekproef voor het Bedrijven-informatienet van het LEI; Bedrijfskeuze 1998 en selectieplan 1999*. Rapport 6.99.94. LEI, Den Haag, 1999.

Everdingen, W.H. van, K.H.M. van Bommel en G.S. Venema, *Agrarische gezinnen en hun inkomens; is er sprake van armoede*. Rapport 5.99.09. LEI, Den Haag, 1999.

Everdingen, W.H. van en J.P.P.J. Welten, *Berekening en toepassing van Nederlands grootte-eenheden en standaardbedrijfseenheden (nge 1994 en sbe 1997)*. Periodieke Rapportage 63-94. LEI-DLO, Den Haag, 1998.

EIM, *Kleinschalig ondernemen, Structuur en ontwikkeling van het Nederlandse MKB*. Zoetermeer, 1999.

EIM, *Ondernemen in 2000; Ontwikkelingen in het midden en kleinbedrijf*. Zoetermeer, 1999.

Poppe, K.J. (red.), *LEI-boekhoudnet van A tot Z*. LEI-DLO, Den Haag, 1993.

Silvis, H.J. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 1999*. Rapport 1-99. LEI, Den Haag, 1999.

Aanvullend kan naast de in deze publicatie opgenomen informatie over prognoses en ramingen van bedrijfsuitkomsten, meer actuele informatie en definitieve uitkomsten worden verschaft door de per hoofdstuk genoemde auteurs.

Regelmatig verschijnt er actuele informatie van het LEI over bedrijfsontwikkelingen en prijzen in land- en in tuinbouw in AGRIMONITOR en op de website van het LEI (www.lei.wag-ur.nl).

Bijlage 1 Toelichting op indicatoren

Opbrengst per f 100,- kosten

Het totaal van de opbrengsten die per f 100,- kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor de onbetaalde arbeids- en vermogenskosten van het gezin. Een beloning voor bedrijfsleiding is echter niet in de kosten opgenomen. Voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven worden de kosten op pachtbasis berekend.

Nettobedrijfsresultaat

Het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten en de bedrijfskosten. De kosten zijn inclusief berekende kosten.

Pachtbasis (pb)

Uitgangspunt voor de berekening van de rentabiliteit van akkerbouw- en veehouderijbedrijven, waarbij voor alle kosten van grond (ongeacht de feitelijke eigendoms- pachtverhouding) een brutopacht in rekening is gebracht zoals die geldt voor vergelijkbare pachtbedrijven.

Arbeidsopbrengst van de ondernemer

Beloning die de ondernemer realiseert voor de inzet van zijn arbeid, de bedrijfsleiding en voor het gelopen ondernemersrisico.

Ondernemersinkomen

Arbeidsopbrengst van de ondernemer vermeerderd met de vergoeding voor eigen (bedrijfs)vermogen en incidentele bedrijfsopbrengsten.

Gezinsinkomen uit bedrijf

Beloning die het ondernemersgezin realiseert voor de inzet van arbeid, management en vermogen in het bedrijf en voor het gelopen ondernemersrisico. Berekend als het ondernemersinkomen plus het berekend loon van meewerkende gezinsleden.

Totaal gezinsinkomen

Gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf van de ondernemer en zijn echtgenote.

Besteedbaar inkomen voor gezin en bedrijf

Totaal gezinsinkomen minus betaalde persoonlijke belastingen.

Besparingen

Het deel van het inkomen dat niet in het huishouden is besteed en aan het eigen vermogen wordt toegevoegd. Bij negatieve bedragen: de onttrekking aan het eigen vermogen voor het doen van gezinsbestedingen en/of het dekken van tekorten in de bedrijfsexploitatie.

Factorkosten

Kosten (beloningsaanspraken) van de productiefactoren arbeid en vermogen. In deze kosten is geen vergoeding begrepen voor bedrijfsleiding.

Non-factorkosten

Kosten van grondstoffen en diensten betrokken van andere sectoren, die in het productieproces zijn aangewend (inclusief afschrijvingen).

Netto toegevoegde waarde (sectorinkomen)

De opbrengstwaarde van de productie minus de non-factorkosten.

Bijlage 2   Prijsontwikkeling algemene kosten en meststoffen

Tabel B2.1   *Prijsontwikkeling van enkele belangrijke productiemiddelen (mutaties in procenten per jaar) voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven*

Boekjaar	Arbeid per gewerkt uur a)	Werktuigen b)	Loonwerk	Grond en gebouwen c)	Rente d)	Algemeen prijspeil e)
1996/1997	+2,8	-20,3	+1,5	-1,5	-28,0	+2,1
1997/1998	+2,2	-0,8	+1,5	+0,5	-11,0	+2,2
1998/1999 (v)	+2,5	-0,3	+1,5	+0,5	-12,5	+2,0
1999/2000 (p)	+2,6	+5,0	+2,0	+5,9	+14,3	+2,0

a) CAO-loon en premies sociale verzekeringen; b) Afschrijving, rente, onderhoud, brandstoffen en smeermiddelen; c) Op pachtbasis en inclusief kosten grond en gebouwen voor rekening van pachter (pachtersinvesteringen, onderhoudskosten); d) Berekende rentevoet volgens LEI-uitgangspunten; e) Consumentenprijsindex van alle huishoudens, bron CBS.

Tabel B2.2   *Prijzen en prijsontwikkeling van meststoffen voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven*

Boekjaar	Prijzen (gld./kg)			Mutaties in % per jaar		
	stikstof	fosfaat	kali	stikstof	fosfaat	kali
1996/1997	1,34	1,01	0,72	+6,5	+3,0	-4,0
1997/1998	1,17	1,00	0,72	-12,5	-1,0	0
1998/1999 (v)	1,07	1,10	0,78	-9,3	+7,8	+6,8
1999/2000 (p)	0,97	1,10	0,79	-9,0	0	+1,4

Bijlage 3   Aanvullende gegevens melkveehouderij

Tabel B3.1   *Invloed in guldens per procent prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer op melkveebedrijven in 1999/2000*

	Nederland	Kleinere bedrijven		Grotere bedrijven	
		extensief	intensief	extensief	intensief
<i>Producten</i>					
Melk	2.007	1.207	1.272	2.223	2.606
Omzet en aanwas rundvee	255	207	172	283	290
Varkenshouderij	135	121	307	47	163
<i>Productiemiddelen</i>					
Arbeid	144	164	89	123	166
Werktuigen	359	253	239	405	430
Werk door derden	132	96	82	160	149
Krachtvoer rundvee	278	172	191	310	351
Ruwvoer rundvee	56	9	76	25	109
Krachtvoer varkens	99	86	234	33	120
Stikstof	58	42	31	69	67
Grond en gebouwen	496	403	311	540	584

Tabel B3.2   *Ontwikkeling prijzen en productiviteit op melkveebedrijven (in procenten per jaar)*

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten/ kosten- verhou- ding
1996/97	-3,2	+1,4	+1,7	-0,3	-2,8
1997/98	+6,9	-0,7	+1,9	-2,5	+9,6
1998/99 (v)	-3,4	-0,7	-0,6	-0,1	-3,4
1999/2000 (p)	-5,2	+2,4	+1,7	+0,7	-5,9

Bijlage 4   Aanvullende gegevens intensieve veehouderij

Tabel B4.1   *Ontwikkeling prijzen en productiviteit op bedrijven met varkens (in % per jaar)*

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten-kosten- verhou- ding
Zeugenhouderij					
1996/1997	+20,1	+3,6	0,0	+3,6	+16,0
1997/1998	-4,0	-0,6			
1998/1999 (v)	-44,7	-5,5			
1999/2000 (p)	+20,4	+1,8	+1,0	+0,8	+19,5
Vleesvarkenshouderij					
1996/1997	+15,5	+10,1	+1,8	+8,2	+6,8
1997/1998	-4,1	-3,5	-0,1	-3,4	-0,7
1998/1999 (v)	-39,6	-22,6	+0,2	-22,8	-21,8
1999/2000 (p)	+15,2	+4,5	+0,5	+3,9	+10,8

Tabel B4.2   *Ontwikkeling prijzen en productiviteit op bedrijven met pluimvee (in % per jaar)*

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten-kosten verhou- ding
Leghennenhouderij					
1996/1997	+13,5	+5,7	+2,2	+3,4	+9,8
1997/1998	-11,0	-0,3	+1,6	-1,9	-9,3
1998/1999 (v)	-18,9	-5,7	-1,0	-4,7	-14,9
1999/2000 (p)	-10,1	-1,2	+0,7	-1,9	-8,4
Vleeskuikenshouderij					
1996/1997	+9,7	+3,7	-0,9	+4,6	+4,8
1997/1998	+1,3	+3,6	-0,9	+4,5	-3,0
1998/1999 (v)	-9,3	-4,4	+0,4	-4,8	-4,8
1999/2000 (p)	-10,0	-4,7	+0,1	-4,8	-5,4

Tabel B4.3 *Invloed in guldens per procent prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer op varkens- en pluimveebedrijven in 1999/2000*

Boekjaar	Totaal	Fokvarkens- bedrijven	Vlees- varkens- bedrijven	Gesloten varkens- bedrijven	Leghennen- bedrijven	Vleeskuiken- bedrijven
Producten:						
Vleesvarkenshouderij	1.427	188	4.019	2.742	18	62
Zeugenhouderij	1.267	2.799	58	1.910		
Legpluimveehouderij	858		15		4.796	
Slachtpluimveehouderij	814					7.315
Productiemiddelen:						
Arbeid	211	258	137	173	276	153
Werktuigen	398	387	227	409	554	373
Mengvoer varkens	1.659	1.703	2.718	2.867	15	45
Mengvoer leghennen	671		13		3.774	
Mengvoer vleeskuikens	575					5.159
Grond en gebouwen	679	606	595	900	494	752

Bijlage 5   Aanvullende gegevens akkerbouw

Tabel B5.1   Invloed in guldens per procent prijswijziging op de arbeidsopbrengst per ondernemer op akkerbouwbedrijven in 1999/2000

Boekjaar	Nederland	Grotere bedrijven					Kleinere bedrijven
		totaal	Noord. klei-gebied	Centraal klei-gebied	Zuidwst. klei-gebied	Veenkoloniën	
<i>Producten:</i>							
Wintertarwe	123	131	355	113	144	9	57
Zomergerst	74	77	127	20	45	156	35
Consumptieaardappelen	413	437	188	541	733	136	184
Pootaardappelen	583	587	1.422	875	119	296	15
Zetmeelaardappelen	264	275	18	0	0	1.073	27
Suikerbieten	498	535	561	519	509	573	227
Zaaiuien	115	123	39	232	163	0	26
<i>Productiemiddelen:</i>							
Arbeid	173	186	233	174	103	131	60
Werktuigen	609	656	750	760	544	529	207
Werk door derden	239	254	262	260	318	178	115
Gewasbesch.middelen	266	288	354	298	255	292	80
Pootgoed	347	380	496	419	286	307	71
Stikstof	55	59	73	46	81	49	25
Fosfaat	18	19	32	27	14	11	7
Grond en gebouwen	660	708	822	882	628	556	253

Tabel B5.2   Ontwikkeling prijzen en productiviteit op grotere akkerbouwbedrijven (in % per jaar)

Boekjaar	Opbrengst-prijzen per eenheid product	Prijzen productiemiddelen	Bruto-productiviteit	Productiekosten per eenheid product	Opbrengsten-kosten-verhouding
1996/97	-14,2	+0,9	+5,8	-4,6	-10,0
1997/98	+8,0	-1,0	+5,0	-6,0	+14,5
1998/99 (v)	+21,0	1,5	-11,5	+14,5	5,5
1999/2000 (p)	-23,0	4,5	+9,5	-4,0	-20,0

Bijlage 6   Aanvullende gegevens glastuinbouw en champignonteelt

Tabel B6.1   *Ontwikkeling prijzen en productiviteit op glastuinbouw- en champignonbedrijven (in % per jaar)*

Boekjaar	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen produc- tiemid- delen	Bruto- produc- tiviteit	Produc- tiekos- ten per eenheid product	Opbreng- sten-kosten- verhouding
Glasgroenten					
1995	-10,4	1,2	9,2	-8,1	-4,1
1996	15,0	0,9	-6,9	7,8	9,7
1997	1,6	2,4	3,5	-1,1	2,9
1998	-3,1	1,0	-5,0	6,4	-9,0
1999 (r)	-15,0	0,6	3,5	-2,8	-12,6
Snijbloemen					
1995	-1,5	0,3	-1,3	1,6	-4,5
1996	5,3	0,5	-0,8	1,3	5,1
1997	6,3	1,9	-0,4	2,3	4,0
1998	7,9	1,1	-1,5	2,6	5,2
1999 (r)	-7,7	0,8	0,4	0,5	-8,2
Potplanten					
1995	-0,2	0,5	6,0	-5,6	-0,1
1996	3,2	0,9	-1,8	2,7	2,4
1997	6,8	1,8	-3,3	5,2	1,5
1998	0,4	1,3	-0,9	2,2	-1,7
1999 (r)	-2,0	1,2	-1,3	2,6	-4,5
Totaal glastuinbouw					
1995	-3,9	6,0	3,7	2,1	-3,0
1996	7,7	0,5	-3,2	3,7	5,1
1997	4,8	2,0	0,2	1,8	3,0
1998	2,5	1,1	-2,6	3,8	-1,2
1999 (r)	-9,0	0,8	1,1	-0,2	-8,8
Champignons					
1995	-8,5	0,0	2,2	-2,2	-7,1
1996	5,1	0,6	-8,1	8,8	-3,9
1997	4,0	0,5	-0,3	0,8	2,8
1998	3,0	0,8	-1,2	2,0	0,9
1999 (r)	2,0	0,5	-5,1	5,9	-3,7

Bijlage 7 Translation of table and figure headings

- Figure 1 Family farm income per entrepreneur on milk production farms, arable farms, intensive livestock farms and glasshouse holdings (x 1,000 guilders).
- Table 2.1 Development of kg concentrate per cow, kg nitrogen (from fertiliser) per ha grassland, dairy cows and kg milk per ha feed crops and grassland on milk production farms.
- Table 2.2 Development of prices of milk, concentrates and cattle on larger milk production farms.
- Table 2.3 Returns and costs per 100 kg milk on milk production farms: smaller extensive and intensive; larger extensive and intensive farms
- Table 2.4 Farm results and farm income on milk production farms per entrepreneur (output per f 100.- costs, labour income, entrepreneurial income and family farm income (x f 1,000.- per entrepreneur)
- Table 2.5 Dispersion of family farm income per entrepreneur on milk production farms
- Table 2.6 Income statement on milk production farms per farm (total family income, taxes paid, disposable income, total family consumption and current savings); see 2.4
- Table 2.7 Development of prices of cattle and concentrates on farms with steers
- Table 2.8 Returns and costs per farm and income per entrepreneur on farms with more than 75 steers
- Table 2.9 Returns, direct costs and margins per ewe on farms with more than 25 ewes
- Table 2.10 Development of prices of fattened calves, young calves and milk powder (feed)
- Figure 2.1 Results on milk production farms: returns per f 100.- costs, family farm income and savings (x f 1,000.-)
- Table 3.1 Indicators of developments on farms with sows (per sow per year: returns, costs (minus labour), labour income, number of litters; price of concentrate, price per piglet)

- Table 3.2 Indicators of developments on farms with fattening pigs (per fattening pig per year: returns, costs (minus labour), labour income; kg of concentrate per kg growth, price of concentrate, output price per kg slaughtered weight)
- Table 3.3 Indicators of developments on farms with laying hens (per laying hen per year: returns, costs (minus labour), labour income; price of concentrates, eggs per laying hen, egg price)
- Table 3.4 Indicators of developments on farms with broilers (per 1,000 kg live weight: returns, costs (minus labour), labour income; price of concentrate, live weight (gr.), kg concentrate per kg live weight)
- Table 3.5 Farm results and farm income on farms with sows, fattening pigs and combined pig farms and laying hen and broiler farms per entrepreneur (see table 2.4)
- Table 3.6 Income statement on pig and poultry farms per farm (see table 3.5 and 2.6)
- Table 3.7 Dispersion of family farm income per entrepreneur on intensive livestock farms (see also table 2.5)
- Figure 3.1 Development of prices and costs per kg pig meat
- Figure 3.2 Family farm income on farms with pigs (x f 1,000.-, see also table 3.5)
- Figure 3.3 Family farm income on farms with poultry
- Table 4.1 Development of the yields (1,000 kg/ha) of some important cash crops on larger arable farms (winter wheat, spring barley, ware potatoes, seed potatoes, starch potatoes, sugar beets, spring-sown onions)
- Table 4.2 Development of the prices (guilders/100 kg, sugar beets: guilders/ton) of some important cash crops on larger arable farms (see table 4.1)
- Table 4.3 Farm results and farm income on arable farms per entrepreneur (per region) (see table 2.4)
- Table 4.4 Dispersion of incomes on arable farms (see table 2.4)
- Table 4.5 Income statement on arable farms per farm (see table 2.6)
- Figure 4.1 Results on arable farms (see figure 2.1)
- Table 5.1 Development of prices (in ct per kg) of some important vegetables in the glass-house sector (in ct per kg)

- Table 5.2 Output and costs in guilders per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly vegetables (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, other costs, total costs; net result)
- Table 5.3 Output and costs in guilders per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly cutflowers (see table 5.1)
- Table 5.4 Output and costs in guilders per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly potplants (see table 5.1)
- Table 5.5 Output and costs in guilders per m² glass of area of glasshouse holdings with horticulture (see table 5.1)
- Table 5.6 Farm results and farm income on glasshouse holdings in horticulture per entrepreneur (per farm type) (see table 2.4)
- Table 5.7 Income statement on glasshouse holdings with horticulture per entrepreneur (see table 2.6)
- Table 5.8 Dispersion of incomes in the glass house sector (see table 2.5)
- Figure 5.1 Returns per f 100.- costs on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
- Table 6.1 Output and costs in guilders per m² area of mushroom growers (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, compost, other costs, total costs; net result)
- Table 6.2 Farm results and farm income of mushroom growers per entrepreneur (see table 2.4)
- Table 6.3 Income statement of mushroom growers per entrepreneur (see table 2.6)
- Figure 6.1 Results on mushroom farms (see also figure 2.1)
- Table 7.1 Family farm income per entrepreneur and saving per farm of specialised holdings with outdoor vegetable production, fruit and bulb production (x 1.000 guilders)
- Table 8.1 Gross production value of the agriculture and horticulture sector (mln. NLG) (arable products: cereals, potatoes, sugar beets, onions, forage; horticultural products: fresh vegetables, fresh fruit, flowers and plants, bulbs, tree nursery; cattle: meat, milk; intensive livestock: calves, pigs, broilers, eggs; other agricultural products and services)

- Table 8.2 Estimate of net value added in the agriculture and horticulture (mln. guilders: gross production value; inputs as seeds, feed, energy, fertiliser; gross value added; depreciation, taxes, subsidies, net value added)
- Table 8.3 Development net value added and income (mln. guilders.: net value added, wages paid, interest paid, remaining income; indexes: net value added, net value added per labourer, remaining income, remaining income per holding)
- Figure 8.1 Development of remaining income per farm in constant guilders per farm.
- Figure 8.2 Development of income in agriculture compared with small and medium-size holdings outside agriculture.
- Table B2.1 Development of prices for some important inputs (changes in % per year) (labour, machinery, contract work, land and buildings, interest, inflation)
- Table B2.2 Prices and development of prices (in % per year) of fertilisers (N, P₂O₅ and K₂O)
- Table B3.1 Influence of one percent change of price on the labour income per entrepreneur on milk production farms (products: milk, meat, pigs; inputs: labour, machinery, contractors, concentrates cattle, roughage, concentrates pigs, nitrate, land and buildings)
- Table B3.2 Changes of volume and prices in % compared to previous year on milk production farms (prices of products, prices of inputs, gross productivity, production costs per quantity of output, output/input rate)
- Table B4.1 Changes of volume and prices in % compared to previous year on farms with sows and on farms with fattening pigs (see table B3.2)
- Table B4.2 Changes of volume and prices in % compared to previous year on farms with laying hens and on farms with broilers (see table B3.2)
- Table B4.3 Influence of one percent change of price on the labour income per entrepreneur on farms with sows, other pig farms and poultry farms (products: fattening pigs, piglets (breeding farms), broilers, eggs; inputs: labour, machinery, concentrates pigs, concentrates laying hens, concentrates broilers, piglets (fattening farms), land and buildings)
- Table B5.1 Influence of one percent change of price on the labour income per entrepreneur on arable farms (products: see table 4.1; inputs: labour, machinery, contractors, chemicals, seeds and plants, nitrate, phosphate, land and buildings)

Table B5.2 Changes of volume and prices in % compared to previous year on larger arable farms (see table B3.2)

Table B6.1 Changes of volume and prices in % compared to previous year on glasshouse holdings and of mushroom growers (see table B3.2).